VEDAT GÜNYOL

bu cennet

bu cehennem

(denemeler)

ÇAN YAYINLARI

BU CENNET BU CEHENNEM VEDAT GÜNYOL ÇAN YAYINLARI

ÇAN YAYINLARI

57

BU CENNET VE CEHENNEM

VEDAT GÜNYOL

Bu kitap, İstanbul'da Hilâl Matb. Koll. Şti.'nde
Haziran 1975'te basılmıştır. Kapak düzeni
Said Maden.

BU CENNET BU CEHENNEM

(Denemeler)

VEDAT GÜNYOL

ÇAN YAYINLARI

Dünyamın sayılı güzel
insanlarından Gülçin
Çaylıgil ile Ziya N. Erün'e.

KAVRAM KARGAŞASI

Birkaç gün önce, gece yarılarına doğru, bir tiyatro dönüşünde arkadaşım Prof. Minâ Urgan'la Taksim'de sağa sola koşup dolmuş arıyoruz, tez elden Karaköy'e kapağı atıp vapurla Kadıköy'e geçmek için. Dolmuş diye bir şeyler yok ortalarda. Daha beklersek vapuru kaçırabiliriz. Minâ Urgan birden: «Bir teklifim var, diyor, Taksim - Kadıköy dolmuşuna binelim. Hem asma köprüyü görür, hem de bir an önce evlerimize varırız. Paralar benden.»

Bu güzel hovardalığı, biz dar gelirlilerin ayda taş çatlasa iki kez yapabileceğimiz hovardalığı nasıl bir yana itebilirdim. Kabul ediyorum sevine sevine. Biniyoruz köşede bekleyen dolmuşun ön kısmına. Arkada üç kişilik yer daha yolcu bekliyor. Şoför sarışın, bıyıklı, temiz yüzlü bir delikanlı. Dışarıda, otuz - otuz beşlerinde bir adamla bir şeyler konuşuyor, bir yandan da yolcu çekmeye çalışıyor bağıra bağıra. Pencereden bakıyoruz şoförle adama. Cüzdanını çıkarmış, bir kâğıt gösteriyor adam şoföre. Bir yer mi soruyor, yerli mi ya-

bancı mı, yolunu şaşırmış bir kimse mi, yönünü bulmaya çalışan bir gariban mı, kestiremiyoruz. Adam, biraz sonra şoförü iteliyor, içeriye girip, «Haydi, çek karakola!» diye bağırıyor. Şoför, «Olmaz beyim, müşterim var. Yola koyulalım, rastlayacağımız ilk karakolun önünde dururum» diye diretiyor. Adam, iyiden iyiye sarhoş. Dönüp bakıyoruz. Kara gözlü, kara kaşlı, esmer tenli. Giyimli kuşamlı. Öfkeden ağzı köpüklenmiş. Birden bize sesleniyor: «Siz Kadıköy'e gidiyorsunuz değil mi?» «Evet» diyoruz. «Yani, diyor, siz şimdi kaz gibi onar lira vereceksiniz, değil mi?» Kaz sözünü duymamışlıktan geliyoruz. «Evet, ne yapalım ki ilk günden beri konan tarife böyle.» «Öyleyse, siz hırsızsınız» diye hakarete başlıyor. Minâ dürtüyor beni, uyma sarhoşa diye. «Evet, diyorum, biz hırsızız» belki susar diye. Ama susmuyor, daha bir yürekleniyor: «Öyleyse kompradorsunuz» diye sesini yükseltiyor. Arkaya dönüyorum: «Evet, diyorum, kompradoruz. Ama bırakın da yolumuza gidelim. Bakın size karşılık vermiyoruz. Lütfen bizi rahat bırakın.»

Derken, birkaç yolcu sökün ediyor. Şoför, kalabalıktan cesaret alıp: «Haydi bayım, gidecekseniz gidelim, gitmiyecekseniz inin» diyor. Biz de şoföre katılıp «Bırakın da gidelim» diye üsteleyince, inmeye davranıyor ve tam inerken, olanca öfkesiyle bize: «Komünistsiziniz siz. Pis komünistler» diyor.

Yolcular yerlerini alınca, yola koyuluyoruz. Soruyorum şoföre alçak sesle, kimdi bu adam diye. Küçük bir devlet memuruymuş. Arasıra resmî

giysisiyle de görüyormuş onu. Anlıyorum birden, o yukarıdan konuşmanın, sözünü esirgememenin altında yatan astlık kompleksini. Ama kızmıyorum adama, kızamıyorum. Sıradan, namuslu yurttaşlarımızdan ne ayrılığı olabilirdi onun, o seçim nutukları, radyo televizyon konuşmaları, beyin yıkayıcı aşağıdan aşağı, gazete yazarlarının, eli vicdanında, yüreği kafasında, kafası yüreğinde, kendiliğinden düşünebilme yeteneğinden yoksun bıraktıkları o yüzbinlerce yurttaşlarımızdan?

Dar gelirliliğin yarattığı geçim sıkıntısı içinde bunalan, bunalımının hıncını şundan bundan, diş geçirebileceği kimselerden almak isteyen ve alabilen zavallı bir tipti bu, yüzbinlerce benzeri gibi. Düşündüm uzun uzun, kaç para geçer bu ve böylesi insanlarımızın eline, diye. Geçse geçse benim emekli maaşımdan iki yüz, bilemediniz dört yüz lira eksik. Kimi bulmuştu bu adam karşısında çatacak? Aşağı yukarı kendisi gibi dar gelirli iki insanı. Kendisinden dört yüz lira fazla alan insanlara çatıyordu. Oysa, yüreğinde çöreklenen öfke, kendisinden binlerce, on binlerce fazla alan, hem de hak etmedikleri halde haybeden alan kimselere karşı bilenmişti. Ama, onları nerede bulabilirdi, lüks otomobillerine, apartmanlarına, villalarına yanaşabilir miydi destursuz mestursuz, iki büklüm olmadan? Kime çatacaktı öyleyse, bu gelir bölüşümünün alabildiğine haksız olduğu bir ortamda? Yine kendisi gibi insanlara, bilinçsiz olarak,

Yalnız işin tuhafı, hattâ acınacak yanı şuydu ki, bu adam, birçok benzeri gibi korkunç bir kavram kargaşası içine sürüklenmişti. Bilmiyorum,

buna kavram kargaşası demek yerinde olur mu? Aslında, tam anlamıyle kavramsızlık kargaşası içindeydi. Çünkü öfkesini, o haklı öfkesini, her iki aşırı uca ardarda ve aynı rahatlıkla giderek, dile getirebiliyordu. Önce aşırı solu benimsercesine «Hırsızlar, kompradorlar» diyor, bir dakika sonra, saf değiştirip aşırı sağa dayanarak, «Pis komünistler» diyebiliyordu.

Bu kavram kargaşasını, ya da kavramsızlığı düşünmüş olacak ki, sağcı, Turancı bir parti başkanı geçenlerde «36 milyon Türk'ün beyni bir tek beyin gibi olmalı» diye seçim nutukları çekerek Türkiye'yi komünist salgınına karşı uyanık tutmaya çalışıyordu. Küçük esnaf ve küçük çapta aracılar tabanına dayanan bir başka parti başkanı da İslâmcı açıdan faizi haram sayıp, büyük sermaye sahiplerine olduğu kadar solculara karşı da «cihad»a çağırıyordu halkı. Şairin dediği gibi, Hakka mağfur olmadan halka makbul olmaya çalışan bu kimselerin çarpık propagandaları sonunda bir beyin salatası çıkıyordu ortaya ve birçok yurttaş, sağa sola aynı bilinçsiz ve sapık öfkeyle çatacak duruma gelebiliyordu.

Minâ Urgan'la, Asya'yı Avrupa'ya bağlayan ama, nice nice hastanelere, okullara, eğitim yurtlarına, ışıklanmalara, aydınlanmalara yan çizerek yapılan o güzelim Boğaz Köprüsünden geçerken hep bunları düşündük hayıflana hayıflana. Kendi öz çıkarları uğrunda yurdumuzu, babalarının çiftliği gibi yönetme yarışına giren, Yaşar Kemal'in deyimiyle o birbirine «çağanozlar» gibi tıpa tıp benzeyen bir sürü oy avcıları nasıl da yüz binler-

ce insanın beynini çorbaya çevirmişlerdi.

Ayrıca şunu da düşündük Minâ Urgan'la: Ya, adama karşılık verip de karakollara düşseydik nice olurdu halimiz... İster miydiniz, gizli Türk Komünist Partisi diye, aslında var olmayan bir örgütü kurmakla suçlanıp dört ay hapislerde yattıktan sonra, yargıç önüne çıkar çıkmaz serbest bırakılan ve kısa zamanda aklanan ben ve bizi Maltepe'de sık sık görmeye gelen yakın dostumuz Minâ Urgan, bu kez, Boğaz Köprüsünden onar lira karşılığında dolmuşla geçtik diye, komünistlikten yargılanıp hapislere düşelim! Olmıyacak bir şey yok şu Kafka'nın bütün boyutlarıyle çizdiği anlamsızlıklar dünyasında.

(17 kasım 1973)

DÜŞÜNCE SAĞLIĞI

Nicedir, Dr. Atabek'ten aldığım, beni düşünce sağlığı üzerinde durmaya çağıran mektubuyle cebelleşiyorum. Bu konu, haftalardır kafamın bir yerinde, belirsiz bir köşesinde, alttan alta dürtülerle ön plana çıkmaya çalışıyor, bütün geri tepme, uyutma çabalarıma, tembelliğime meydan okuyarak. Ama ne denli diretmeye çalışsam da para etmiyor.

Şöyle diyor Dr. Atabek mektubunda:

«Bir süreden beri düşünce sağlığı üzerinde düşünüyorum. Çevresiyle uyuşan kişi genellikle ruhsal dengede sayılıyor. Bunda, temel bir yanlışlık var. Çağının gerisinde kalmış bir çevreyle uyuşamayan kişi, bu uyuşmamanın kutsal ateşiyle yanan bir kişi, daha sağlıklı olmalı. Toplumların hoşgörüsüzlüğü ile karşılaştığı için ruhsal dengesinin sarsılması, yeni bir dengeye kişiyi ulaştıracak yol. Toplumumuzda düşünce sağlığı incelenmedi. Eğitimsizlik yüzünden, pek çok yanlışlığa inanan köylü, toplum şartlanmalarıyle insancıl duygulardan uzaklaşan kentli, reklâm ve propaganda kavramlarıyle yanıltılan kişi, nasıl sağlıklı olabilir?»

Nedir, ne olabilir düşünce sağlığı, ya da sağlıklı düşünce? Kalıp düşüncelerden, dogmalardan uzakta, salt aklın mantığın, sağduyunun ışığında varılan düşünce değil mi, bir bakıma?

Dünyanın hemen her yerinde, toplumlara malolmuş birtakım düşünceler, inanışlar vardır. Başlangıçta, günün koşulları doğrultusunda, insan mutluluğunu amaçlayan birtakım düşünceler, zamanla gerçekliğini yitirmekle birlikte, kurulu düzen adına vazgeçilmez, katı birer dogma niteliği kazanırlar. Bu düşünceler, belli bir azınlığın, egemen azınlığın korunma silâhı olarak, çağın gereklerini hiçe saya saya büyük kalabalıklara maledilirler.

Toplum bu kalıp düşüncelerin bekçisi durumuna getirildi mi, zorbalık, büyük çoğunluğun zorbalığı başlamış demektir. Batı'da Hıristiyanlığın, Doğu'da Müslümanlığın yüzyıllarca önce koyduğu kurallar, tartışılmaz bir kesinlikle, tepeden inme buyruk gücüyle milyonlarca insana - kafasını işletmeden, işletmeye fırsat vermeden - benimsetilmiş değil mi? Hâlâ da benimsetilmeye çalışılmıyor mu? Böyle bir durumda - dünyanın çoğu yerinde olduğu gibi - bizde de insanların düşünce sağlığı, toplumda ağır basan inanış ve düşüncelere uyarlıkla ölçülür olmuştur.

Çağımızda, bütün dünyadaki egemen azınlığın ekmeğine yağ süren yeni bir taktik bulunmuştur: kurulu düzenin dayandığı düşünce ve inanışlara tepki, artık eskiden olduğu gibi, yalnız iktidardaki bir avuç çıkarcının polisi jandarmasıyle göster-

diği coplu süngülü eylemiyle değil, doğrudan doğruya belli bir doğrultuda koşullanmış çoğunluktan gelmektedir.

12 Mart Muhtırasının ilk haftalarındaydı, en aşağı üç - dört yıl önce liseden diploma almış, herbiri belirli dallarda üniversitede okuyan yedi - sekiz öğrencimle Harbiye'de buluşup, yeni evlenen bir öğrencinin evine gidecektik. Niyetimiz hem yeni evlileri kutlamak, hem de eski günleri anmaktı. Akşam Harbiye'de bir sinemanın önünde buluştuk. Aramızda, bir Amerikalı, bir de Japon delikanlısı vardı. Türk edebiyatı üstünde tez hazırlamak için gelmişlerdi Türkiye'ye. Önce iki kişi, yeni evlilerin evine gitti. Öğrenci henüz gelmemişti, söz verdiği saatte. Kalkıp topluca bir kahveye gittik. Vakit geçirmek için. O günlerin kuşuklu havasını hesaba katarak, ikişer üçer masalara dağıldık. Sonra kalkıp - iyi niyetimizin kurbanı olarak - dar bir sokak içindeki eve gittik topluca. Evde yine kimse yoktu. Zili birkaç kez çaldık. Derken, bitişik evlerin pencerelerinden kadınlı erkekli kafalar sarkmaya başladı. Bir kuşku rüzgârı bütün bir semti bir anda yerinden oynatır sarar olmuştu. Homurtular yükselmeye başladı, pencerelerden pencerelere yankılanarak. Yedi - sekiz delikanlı, başlarında ak saçlı bir adamla bir evde toplanmaya gelmişlerdi. Anarşist olmalıydılar. Yeni bir banka soygununun planlarını hazırlayacaklardı belki. Çil yavrusu gibi dağılıp, bozuntuya da vermeden, dar sokakları geçip ana caddeye attık kapağı. Tam o sıra, yeni evliler soluk soluğa arkamızdan yetiştiler. Ama iş işten geçmişti. Artık dö-

nüp eve gidemezdik. Olanlar olmuştu. Evlilerin mahalledeki dirliklerini korumak zorundaydık.

Bu küçük, ama anlam bakımından büyük olay neyi gösteriyordu? Şunu: O günün iktidarı, tepki gücünü - doğruyu, eğriyi, güzeli çirkini ayırdetmeden, edemeden belli bir inanışa göre koşullanan halka geçirmiş, ona bir çeşit bekçilik, düzen koruyuculuğu görevi yüklemişti.

İhbarlar, gammazlıklarla beslenen bu görev, nice nice suçsuzun aylar ve yılarca özgürlüğünün elinden alınmasına, nice haksız tutuklamalara, hapisliklere yol açmıştı.

Güçsüzlüğü, dar görüşü ile yurdu anarşiye süsükleyen bir iktidarın, beceriksizliği sonucu Türkiye'yi korkunç bir güvensizlik kaplamıştı. Bu güvensizlik, genci yaşlısı ayırdedilmeden bütün ilerici aydınlara karşı genel bir kuşkuya yol açmıştı halkta, o henüz gözü açılmamış, kurdu kuzuyu ayırdetmez halde bırakılan halkta.

Dünyanın birçok yerinde olduğu gibi, Türkiye'de de o günlerde, bir düşüncenin, bir davranışın doğru ya da yanlış olduğu düşünülmez, düşünülemez olmuştu. Bir düşünce tehlikeli miydi, değil miydi, yalnız buydu önemli olan. Toplum bu yolda koşullandırılmıştı. Tehlikeydi önemli olan. Genç olmak, üniversiteli olmak tehlikeliydi. Üç - dört gencin bir araya gelmesi, bir eve girmesi tehlikeliydi. Elinde çantasında kitap taşımak tehlikeliydi.

Bir düşünce neye göre, nasıl tehlikeli olabilirdi? İktidardaki azınlığın çıkarı ile çatışır olmasına göre. Çoğunluğa maledilen böylesi bir tutum

azınlık için bir güvenceydi. Halkın güvencesi neydi, peki? Herkesçe kabullenilen, körü körüne kabullenilen ortak düşünceye aykırı düşmemek.

Oysa, büyük çoğunlukça paylaşılan bir düşünce veya duygunun doğru olması gerekmezdi her zaman. Nitekim öyle olmuştu. Çevresiyle uyuşmak, Dr. Atabek'in de dediği gibi, ruhsal dengenin şaşmaz koşulu sayılıyordu. Nasıl sayılmasın ki, sıradan her insan bütün ruhsal ve düşünsel güvenliği komşusuna ters düşmemekte arar. Başka çaresi de yoktur. Yoksa, paryalaşır, dirliği düzenliği gider elinden.

Peki, çoğunluğa çeşitli yollardan maledilen kalıp düşünce dışında, adına *sağlıklı düşünce* dediğimiz şeye nasıl varılır? Descartes gibi, *tabula rasa* yoluyle, kendinden önceki bütün bilgilere sünger çekip, doğruları yeni baştan bulmaya yönelerek mi? insanlığın yüzyıllar boyunca geliştirip oluşturduğu düşüncelere sünger çekilebilir mi? Aşağı yukarı, kendisinden yüzyıl sonra Nietsche'nin «Öldü» diye ilân ettiği Tanrının varlığını kanıtlarken bile, yine de, kendi kafasını oluşturan o yüzyılların düşünce birikiminden yararlanmamış mıdır ister istemez?

Sağlıklı düşünce neyle sağlanabilir öyleyse? Bir dökümle, bütün karşıt düşüncelerin hesaba katıldığı bir dökümle. Düşündüğümüz şey üstünde bildiklerimizi karşıtlarıyle çekişe tartışa değerlendirmemek, ister istemez sağlıksız düşüncelere götürür insanı. Bu, birey için olduğu kadar, toplum için de aynıdır. Bir Amerikan düşünürü «Birey için bir ahlâk, toplum için ayrı bir ahlâk» olmaz

diyor. Buna dayanarak, birey için bir düşünce, toplum için başka bir düşünce olamaz diyebiliriz. Sağlıklı düşünce bireyden de çıkabilir, toplumdan da.

Thomas Mann «Özgür (isterseniz sağlıklı deyin) düşünceli aydın, toplumdaki yeri, yalnız bağlı olduğu veya kendi seçtiği sınıf için geçerli olmayan gerçekleri hiçe saymayan adamdır» derken, sağlıklı düşünceye varmak için yapacağımız dökümde, karşıtları da hesaba katma zorunluğuna tutarlı bir destek getirmektedir.

Demek, sağlıklı düşünce, insanın her türlü dogma'lardan, devlet zoruyla kabullendirilmiş düşüncelerden uzakta, aklın mantığın sağduyunun ışığında varılan, karşıtları hesaba katarak varılan düşünce oluyor.

Yazımı Galile'nin bir sözü ile destekliyerek bitirmek istiyorum:

«Dünyanın durmadan döndüğünün farkında olmaksızın da, onurlu bir insan olarak yaşamak mümkündür. Ama, bir kimse, jandarma zoruyle dünyanın döndüğünü, ya da dönmediğini ispatlayanlara inanır, ya da onların yolunda yürürse, insan olmaktan çıkar.»

(28 mart 1974)

ÇİFTLİK

Çiftlik, Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlük'üne göre şöyle tanımlanıyor:

«Ekilmeye ve türlü hayvan yetiştirmeye yarıyan ve orada çalışanların oturması için elverişli bulunan geniş arazi.»

Türkçe'de çiftlik sözü, zamanla, bu dar anlamın sınırlarını aşıp, en küçük devlet dairelerinden en yüksek yönetim kurumlarına kadar uzanan, yurt ölçüsünde (yöneten - yönetici ilişkisi açısından) yönetilenler zararına sakat bir idareci tutumunu yansıtır oluyor. Bu görüş açısından çiftlik'le yurt, eş anlamlı oluyor. Çıkarcı yöneticiler için yurt bir çiftliktir. Bütün padişahlık yönetiminde, yurt padişahların paşa keyiflerince yönetilen bir çiftlikti. Yurt, ekilmeye ve hayvan yetiştirmeye yarıyan bir geniş topraktı. Anadolu insanının hayvandan öte bir değeri var mıydı? Bu insanın yetişmesi, okuyup aydınlanması yolunda dişe dokunur çabalar sarfedildiğini gösterir bir eylem kırıntısına bile raslanıyor mu tarihte, sorarım size.

Tarihimiz, daha çok, sadrazamlar, vezirler, vükelâlar, beyler, paşalar ve ağaların inanılmıyacak

zenginlik hikâyeleriyle doludur. Bütün bu adamlar, devleti babalarının çiftliği gibi kullanmışlardır, insanları okutup yetiştirecek, aydınlatıp onurlandıracak yerde, kendi küplerini doldurmaktan başka şey düşünmemişlerdir.

XVI. yüzyılda başlıyan müsadereler neyin nesidir bir bakalım. Kimi zaman, devlet hazinesini kat kat aşan, milleti sömüre eze ediniimiş akıl almayacak zenginliklerin, müsadere yoluyle devlet hazinesine, evlerin barkların söndürülmesi, kafaların kellelerin kesilmesi pahasına devredilmesi, boşuna mıydı? 1587'lerde ölen Kapudan-ı Derya Ali Paşa'nın hazineye devredilen paha biçilmez eşyaları yanında, 500.000 altını aşan nakit servetini çiftlik anlayışı dışında neyle değerlendirebilirsiniz? «Devlet malı deniz, yemeyen domuz» kafası işlemiş iliklerimize. Kurtul kurtulabilirsen.

Osmanlı yönetiminde, özellikle, devlet hazinesinin bekçiliğini yapan Defterdarların görülmedik zenginliklere boğulmaları bir raslantı mıdır? Kanuni döneminde boynu vurulan Defterdar İskender Çelebi'nin 6000 kölesi varmış. Altı değil, altmış değil, altı yüz değil, tam altı bin köle. Dile kolay.

Doğu'ya özgü bir şey bu çalıp çırpmak, devlet hazinesine anahtar uydurmak alışkanlığı geleneği. Bilmem Voltaire'in bir hikâyesini hatırlar mısınız? Bir Doğu sultanı hepsi de hırsız çıkan hazinedarlarından yakınıp dururmuş. Çalıp çırpmayan bir hazinedar bulmak için bir deneye girişmiş bir gün, aklı başında bir vezirin öğütlerine

uyarak. Adayları, sağı solu altınla dolu bir koridordan geçirdikten sonra, davullu zurnalı bir horon cümbüşünde oynamaya çağırmış. Bir sürü aday içinde bir tek kişi oynayabilmiş şöyle zıplaya sıçraya. Öbürleri kala kalmışlar, lök gibi, ceplerini kemerlerini dolduran altınların ağır yükü altında.

İşte böylesine azdır, Doğu'da yüce bir göreve atanıp da, küpünü doldurmayı düşünmeyen insan. Oysa, yüksek bir görevde çalışan kimseler, çoluğunun çocuğunun normal geçimi dışında kumarlı, metresli bir yaşantıya sapmazlarsa, ellerine geçen paradan arta kalanla ve de emeklilik maaşlarıyle orta halli bir yaşama düzeyini namusluca sürdürebilirler ömürleri boyunca. Ama, Türkiye'nin politik yaşamında han hamam sahibi olmamış, seçim süresinde kazandığıyle yetinip, köşesinde oturmaya katlanmış kaç kişi gösterebilirsiniz? Ben, size yakından tanıdığımı bir örnek verebilirim bu konuda. O da, Kurtuluş Savaşı'nın en çetin günlerini Atatürk'ün yanında geçirmiş, Sağlık Bakanlığı, Millet Meclisi Başkan Yardımcılığı, Büyük Millet Meclisi İstanbul Temsilciliği gibi görevlerde bulunmuş olan Dr. Adnan Adıvar'dır. Hayatının on küsür yılını yadellerde okumak, bilgisine bilgi katmakla geçiren Adnan Adıvar, ardında iki kat elbise, iki üç çift ayakkabı ve bir iki kravattan başka hiç bir şey bırakmadı. Bırakamazdı da. Çünkü namusluydu, yurtseverdi, her türlü kişisel çıkarın üstündeydi.

Türkiye'nin politik tarihinde, çalıp çırpanların cezaya çarptırıldıkları da pek görülmemiştir.

İttihat ve Terakki önderlerinin adalara sürülüp hesap vermeye zorlanmaları boşa çıkmıştır. Ama o dönemlerin bilmem ne Paşaları, hadsiz hesapsız zenginlikleri, daha sonraki bağışlarla bir çeşit saygınlık bile kazanmıştı. DP iktidarının çeşitli yollardan zengin olan kodamanlarının, kodaman yamaklarının, haksızlığı su götürmez servetleri üzerine sünger çekilmedi mi, her şey unutulup gitmedi mi? AP iktidarının, kardeşler ağabeyler, hısım akrabalar, evlâtlar, damatlar lehine yıllarca işlemiş olan kredi yolsuzlukları unutuldu, unutulacak neredeyse.

Ne demektir bu? Bugüne kadar, devlet gücünü, gerek demokrasi, gerek sık veya gevşek yönetim çatlaklarından eline geçirip de, haksız servet sahibi olmuş sayılı kimselerin hiç birine hesap sorulamamıştır, sorulmuşsa da bir sonuç alınamamıştır. Kanlı pazarlar tertipleyen, yurtserver gençleri herkeslerin gözü önünde, meydanlarda sokaklarda güpegündüz öldürenler sırra kadem basabilmiş, katiller (bilinen katiller) bir türlü bulunmamış, bulunamamıştır. Tıpkı, sınır topraklarımızda, o güzelim başı taşla ezilerek (eziltilerek) öldürülen büyük hikâyeci Sabahattin Ali'nin kiralık katilinin, kiralayıcı katillerle birlikte bulunmamış, bulunamamış olduğu gibi. Demokrasi döneminde, nice kirli dosyaların, Millet Meclisi'ndeki çoğunluk sayesinde bir yana itilerek kapatıldığına tanık olan bizler, hapislerde olması gereken kimselerin, ellerini kollarını sallaya sallaya, başları havalarda gezip dolaştıklarını, bütün bu haksızlıklara kafa tutan gençlerinse zindanlarda prangalara vuruldu-

ğunu gördük, gün gelir hesap sorulur umuduna bel bağlıyarak.

Bütün bu haksızlıklar, «Yaptıklarım, ettiklerim çalıp çırptıklarım keseme kâr kalır» (ki kalmıştır bugüne dek) düşüncesiyle, yani çiftlik ağası kafasiyle girişilen davranışlar daha ne zamana kadar, sorgudan sualden uzak kalacak, kalabilecek dersiniz? 27 Mayıs öncesinden başlayarak bugüne kadar uzanan bir uyanış süreci, Türkiyemizde olup bitenlerin, artık sınıfsal gerçekler dışında düşünlemiyeceğini, düşünülmemesi gerektiğini açıkça koymuştur ortaya. Artık apaçık ortaya çıkmıştır ki, bugün Türkiye'de, işçi, köylü, küçük esnaf, küçük memur ayırımı yapmadan sömürülen bir halk yığını ile, sırtını dış sermayeye vermiş, löpçü, çıkarcı bir azınlık karşı karşıyadır. Bu çıkarcı sınıf, silâhlı silâhsız birtakım yöneticilerin desteğinde, yurdu bir çiftlik ağası, bir çiftlik beyi kafasiyle sömürme çabasındadır. Gürsel Paşa'nın, Kurucu Meclisi açış nutkunda, 27 Mayıs öncesi kadar (korkunç bir önsezi ile) 12 Mart sonrası için de geçerli olan şu sözlerinde dile getirdiği gibi «idareciler, milleti her istedikleri tarafa sürükliyebilecekleri bir kalabalık, devleti zorbalık ve kaba kuvvetle yürütülen bir makine telâkki etmişlerdir». Kim bu idareciler? 27 Mayıs öncesi idarecileri. Yalnız onlar mı? Hayır. 27 Mayıs ve 12 Mart sonrası idarecileri, şalcıları, balyozcuları, operasyoncuları ile, bütün bir sermayeci sınıfın destekleyicileri, çiftlik ağaları ve bu ağaların yardımcıları.

Gerçek amacından, ince bir manevrayla sap-

tırılan 12 Mart Muhtırası, nice dürüst, ya da dürüst olması gereken her çeşit görevliyi, halkın zararına, löpçü sermaye azınlığının yararına «devleti zorbalık ve kaba kuvvetle yürütülen bir makine» durumuna soktu ne yazık ki. 12 Mart sonrasının, halk yararına şiddet hareketlerine sürüklenen nice resmi kişi; özel sermaye çevrelerinin ağına düştü. Yürekleri yurt için çarpan, ya da çarptığını sanan yetkililerin, 14 Ekim'de kamuoyunun Karaoğlan lehinde sesini duyurmasiyle iş başından çekilip, özel sermaye çevrelerinde önemli mevkilere geçmeleri bunun şaşmaz bir kanıtıdır. Ne hazin ve ne acıklıdır ki, bozuk düzene kafa tutan ve bunca temiz, iyi niyetli, çıkarsız gencin zindanlarda ömür çürütmelerine karşılık bu vatan kurtaran arslanlar, bugün, Türkiye'nin kuyusunu kazan özel sermayeye kapaklanarak, çolukları, çocukları, hısım akrabaları ile birlikte, rahatın rahatı bir yaşantıya kendilerini adama yolunu tutmakta ve tutabilmektedir.

Eisenhower zamanı mıydı, Kennedy dönemi miydi pek hatırlamıyorum, bir Amerikan Bakanına, politikayla içli dışlı bir iş adamı, bir elbiselik (sadece bir elbiselik) kumaş armağan etmişti. Amerikan basınında bir gürültüdür kopmuştu. Sonunda Bakan istifa etmişti. Ne demekti, bir iş adamının bir Bakana kumaş armağan etmesi? O beğenmediğimiz, o yerdiğimiz Amerika var ya, namuslu basınıyle (azınlıkta da olsa) bir varlıktı, sesini duyurabilen, bütün baskılara rağmen politikacıların özel hayatlarına burnunu sokabilen, bu konuda kuş uçurtmayan.

Bugün, türlü baskılara rağmen, Türkiye'de de basın kuş uçurtmuyor, uçurtmamaya çalışıyor, görevinin bütün sorumluluğu ve namusu ile. 28 Nisan 1974 günlü *Yeni Ortam* gazetesinde, Uğur Mumcu'nun «Sokakların Dili» başlıklı nefis bir yazısından öğreniyoruz ki, geçen dönemin Cumhurbaşkanına, birtakım iş adamları bir kışlık ev armağan etmişler. Bakırköy'ün Büyükçiftlik adını taşıyan sokağında. İnanmak güç, ama bugüne değin bir yalanlama da görmedik.

Doğu - Batı ayrımı diye bir şey kabul etmeli miyiz bu konuda? 12 Mart günlerinin, işkencelerinde, baskılarında adları ağır basan nice kişilerin, emekliye ayrılınca, Ecevit iktidarı döneminde, iş çevrelerine kapağı atmalariyle Türk emekçileri ve köylülerinden yana olmadıkları gün gibi ortaya çıktı. Yurdu bir «çiftlik» sayan bu düşünce, Doğulu bir düşünce değil midir?

(6 mayıs 1974)

GENEL AF GENE LÂF

Af, sözlük anlamında suç, kusur veya ceza bağışlama, ya da, bunların bağışlanmasıdır. Affetmek, suçu, kusuru veya cezayı bağışlamak, daha dar anlamda, mazur görmek demektir. Bir kimsenin bir başkasını affetmesi için, her şeyden önce, kendisine karşı bir haksızlığın işlenmiş olmasını gerektirir en azından. Diyelim, siz namuslu bir insansınız, örneğin, elinize geçen fırsatlardan yararlanmayı küçüklük sayan bir insan. Memursanız, size verilen yetkileri kötüye kullanmamış; çalabilirken çalmamış, rüşvet alabilirken almamış bir devlet görevlisisiniz diyelim. Birisi, sizi kıskanan, çekemeyen birisi (ki, her zaman çıkar böyleleri), kalkıyor, görevinizi kötüye kullanmak, fırsatlardan yararlanıp cebinize haksız yoldan paralar indirmekle suçluyor sizi. O zaman, onurunuzdan zedelenmiş bir insan olarak, önce savunmaya, sonra da saldırıya geçersiniz elbet. Bundan daha doğal ne olabilir?

Şimdi, gelin, bir millet temsilcisinin, bir yüksek devlet görevlisinin, kendi özel kişiliğinden so-

yunarak, salt ulus onuru, ulus çıkarı açısından davranışını ele alalım. Bir milletvekili, ne zaman sorumlu, daha doğrusu görevli sanır, sanabilir kendini millete karşı işlenen suçlar konusunda? Milletin öz varlığına, töresine ahlâkına yasasına yöneltilen saldırılar yıkıcı eylemler, davranışlar karşısında değil mi? Evet.

Bir milletvekili, kimin vekili, kimin sözcüsüdür? Sağlı sollu görüşlerin, inanışların çatışa çatışa bir denge kurma, bir denge sağlama çabasında olan, olması gereken demokrasilerde, temsil ettiği partinin sözcüsü, savunucusu değil mi? Sermayeden yana olan, sermayeyi baştacı eden bir partinin temsilcisi, elbette ki sermaye güçlerini tutacak ve savunacaktır. Yoksul halktan yana olan bir partiyse, ezilenleri tutacak, onların esenliği doğrultusunda girişecektir savaşa. Sağ görüşlü sol görüşlü, sağ partili sol partili temsilciler, kendi görüşleri, kendi anlayışları açısından değerlendireceklerdir olayları, olup bitenleri. Bunda kimsenin şüphesi yok.

Ceza Yasasının 141 - 142. maddeleri açısından bakalım olaylara. Bugün, Türkiye'nin ana sorunlarından biri - büyük halk çoğunluğunun farkında olmamasına rağmen - bu maddelerle kısıtlanan, kuşa çevrilen düşünce özgürlüğü sorunudur. Faşist İtalyan yasasından aktarılan bu maddeler, faşist iktidarı ayakta tumanın biricik yolunu, düşüncelere kilit vurmakta bulmaktadır. Sosyal bir sınıfın öbür sosyal sınıflar üzerinde egemenlik kurmasını önlemedir söz konusu. Aslında, bu maddelerin amacı, egemen sınıfın durmadan ege-

men olmasını sağlamaktır. Bu egemen sınıfın temsilcileri, elbette ki, o sınıfı savunacaklardır. Bu sınıfı, bütün dünyada olduğu gibi bizde de bir sınıfı (ki, bugüne bugün boğazına kadar servete batmış, sömüre sömüre güçlenmiş, güçlendikçe sömürmüş, sömürdükçe semirmiş bir sınıftır bu), savunmanın biricik yolu, gerçekleri perdelemek, gerçekleri dile getirenleri - çeşitli yollardan - susturmaktır. Ceza yasasının 141 - 142. maddelerine sırtını dayayan bir sınıf, egemenliğini sürdürme çabasındadır bugün Türkiye'de. Af konusunda harcanan bunca olumsuz çabalar, hınzırca manevralar, engellemeler boşuna değil.

Bir avuç sermaye sınıfı ve onun yardakçıları, Türkiye'nin kaderini - kendi rezil çıkarları uğrunda - ellerinde tutma çabasındadırlar. Sermayeye yöneltilen her türlü eleştiriyi, kendilerine yöneltilmiş saymayan, sayamayan bir sağcı (yani löpçü, çıkarcı) politikacı gösterebilir misiniz? Haksız servetleri haklı sayan, hırsızlıkları, dolandırıcılıkları, düzenbazlıkları - kendilerine yarar sağladığı sürece - mazur, hattâ haklı gören, görmekten utanmayan kişiler için, af söz konusu olunca, dört elle sarıldıkları, sarılacakları tutum ne olabilir sizce, katilleri dolandırıcıları savunup, bunlara karşı çıkan düşünürleri harcamaktan başka?..

Sağcı politikacıların, düşünce suçlularını (!) bir yana atıp, kader kurbanları diye adlandırılan canileri, katilleri, vergi kaçakçılarını bağışlamaları, kendilerini bağışlamak olmuyor mu bir anlamda? Yurdunun esenliği uğrunda kanını canını hiçe sayan, saymış olan nice dürüst düşünce adamı-

nı hapislerde alakoyup; kızkardeşini (gönül rızasıyle de olsa, ki hep öyle olmaktadır) kaçıranı hayvanca öldüren, tarlasına haklı haksız ayak bastı gerekçesiyle şunu bunu kurşunlayan, bir ağız dalaşında dili sürçeni bıçaklayan, ırzı namusu bacak arasında sayıp cana kıyanlardan yana çıkmak kimin harcıdır, kimin harcı olabilir oy avcılarından, koltuk düşkünlerinden başka?

Bir toplum düşünebilir misiniz ki, orada, çalıp çırptıkları, milletin kanını eme eme palazlandıkları o karunlar gibi yaşayışlarından, o kan fışkıran yüzlerinden, kalın enselerinden, pişkin suratlarından belli olan, olmakla da kalmayıp ispatlanmış bulunan hırsızlar kolayca ve alkışlar arasında bağışlansın da, onlara: «siz hırsızsınız» diyenler hapislere, zindanlara atılsın, atılabilsin? Ne yazık ki, Türkiyemiz, lâfla değil, kafamız yüreğimizle sevdiğimiz, on paralık bir çıkar düşüncesine kapılmadan, bir lokma bir hırka özgürlüğünün onuruna yaraşır bir özgeçiyle bağlandığımız ülkemiz bu denli acınası durumda.

Kim sokuyor Türkiye'yi bu duruma, hiç düşündünüz mü?

1966'lara dönelim, isterseniz. Açalım Cumhuriyet gazetesinin 20 temmuz 1966 günlü sayısını. Büyük puntolarla şu yazılı orada: «Meclis, sabaha karşı affı çıkardı». Ama, yazının hemen üstünde, daha küçük puntolarla şu cümle yer alıyor: (141 142. madde suçları affın dışında bırakıldı.»

Daha da geriye, bir yıl geriye gidelim. 6 Nisan 1965'lerdeyiz. Karma Bütçe Komisyonunda, 1965 yılı bütçesinin görüşülmesinde, bir gün önce Ada-

let Bakanı İrfan Baran'ın Marksçı felsefe ve sosyalist düşünceleri açıklayan iki kitabın toplattırıldığına gerekçe olarak söylediklerini buraya aktarsam gülersiniz..

Yani, düşünce özgürlüğü olmayacak bu memlekette, kimse - Anayasa, herkes düşüncesini dile getirmekte özgürdür dese de - düşündüğünü söyleyemiyecek. Çünkü, düşünce özgürlüğü bu memlekete komünizmi getirecek, ayrılık gayrılık getirecek. Açlığa, işsizliğe çare aramıyacaksın, okuyup aydınlanmasına çalışmadığın insanları, sus-pusla, baskılar işkencelerle, kendine bağlayacaksın.

Bu gerinin gerisi, bu çağdışı kafa, yurdu yöneteceklerini sanan akıldan, mantıktan, sağduyudan, ileri görüşten uzak kimselerin (ve kendi kahrolası çıkarlarından başka şey düşünmeyen) bazı politikacıların kafası. Demokrasimizin, şu yirmi yıllık demokrasimizin, Türkiyemize, Ali kıran baş kesen zorbalığı, kurnazlığı, hinoğlu hinliği ile armağan ettiği, iç ve dış sermaye babalarına bağlı politikacılarından ne bekleyebiliriz, katilleri, canileri, ırz düşmanlarını, hırsızları, çapulcuları bağışlayıp, gerçek aydınları zindanlarda çürütmeye çalışmalarından başka?

Madame de Staël: «Anlamak, bağışlamaktır» demiş. Anlamak için, her şeyden önce kafa (varsa eğer), sonra da yürek (varsa eğer) gerekir. Bugün, türlü dolaplar, çeşitli düzenbazlıklar, para pul vaatleri, ya da bağışları ile dümenler çeviren, para babaları ile onların yardakçılarından oluşan güçlü bir çevrenin buyruğundakilerden af mı bekliyebilirsiniz, namuslu Türk aydınları yararına. Ham

hayal. Bu çıkarcı, bu sinsi politikacılar mı anlayacak yurdun, yurdumuzun gerçek ihtiyaçlarını? Ne gezer!

Ama, umutsuzluğa düşmenin de yeri yok bence. Evi, gözlerinin önünde yanıp kül olan insanın, eğer insan olmakta direniyorsa, yapacağı şey, yeni bir ev yapmanın yollarını aramaktır.

Yanan evimizin yerine, daha güzelini, daha yanmazını yapmaya bakalım, derim ben.

(18 mayıs 1974)

SOL'UN KUYUSU

Bundan elli yıl öncesini yaşamış olanlar bilirler. «Yattım sağıma, döndüm soluma, melekler şahit olsun dinime imanıma» demeden başını yastığa koyup uykuya dalmak pek olacak şey değildi, Müslüman ailelerin çocukları ve de büyükleri için. Daha körpecik yaşımda öğretmişti bu uyku öncesi tekerlemesini bana anneannem. Yalnız bunu mu öğretmişti? Daha nice nice şeyler. Örneğin, bütün temiz, saygıdeğer işler sağ elle yapılırdı. Sol el kirli işlerin hizmetinde kullanılırdı. Büyük aptes sonrası temizliği sol elin gördüğü, göreceği bir işti. Sabahları sağdan kalkmak, günün kazasız belâsız geçmesinin, yolumuz üstünde pusuda bekleyen uğursuzlukları atlamanın biricik güvencesiydi adeta. Müslümanlıkta sol «mekrûhtu». İyilik melekleri sağımızda, kötülük melekleriyse solumuzda yer alırdı. Namaz bitiminde başımızı önce sağa, sonra sola döndürürdük. Sağ, sünnilik, solsa sünniliğin karşıtıydı. Sünniler sağda diyelim, Aleviler (Ali'den yana olanlar) ve başka mezhepler soldaydı. Eski yazı, sağdan başlardı. Her şey sağdan yanaydı.

Cumhuriyet'ten hemen sonra, Lâtin harflerinin kabulü ile, yeni yazının soldan başlamasiyle sol girdi - hiç değilse - düşünsel yaşantımıza sessiz sedasız. Sol elle yazan solak sınıf arkadaşlarınıza o eski kuşkularımız, ürküntülerimiz tavsar oluvermişti. Uygar dünya yazıya - yani düşünceye - soldan başlıyordu çünkü. Biz de, uygar Avrupa toplumlarına özendiğimize göre, artık sol o kadar ürküng sayılmıyabilirdi.

Sol sözcüğünün politika hayatına girişi, Avrupa'da Fransız Devrimiyle başlar. Önce, Ulusal Fransız Konvansiyonunda, devrimle elde edilen hakları her çeşit yoldan korumaya çalışan Montagnard'ların, o yarımay biçimindeki oturma sıralarının sol kesiminde bütün görkemiyle görünmeleri sol sözünü (isterseniz kavramını) kıralcılara, tutuculara, kurulu düzencilere inat dünya komuoyunun bilincine armağan etti. Sonradan, eşitlik ve özgürlük ilkelerinden yola çıkarak, utopyacı bir görüşten (daha hakçası duyuştan) tarihsel maddeciliğe, oradan da demokratik niteliğe kadar süren büyük bir çeşitlemeler şeridinden geçerek (B. Savcı), ideolojik bir kapsama ulaştı.

Sol sözü, Türkiye'de, 27 Mayıs Devrimine kadar ürküng, «tü kaka» bir söz, bir hınzırca art niyet, yıkıcı, her çeşit kurulu düzen ahlâk ve töresine cephe alan bir tutum anlamına gelmekteydi. Birtakım çıkarcı, kötü niyetli politika çevrelerinde hâlâ da aynı anlama gelmekte, daha doğrusu, getirilmektedir de.

1948'lerin Ankara'sındayız. Bir ilkokul öğretmeni hanım var, öğrencilerin sonsuz sevgisini ka-

zanmış. Körpecik yaşlarında, ana-baba kucağından ayrılıp ilkokul sıralarında eğitim ışığına emanet edilmiş bu insancıklar ölesiye bağlanıyorlar, o güzelim öğretmenlerine. Ana-baba ocağında görmedikleri bir sıcak, bir içten ilgi sarmıştır dört bir yanlarını. Öğretmenlerine adeta tapıyorlar, haklı olarak. Ama bir hınzırca propaganda, mahallenin küçüğünden büyüğüne işlemeye başlamıştır, namussuz çıkarcılar aracılığıyle. Ana-babaya kadar ulaşmıştır bu propaganda. Evde konuşulur olmuştur öğretmenlerin tutumları, doğru yanlış. Nusret Hızır tanık olmuş bir aile ziyaretinde bir ana-babanın, o güzel öğretmenin kafasının içindeki düşüncenin yerilmesine. Öğretmenine tapan, ailenin küçücük kızı ne demiş biliyor musunuz? Öğretmenimiz çok iyi bir insan ama, ne yazık ki «solcu!»

Körpecik kafalarda, solcu sözü çevresinde yaratılan bu iğrenç ürküntüyü, - dün olduğu gibi bugün de - sürdürme çabasında nice nice iğrenç politikacı var. Ne demek, «çok iyi bir insan ama, solcu?» Bir insan çok iyi olursa, iyiliğini solcu olmakla yitirir mi? Tam tersine, kazanır. Gelin de bunu, o, ana-babanın etkisinde kalan körpecik çocuklara anlatın. Yalnız o körpecik çocuklar mı? O çocukların seviyesinde olan milyonlarca okumamış, okuma olanağından yoksun bırakılmış, bırakılmasına çalışılmış yurttaşlara anlatın; anlatabilirseniz eğer.

Sol, 1961 Anayasasıyle girdi politika ve günlük hayatımıza, 27 Mayıs öncesinin haybeci yönetimine bir tepki olarak. Türk Devletinin sosyal bir devlet niteliğini benimsemesiyle birlikte, Türkiye

Sosyalist Partisinin kurulabilmesi, sola yasal bir varlık sağladı. «Sosyalistim» diyebiliyordu artık, ezilen, sömürülen halkın, emeği çalınan işçinin hakkını hukukunu savunmayı kendilerine dert edinenler, sinip yılmadan, açıktan açığa. Ama, uzun sürmedi bu. Demirel yönetiminin, milliyetçi nitelemesi altında, iç ve dış sermaye çevrelerinin sebil gibi akıttıkları paralarla beslenip silâhlanan birtakım örgütlere dayanarak, alttan alta hazırladığı tuzak, sol'u nefis savunmasına kadar sürükleyerek, aslında Atatürkçü kafa ve yürekle kaleme alınıp, sonradan Atatürk düşmanı, sol düşmanı ellere düşen 12 Mart Muhtırasiyle meyvesini verdi. Sol, bunca işkencelere, sürgünlere, hapisliklere mal olan bir demir pençeyle susturuldu. Ama, bu durum, o güne kadar adı açıkça söylenmeyen, söylense de, türlü yaygaralarla örtbas edilen bir tutumu su yüzüne çıkardı. Sol'un karşısına çıkanlar, milliyetçisi, mukaddesatçısı, Nurcusu, Kurtçusu, Turancısı murancısı, kafatasçısıyle, toptan ortak bir ad altında içyüzlerini çıkarıverdiler ortaya. Bunlara sağcı denildi, denilebildi. Politika hayatımızda, yıllardan beri, faşist suçlamasına ifrit kesilen, gerçek kişiliklerinin (daha doğrusu kişiliksizliklerinin) yüzlerine vurulmasından tedirgin olan faşistler, bu kez, sağcı sözünün bulanıklığına sığınıp, kendilerine bu sıfatı yakıştırmakta sakınca görmediler, görmüyorlar da. 14 ekim seçimlerinden sonra bir sağcı cephe çıktı ortaya, faşistliklerini perdelemeye gerek görmeden.

12 Mart Muhtırasının şu iyiliği oldu birçok kötülüğü yanında: Türkiye'de sağ ve sol diye, bir-

birine karşıt, uzlaşmaz iki ayrı görüş ve tutumun kesin olarak su yüzüne çıkması.

Artık her şey apaçık: Sol, bir inanç, bir ülkü, bir gönül işi; sağ ise, bir çıkar, kör olası bir çıkar sorunudur. Bunun su götürür yanı kalmamıştır artık.

Ne var ki, sağ, halkın esenliğini düşünme konusunda sol ile kendini yarışta sanmaktadır. Sadece sanmaktadır. Çünkü, halkın esenliği onun için, her şeyden önce kendi esenliğidir. Sağ, her tutumu, her davranışı ile bunu ispatlamıştır.

Bugün sağ'ın bütün çabası, halkın gerçekten esenliğini düşünen sol'un kuyusunu kazmaktır, her çeşit yalana dolana, oyuna, dolaba, düzene baş vurarak. Ama, farkında değil ki (ya da farkında), solun kuyusunu kazarken, asıl halkın kuyusunu kazıyor. Görünen köye kılavuz ister mi?

(28 mayıs 1974)

MUHALEFET

Muhalefet, sözlük anlamında, «karşı çıkmak» demektir. Neye karşı çıkmak? Beğenmediğimiz, doğru bulmadığımız düşüncelere, tutumlara, davranışlara. Peki, neyle karşı çıkabiliriz, uygar bir toplum düzeninde, beğenmediğimiz düşüncelere sözden, yazıdan başka? Bugün uygar bilinen toplumlarda, sözün de yazının da ötesinde, hattâ üstünde, barbar dünyadan miras kalan kaba bir güç, adına kapital denilen, o açıkgözlü, yüreksiz, çıkarcı, haybeci, yardakçı, uşak yaratılışlı insanları para şıkırtısıyle avucunun içine alabilen korkunç bir güç, inanılmaz bir etkinlik kazanmış bulunmaktadır. Öyle olmazsa, son on - on beş yıllık politika hayatımızda, birçok gerici paralı çevrelerin alttan alta besleyip semirttiği, beyni yıkanmış bir sürü gencecik insanlarla oluşturduğu vurucu kırıcı kaba güçler, düşünce karşısına, tabancalar, sustalı çakılar, sopalar, hattâ hattâ coplarla çıkabilir miydi?

Muhalefet sözü, «karşı çıkma» anlamını içerir, dedik. İki yüzyıldan beri genel olarak, iktidarın gidişine, tutumuna cephe alma anlamına gelir

olmuş bu söz, baştanbaşa politik bir renge bürünerek. Littré'ye göre: «Hükümetin kamu işlerine verdiği yöne, yazıyla, sözle karşı çıkmak» muhalefet yapmaktır. Demokrasilerde muhalefet, Anayasaların güvencesinde, hattâ buyruğunda bir yasal görev niteliği kazanmıştır. Demokrasilerde yasal olan muhalefet, zorba rejimlerde yasa dışı bir tutumdur, düpedüz. Bir kırala, bir zorbaya muhalefetin bedeli darağaçlarında ödenebilir ancak. Demokrasilerdeyse, bir güvenoyu tepetaklak etmeye yeter, yetebilir iktidar partisinin hükümetini, takım taklavatiyle.

Politik alanda muhalefetin bütün sorunu nedir, ne olabilir, kamu işlerine eşit haklarla katılma isteğinden başka? Kamu işlerine katılma, her yurttaşın (uyanmış, kişiliğini bulmuş, bilinçlenmiş her yurttaşın) kutsal hakkıdır. Demokratik rejimlerde bu hak, çeşitli yasa dışı yollardan bir «oy despotizmine» yönelebilir. Büyük çoğunluğu okumasız yazmasız olan bir toplumda, çıkarcı politikacıların kolayca ağına düşebilen oy potansiyeli, ilgisiz bir ilgi görüntüsünün sahteliğinde olumsuz bir ağırlık kazanabilir, kazanabiliyor da. 14 ekim seçimlerinin Karaoğlan'dan uzaklaştırılan oyları, böylesi bir sahteliğin, düzenbazlığın, kurnazlığın, aldatmacılığın etkisinde kalmıştır. Bunun su götürür yanı yok.

Bütün aldatmacalara rağmen, iktidara gelemeyen iktidar canlısı irili ufaklı partilerin muhalefet durumuna düşmeleri, bugün Türkiye'nin politik hayatında ibretle izlenmesi gereken bir durum yaratmıştır. Şöyle ki: Aldatılabildiği kadarıyla bir

bölük yurttaşın oylarına sahip çıkan, çıkmayı başaran politikacılar, muhalefet durumuna düşmenin ezikliği içinde, namuslu bir iktidarı, akla gelmedik düzenbazlıklarla çökertme yarışına girmişlerdir.

Halktan yana, emekten yana, akıldan, sağduyudan yana bir iktidarı çökertmenin yolunu, pamukelden, ipekelden, insanelden değil de, demirelden, kazıkelden sağlamaya çalışanlar, yakın bir seçimin ilgisiz ilgisinde aramaktadırlar. Onların şimdiki muhalefeti, 1841'lerin İngiliz Avam Kamarasında, Edward Earle of Derby adında bir milletvekilinin Whing partisi kodamanlarının görüşünü yansıtan şu sözlerine ne kadar da uyuyor. Bu milletvekili şöyle diyordu: «Bir Whig partisi kodamanı için, muhalefet görevi çok basittir: her şeye karşı çıkmak ve hiçbir öneride bulunmamak.»

İşte, bizim bugünkü muhalefetin tutumu da bundan kıl payı bile farklı değil: her şeye karşı gelmek ve hiç bir öneride bulunmamak.

Şimdi, gelin, muhalefeti, politik içeriğinden sıyırıp, onu özel hayatımızın günlük, saatlik, saniyelik akışında ele alalım. Ben diyorum ki, gerçek insan, bir ölçüde kendine karşı çıkabilen, kendine karşı muhalefette bulunan, bulunabilen insandır. Yani gerçek insan, kendini eleştirebilen insandır, küçük ve büyük yanlarıyle kendini sorgulara çekebilen insan. Ataç, Prospero ile Caliban'ı çatıştırırken, aslında kendisindeki iktidar ve muhalefet eğilimlerini, düşünce namusu planında sorguya çekiyordu. Caliban mı üste çıkıyordu bu sorgulamada, Prospero mu, önemi yoktu. Önemli olan, bir

insanın, kendini durmadan sorguya çekebilmesiydi, yani doğrulara erdiğini sandığı anda, doğrulardan ne denli uzak kalabildiğini, kalabileceğini bilmesiydi.

Çok uzakta kalmış yılların İngiliz Başbakanı Disraeli, «Hiç bir hükümet, yaman bir muhalefet olmadan güvenlik içinde hissedemez kendini uzun süre» diyordu.

Nedir burada muhalefet dediğimiz şeyin anlamı? Tek tek insanların, ya da insanların kaderine yön verme durumunda olan kuruluşların, diyelim, hükümetlerin, zaman zaman kendilerine karşı çıkabilmeleri. Yani kendilerini, bir üçüncü kişiymiş gibi eleştirebilmeleri. Böyle bir şey söz konusu olabilir mi Türkiye'mizde?

Jefferson, Amerika'nın o güzel günlerinde, haktan, eşitlikten, insanlıktan yana olduğu günlerinde, dürüstlüğü ve tok sözlülüğüyle ün salmış olan Başkanı şöyle diyordu: «Halkımız kamu işlerine kaygısız kalırsa, siz ve ben, Kongre Ulusal Meclis, yargıçlar ve yöneticiler, birer kurt olup çıkarız.»

Halkın kamu işlerine kayıtsız kalması ne demektir, düşünelim bir kez, bizim o yarı uyanmış yarı uyanmamış toplumumuz açısından. Türkiye'de geçerli olan seçim yasası, seçmeni, kişiler üstünde değil, parti listeleri üstünde - iyisi kötüsüyle - karar vermeye çağırmaktadır. Parti listesi, beğenelim beğenmiyelim, takım taklavatıyla oyumuza sunulduğuna göre, bizden ne isteniyor? Kişilere değil, partilere oy vermemiz, değil mi? Bu, bir anlamda, halkı kamu işlerine kaygısız bırakmak

değil mi? İşte, o zaman, Jefferson'un sözü büyük önem kazanıyor. Halk kamu işlerine kaygısız kalınca, ya da bırakılınca, politikacılar birer kurt kesilebiliyorlar. Kimin kurt, kimin kuzu olduğu anlaşılıncaya kadar dört yıl geçiyor aradan ve olan Türk insanına, kandırılmış Türk insanına oluyor, umudunda yaralanmış Türk insanına.

İster politik alanda olsun, ister kişisel alanda olsun muhalefet, sağduyunun, aklın, mantığın buyruğunda kaldıkça bir değer taşır, taşıyabilir ancak. Sağduyu, akıl mantıksa, ne tek başına iktidarın, ne de muhalefetin tekelindedir.

Bütün sorun insanın iktidardayken kendini muhalefette hissetmesidir. Yoksa, muhalefette iken, kendini iktidarda hissetmesi değil. Kendini iktidarda hisseden bir muhalefet kadar korkunç bir şey düşünülemez. Yeter ki bu muhalefet, Demirel muhalefeti kadar anlamsız, ölçüsüz, zıvanasız ve akıl dışı olsun, olabilsin.

(18 haziran 1974)

POLİTİKA YAZARLARI VE AHLÂK

Politika, devletleri yönetme bilimi diye tanımlanıyor sözlüklerde. Politikacı, kamu işlerini kendine dert edinen, bu uğurda çaba gösteren bir insan olarak çıkıyor karşımıza. Bir insan, hele köklü bir eğitimden, kendine de, çevresine de onur getirecek bir kafa ve yürek eğitiminden geçmemiş bir insan, neden kendi özel işlerini bir yana bırakır da, kamu işlerine kendini vermeye, daha doğrusu adamaya yeltenir? Politika dünyasında, özellikle bizimkinde, nice insan var ki, çoluk çocuğunun karısının, uzak yakın akrabasının geçim dertleri, eğitim sorunlariyle başa çıkamazken, başkalarının dertlerine çare bulmaya kalkışır ve bu alanda, akla izana, sağduyuya meydan okurcasına, yüksek perdeden öğütler verir, kalkınma reçeteleri sunar, akıl hocalığı der, bildiğim bildik, dediğim dedik edâsiyle sağa sola caka satar. Böylelerine, halk, kötü anlamda politikacı damgasını vurmuş çoktan, kafalarının ardındaki çıkar hesaplarını «vatan millet» sözcükleriyle perdeleme çabalarının gülünçlüğünü açığa çıkarmak isteğiyle. Bu anlamda sözlükler politikacıyı şöyle tanımlıyorlar: «Karşı-

sındakinin duygularını okşayarak işini yürüten» kişi.

Demek, politikacı için, işini yürütmek ön planda yer almakta. Bu iş sorununu sınıf açısından ele alalım. Görürüz ki, kapitalistten yana olan politikacının işi başka, işçiden yana olanın işi ve davası başkadır.

Burada politikacı kavramına, daha doğrusu bu kavramın kapsamına açıklık getirmek gerekecek. Politikacı deyince, gözlerinizin önüne, sadece siyasal parti kademelerinde yer alan, seçimle Meclis ve Senatoya girmiş kişiler gelmesin. Bunların yanında, böylesi bir mutluluğa eremeyen, eremedikleri için de, her başarılı atılımın karşısına çıkan, ulusça benimsenip sevilen, ulusa onurunu yeniden kazandıran; atom bombaları, frantom uçakları, CIA'ları Mialarıyla dünyayı yıldıran süper-devletlere kafa tutan namuslu devlet adamlarını yıpratmaya çalışarak, kurulu düzenlerini sürdürmek isteyen, ufacık tefecik, gözlüklü, gözlüksüz, bıyıklı, bıyıksız, yayvan ağızlı, çarpık kafalı birtakım gazete yazarları var. Bunlar, halkı yalanlar dolanlarla uyutup, büyüleyip, eleştiri duyularını, eleştiri bilinçlerini yoketmeye çalışan ve bu yoldan yüksek tirajlara ulaşan birtakım aşağılık gazetelerin ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci sayfalarında köşebaşları tutmuş, büyük lâflar eden zavallı gazeteci müsveddeleridir.

Sermaye sınıfından olan, ya da, çıkarları sermaye sınıflarına bağlı bu insancıkların işi, aşağılık çıkarlarından başka ne olabilir, ne olabilmiş?

Elli altmış yıllık politika hayatımızın, seçimli seçimsiz yoldan iktidara gelmiş nice politikacının, durmadan parti değiştiren, değiştirdikçe de önem kazandığını sanan, beş para etmez, silik, kişiliksiz, kafa züğürdü - cebindeki para ölçüsünde sesini yükseltebilen, ve yükseltmeyi başaran zavallı (zavallı oldukları için de zarardan, *melânetten* başka hiç bir işe yaramamış olan) kimselerin tekelinde kaldığına tanıklık etmedik mi?

Kürsülerden mürsülerden, fırsat buldukça seslerini duyurmaya çalışan, ama etkisiz kalan bu politikacıların seslerini, sözünü ettiğimiz gazete yazarcıkları, «sahibinin sesi»ne yaraşır bir aşağılıkla devralmış bulunuyorlar.

Aklım Kıbrıs sorununu, Nikos Sampson adındaki sergerde'nin ENOSİS'i gerçekleştirmek üzere yaptığı kanlı darbe karşısında, hükümetimizin aldığı (bir *garant* devlet olarak aldığı) haklı «çıkarma» kararı ve eylemi karşısında, ağızları açık kalıp, böylesi bir yiğitliğe (akıllarının hayallerinin alamıyacağı böylesi bir yiğitlik atılımına), ezile büzüle, utana çekine katılır görünmüşken, sonradan, ateşkes kararını zamansız sayıp, neden Adayı baştan başa cle geçirmedik diye yaygaralar kopardılar bu kabak kafalı yazarcıklar. Ne istiyor bu kabakcıklar? Taksim, değil mi? Yani, Ada ikiye bölünsün. Bir bölüğü bizim, bir bölüğü Yunanlıların olsun. Ne olacak sonra Yunanlılara geçen bölük? ABD'nin üssü!

Sanki ABD bizim kurtarıcımızdı. Kime karşı? Ruslara karşı. Karışlarım alnınızı! Bir yazarcık

şöyle diyor, o Amerikancı gazetede: «Eğer samimiyet denilen ve iddiaları hak etmek namusluluğundan başka bir şey olmayan - toplumları da insanlar kadar ilgilendiren - bir fazilet (neden erdem değil?) varsa ve bu fazilet kuru bir kavram değil de, eninde sonunda hakiki (neden gerçek değil) menfaatleri (neden çıkar değil?) etkiliyorsa, «süper devlet» gibi, «büyük» gibi sıfatların da beraberlerinde, yapışık ikiz gibi getirdiği sorumluluk ve görevler vardır. Biz de işte bu bakımdan bizim konumuzda da *(gene ve daima Amerika)*, yalnız bizden değil, bütün «iyi dünya»dan yükselen bu sese kendi çıkarı (?) için kulak vermek zorundadır.»

Bu ne hazin bir yargıdır ki, Türkiye'nin, bugün ikinci bir Kurtuluş Savaşı vermekte olan Türkiye'nin, haşhaş ekimiyle başlayıp Kıbrıs çıkarmasiyle sürdürülen onurlu politikasını, bir çırpıda - anlatılmaz bir kölelik, bir uyduluk kafasıyla - hiçe indirmeye çalışıyor, çalışabiliyor, çalışmaya yeltenebiliyorlar!

Politikada ahlâk bu mu? Bir ulusun onuru, çıkarı, esenliği söz konusu iken sizler nasıl kalkıp, bir süper devletin gölgesine sığınıp, gerçekleri hiçe sayabilirsiniz?

Politikada ahlâk, özel hayattaki ahlâktan ayrı olabilir mi? «Hiç bir zaman, biri halk için, biri de özel bir insan için ahlâk kuralı olduğuna inanmadım» diyor, ABD'nin büyük devlet adamı Jefferson.

Ama, bu birtakım yazarcıklara bakılırsa, iki

türlü ahlâk olmalı. Özel hayatta, insanı İNSAN yapan, yapmaya yönelen ne varsa, hiç birinin politik alanda yeri yoktur. Öyleyse, TAKSİM'e gidin, ABD'nin uydusu olun, çıkarlarınızı koruyun, gazetelerdeki köşebaşlarında afranızı tafranızı sürdürün, köleliğin, uyduluğun rahatlığında mutluluğa erin. Daha ne diyeyim, size?

(10 ağustos 1974)

GENÇLİK, KARAOĞLAN VE SAVAŞ

Günlerden 14 ağustos 1974. Akşamın yedi buçuk sularında, Caddebostan'da, hasta bir dosta, bir can dosta gidiyordum. Caddenin, özellikle, sağ yakası, kızlı erkekli, giyimli kuşamlı, uzun kısa etekli, saçlı sakallı, göğsü bağrı açık, kolyeli bilezikli, yüksek topuklu, geniş paçalı, zengini yoksulu, aynı modanın ucuz pahalı, ama bir örnek giysileriyle, akşamın alaca karanlığında aynı potadan çıkmışçasına özdeşleşmiş görünen, dünyadan habersiz, serüven peşinde koşan, güzel çirkin, somurtkan güleç, kaygılı kaygısız gencecik insanlarla dolup taşıyor. Aralarına, kadın erkek, yaşlı insanların da yer yer katıldığı, bu durmadan ilerleyen, durup durup konuşan, kahkahalar atan, şurada burada yılışan, tokalaşıp öpüşen, kol kola, yan yana yürüyen bu genç insan selini seyrediyorum ürküntüyle. Sanki bir başka dünyadan, topluca bütün sorunlarını, geçim dertlerini, sıkıntılarını çözümlemiş de, ten kaygılarından başka dertleri kalmamış mutlu yaratıkların dünyasından kopup gelmişler. Öylesine habersizler, ya da öyle görünüyorlar, olup bitenlerden. Oysa o gün, sabahın er

saatlerinde, kendilerinden bir iki yaş, bilemediniz üç dört yaş büyük yurttaşları, Silâhlı Kuvvetlerin görev saflarında, Kıbrıs'ta ikinci barış atılımına girişmişler. Dövüşüyorlar. Kimlerle? Kendileri gibi, sözlü nişanlı, evli bekâr, daha hayatlarının baharında, mutluluk hayallerini, bir ürkünç çatışmanın başarısına bağlamış yaşıtlarıyle. Adına düşman dediğimiz, demek zorunda kaldığımız, ama aslında (gün gibi meydanda) politika canavarlarının ağına düşmüş, senin benim gibi dost canlısı, anababa kuzusu, kardeş arkadaş yanlısı olan, olabilen insanlarla. Ne yürekler acısı bir görünüm bu! Cephelerde, her iki yandan, asker sivil, genç ihtiyar, kadın erkek, çoluk çocuk ölüyor. Oysa, bu baycıklar bayancıklar, mutlu rastlantıların serüveninde murdar iliklerine doyuru olanakları aramaktalar.

Beş katlı yapıların yerini, en azından on katlıların almaya başladığı büyük kentlerimizin varlıklı semtlerinde kümeleşen bu zengin aile çocukları ile, onlara özenen, sınıf bilincinden yoksun gecekondu çocukları mı, Ecevit'in seçim hakkına lâyık gördüğü gençlik? Değil, değil, değil! 12 Mart öncesinin ve sonrasının, sorumsuz, mutluluklarını yabancı sermaye uşaklığına bağlamış yöneticilerin aşağılık politikasında açmışlar gözlerini dünyaya bunlar. Kendi çıkarlarını yurt çıkarı üstünde gören bencil babaların bilinçsiz, zavallı çocukları bunlar...

Bunların çok uzaklarında, o işkencelere, tarifsiz baskılara uğrayan, yüreklerini kafalarını yurtlarının esenliğine adamış ama, adları anarşiste

çıkmış; bu baycık ve bayancıklardan bin kez, on bin kez, yüz bin kez, milyon kez daha yurtsever, daha bilinçli, daha onurlu, hakları olan sevişip koklaşmayı, oynaşıp fingirdeşmeyi, bir uzak, bir yakın-uzak geleceğe bırakan gençleri de var bereket. Daha, Anadolu'nun, şimdi, Kıbrıs'ta görevli çocukları, ordu saflarında çarpışan, çarpışmakdan yılmayan, okumuş okumamış, çiftçi, ırgat çocukları, çobanı yanaşması, esnafı, kalfası çırağıyla yararlı olmaya can atan, yedikleri yurt ekmeğinin hakkını vermeye hazır nice nice delikanlısı var.

İşte, Caddebostan boyunca uzanan bu ibretlik caddede yürürken, adları anarşiste çıkan o yürekli, o yiğit gençlerimizi düşündüm de bayağı avundum, bu şımarık gençlere ve onlara özenen, elde yok cepte yok, bilinçsiz aile çocuklarına acıyarak, hayıflanarak.

Bu bilinçli, bu yiğit gençlerimiz; inançları uğrunda canlarını vermeye hazır (kimileri verdiler de) gençlerimiz değil mi, 14 ekim seçimlerine ortam hazırlayan, demokrasi maskeli faşizm yönetimlerin yıkıntıları üstünde, yalansız dolansız, insan onuruna saygılı bir demokrasinin kurulmasına yol açan? Bunca işkenceler, bunca baskılar, bunca haksızlıklar, kardeşi kardeşe düşman eden, vurdurup kırdıran bunca rezillikler, coplu tüfekli, tabancalı yıldırılar, bu yoz, Caddebostan örnekli, vur patlasın çal oynasın, vurdum duymaz yaşantısının sürüp gitmesi için miydi? Hayır, olmazdı, olamazdı böyle bir şey!

14 ekim seçimlerine gelinceye kadar, nice acılı, acılının acısı deneylerden geçti bu toplum. O

güne kadar, nasıl da uyuttular, sindirdiler aldattılar halkı, patlayıncaya kadar yiyip içme, çalıp çırpma, komisyonculuklar, arsa ticaretleri, banka kredileri, özel okul dalavereleriyle onu soyup soğana çevirme özgürlüğünü tekellerinde tutup, namuslu, yurtsever aydınların ağızlarına kilit vurarak!

Ama, sökmedi, sökemezdi, o kalın enseli, şişkin göbekli, öküz kafalı söylevleri, o komitacı kurnazlıkları, o kurtlu köpekli efsane palavraları, o komünist anarşist suçlamaları. Halk uyanmıştı bir kez.

Türk halkı, özü sözü bir, olduğu gibi görünen, göründüğü gibi olan, ard düşüncesiz, sade yaşamlı, güler yüzlü, açık sözlü, gizlisi saklısı olmayan, alçak gönüllü, işçi yandaşı, kövlü yoldaşı, insan dostu, karıncaezmez, ama gerekince, ezeni ezmeye, sömürgenin haddini bildirmeye kararlı bir önder arıyordu kendine.

14 ekim seçimleri ona bu olanağı sağladı. Ak yürekli, ak niyetli bir *Karaoğlan*'la buluştu halk, bunca iyi niyetli aydın evlâdının, bilerek bilmeyerek harcanıp, zindanlarda çürümesine seyirci kaldıktan, kalmak durumuna düştükten sonra.

Kim bu *Karaoğlan?* Türk toplumuna, armağanların en değerlisini, güven duygusunu eşe dosta hayrat, kurda kuşa inat, yeniden kazandıran bir insan! Daha önceki pısırık, sermaye yanlısı, sömürgen canlısı, süper - devlet uydusu birtakım yönetim denemelerinin üstünden silindir gibi geçip, insan haklarına dayalı demokrasi anlayışını, yalnız yurdunda değil, bütün dünyada egemen kılmaya çalışan bir insan! Bir barış adamı! Ama barışın,

her gün yeniden kazanılması gereken bir uğraş olduğunu, bu uğurda savaşmaktan yılınamak gerektiğini de bilen bir adam! Onun savaşı, her şeyden önce, yurt içinde sürüp giden insan sömürüsüne karşı bir savaştı. İnsan aklını, insan onurunu hiçe sayan kurulu düzene karşı demokratik yoldan girişilen, demokratik yoldan sürdürülecek bir savaşa başlamak üzereydi ki, bir başka savaş, hiç beklemediği, ya da beklemek istemediği, silâha, topa, tüfeğe dayanan bir sıcak savaş gerçeği ile karşı karşıya kaldı. Bir barış adamı için, ne büyük bir bahtsızlıktı bu! Bu kez, insanın insan tarafından sömürülmesi değil, bir ulusun bir başka ulus, ya da uluslar tarafından sömürülmesiydi söz konusu olan.

«İnsanın insan tarafından sömürülmesini ortadan kaldırın, bir ulusun bir başka ulus tarafından sömürülmesine son verirsiniz» diyordu Batılı düşünürler. İşte, Karaoğlan, bu öğretiye uyarak, önce kendi yurdunda sömürüye son vermek için çıkmıştı ortaya. Ama, kendi ulusu içinde sömürüye son vermesi yeterli miydi, sınır boylarındaki uluslarda sömürü düzeni sürüp giderken? Komşumuz Yunanistan, bir asker cuntasının demir yumruğu altında, sömürü düzenini sürdürmeye çalışan bir ülke değil de, insan onuruna saygılı, sömürü düşmanı bir ülke olsaydı, silâhlı bir çatışmaya gerek duyulur muydu?

Sömürüye, insanın insanı, ulusun ulusu sömürmesine karşı çıkan bir Yunanistan, sınır komşumuz, şarkısında türküsünde, yaşayışında geleneğinde bizden kıl payı ayrı olmayan, barış içinde

yan yana kardeş kardeşe yaşamaktan başka amaç güdememesi gereken bir Yunanistan'la sevişe anlaşa, yan yana, sınır sınıra dostça, insanca, kucak kucağa yaşamak ne güzel olurdu!

Ama, gerçek öyle mi? Yunanistan, bir kin seline kaptırmış kendini. Kıbrıs'taki, insanlık dışı eylemleriyle, çoluk çocuk, kadın erkek, silâhlı silâhsız, güçlü güçsüz demeden, kitle halinde cinayetlere, genel kırıma girişmekle, insanın insan tarafından, ulusun ulus tarafından sömürülmesine kucak açmakta.

Ne oldu sonunda? O barış havarisi Karaoğlan'ın ve onunla kenetli, ayrılmaz bir bütünlüğe erişen Türk ulusunun, Kâtip Çelebi'nin deyimiyle, *gönül aynası paslandı.* Tıpkı, 1655'lerde Girit seferine yol açan saldırılarda olduğu gibi.

Gönül aynası paslanmıya görsün, kaba kuvvete karşı kaba kuvvet konuşmaya başlar. Kıbrıs olayı, işte böylesi bir gönül paslanmasının tepkisidir.

Cengiz Aytmantov'un TOPRAK ANA adlı o güzelim romanının baş kahramanı Tolunay, cepheden uzaklarda, bir köyde, savaşın, onarılmaz acılarını yüreğinin derinlerinde duya duya, gencecik evlâtlarının, kocasının, kardeşlerinin, yakınlarının ölüm haberlerini sinesine çeke çeke, Doğa'yı sorguya çekiyor. Toprak Ana'nın cevabı şu oluyor: «Sen Tolunay, sen insanların savaşmadan yaşayıp yaşayamayacaklarını soruyorsun. Bu sizlere, insanlara bağlı bir şey, bana değil, size, sizin aklınıza bağlı.»

Evet, insanların aklına bağlı bir şey! Neden Yunanistan, Türkiye ile çatışır, neden savaşır? Her iki ülke, sanki kendi bünyelerinde, insanlarını sömürgenlerden, çıkarcılardan kurtarmış da, ulusça birbirlerini yemeye, birbirini yermeye, ezmeye hak kazanmışlar!

Fazıl Hüsnü Dağlarca UYANIK adlı şiirinde şöyle diyor:

Kardeş olduğumuzu, kardeş olduğumuzu
İlk karanlıktan beri yer yüzünün
Kaderimizken ilk yıldız,
Niye anlıyamamışız,
Niye anlıyamamışız.
Bakmışız bakmışız da göklere!

Hayır, göklere bakmıyoruz artık. Gözlerimiz yerde, yerin gerçeklerinde. Karaoğlan Türkiyesi, gerçeği göklerde değil, yerde arıyor. Bulacak da. Kıbrıs'ta dökülen kanlar, Türkiye'nin, sömürü düzeninin ürünü olan Caddebostan yaşantısının sürüp gitmesi için değil, her iki yanda, Emek'in hakkını tanıyan, Emek'e hakkını veren, vermek zorunda olan, elbirliğiyle kurulması gereken, namuslu, dürüst, sömürüsüz bir dünyanın temellerini atacak.

Paslanan gönül aynamız, güzel günlerin mutlu imgesini yansıtacak er geç.

(29 ağustos 1974)

BU CENNET BU CEHENNEM...

Yıllarca, ama yıllarca önce Paris'te (affedersiniz), A. Daudet'nin bir hikâyesi üstüne kurulu bir oyun seyretmiştim. Oğluna aşırı ölçüde düşkün bir ananın şu feryadiyle bitiyordu oyun: «Ana olmak, cehennem azabı!». O gün bugün hep düşünmüşümdür, yalnız ana olmak mı, cehennem azabı, diye. Baba olmanın, dost olmanın, öğretmen, yargıç, doktor olmanın, hele hele aydın olmanın; yani, yakınında uzağında, önünde arkasında, gördüğü görmediği, görse sevebileceği, tanışsa tutulabileceği, bir gülüşüne, sıcak, dostça hareketine kul köle olabileceği insanlara gönlü açık olmanın da, azabı, acısı yok muydu, olamaz mıydı?

Ne diyor Sartre? «Cehennem, başkalarıdır». Hangi başkaları? Yurt içinde yurt dışında, tanıdığımız, acıları sevinçleriyle, yiyip içmeleri, insanca ya da hayvanca davranışlarıyle yakın uzak ilişkilere girdiğimiz, girebileceğimiz ya da giremiyeceğimiz ama -dünya küçüldüğüne göre- girme olanaklarımıza sınır olmayan insanlar değil mi?

Bu insanlar var ya, hani şu sevinçlerini kederlerini benimsediğimiz, en kısa süreli bir karşılaş-

mada - eğer yüreklerinde iyilik, insanlık tohumu varsa - Türk, Bulgar, Arnavut, Fransız, İngiliz ayrımı yapmadan, yapmaya gerek duymadan benimseyebileceğimiz insanlar, işte onların dertleri, sıkıntıları, mutlulukları, mutsuzlukları bizim dertlerimiz, mutluluklarımız, mutsuzluklarımız değil mi?

Bizim cehennemimiz bu insanlar, ama aynı zamanda cennetimiz de. Evrenin uçsuz bucaksızlığı içinde, bir kürecikte yaşıyoruz, yetmiş bilmem kaç milletle birlikte. Kaderimiz nasıl da bağlı birbirimize, ölesiye yaşayasıya. Vietnam'da bir savaş mı çıkıyor? O bizim bütün insanlığın savaşı. Fazıl Hüsnü Dağlarca, o güzelim şiirlerine neden Vietnam Savaşı demez de, *Vietnam Savaşımız* der, bunu hiç düşündünüz mü?

İnsanlığın kaderini, bir bütün olarak, aptalca hayvanca kinlerden, ön yargılardan uzak, serinkanla, akıl mantıkla, sevgiyle kim düşünebilir sanatçılardan, aydınlardan, okumuş aydınlanmış, bilime, bilgiye gönül vermiş kimselerden başka?

Ama, dünyamızı böylesi insanlar mı yönetiyor? Değil, ne yazık ki. Otuz kırk yıldır çıkmadı - Allende dışında- ezilmiş horlanmış insanların hakkını, hukukunu koruyup, insancalığa önderlik edecek, kanını canını hiçe sayan devlet adamları.

Bugün Türkiye, bütün insanlığa, gerek içte gerek dışta, gerek ulus açısından, gerek uluslararası açıdan, yepyeni imrenilesi bir tutumla sesini duyuruyor dünyaya.

Türkiye'nin kaderini elinde tutan bir insan, ulusumuzu *düşman* sayan bir ulusun başbakanına inat şöyle diyebiliyor:

«Aramızda bir mavi sınır
Bir sıcak deniz,
Kıyısında birbirinden güzel
İki milletiz.»

Düşman diyor, diyebiliyor bize komşumuz, dost elini, kardeş elini uzatan bir ulusun temsilcisine! Olacak şey mi bu?

Düşman sözü beni, içimizde yetişip, yemesinden içmesine, türküsünden şarkısına, geleneğinden göreneğine kadar içiçe, dostça kardeşçe yan yana dirsek dirseğe yaşamış, Türkçeyi çarpuk çurpuk konuşmaktan başka bir ayrılığı olmayan, olamayan bir eski kuşak insanlarının çarpık tutumuna, inanışına götürdü.

1952 yıllarındaydı. Rockefeller'in çağrılısı olarak bulunduğum Amerika'da, program gereğince Washington'a gittim bir iki günlüğüne. Yunan mimarisinden esinlenen, özellikle Paris'teki anıtsal yapıların etkisinde kalarak sıkışık bir düzende bir maket derlitopluluğuyle kurulmuş olan bu kente varınca, Kongre binası yakınlarında bir otelde bir oda tuttum. Resepsiyonda bir delikanlı kaydımı yaptı, pasaportumu alıkoyarak. Bütün gün, müzelerden kitaplıklara, anıtlardan parkalara sürt Allah sürt girip çıktıktan sonra, akşamın geç saatlerinde yorgun argın otele döndüm. Resepsiyondaki gencin yerini beyaz saçlı, iri kıyım, yaşlı bir adam almıştı. Oda numaramı söyleyip, anahtarı istedim. Duraladı önce, deftere baktı uzun uzun, sonra kafasını kaldırıp, zaman aşımına uğramış, ama yine de tadını tuzunu korumuş bir Türkçeyle: «Sen

Türksün ha? Sen nasıl utanmadan, sıkılmadan benim otelime gelirsin. Anamızı babamızı kestiğiniz, bizleri yurdumuzdan evimizden barkımızdan ettiğiniz yetmedi, şimdi de kalkmış benim otelime geliyorsun. Ne yüzle, ha, ne yüzle?» Önce şaka ediyor sandım. Ama, baktım çok ciddiydi. Gözlerinde hiç de dostça bir ışıltı yoktu. Tam tersine, kin saçıyordu gözleri, kapana düşürdüğü bir düşmana içinin zehrini akıtma fırsatını bulmuş bir insanın bütün acımasızlığıyle. Bir Ermeniydi bu adam. Tarihe karışmış, karşılıklı hoyratlıkların, hesaplı kışkırtmaların, politika oyunlarının yol açtığı bir kıyımın hesabını soruyordu benden. Ben ki, defteri dürülmüş bir imparatorluktan arta kalmış, dişini tırnağına takıp canı, kanıyle sömürgen devletleri topraklarından kovarak öz varlığını korumayı başarmış, *yurtta barış, dünyada barış* sloganına sıkı sıkıya sarılmış, kinsiz, yepyeni bir ulusun (bütün aydınları gibi) iyi niyetli, insansever, barışçı bir insanıydım: Nasıl yöneltilebilirdi bana, benim onaylamadığım, onaylayamıyacağım, geçmişin iki yanlı suçlariyle yüklü bir eyleminin suçunu.

Bir saat kadar konuştum, bir zamanların Türk uyruklusu olan şimdinin o Amerikan yurttaşıyle. Sonunda, anladı beni, içindeki o sönmemiş, yüreğinin derinlerinde taptaze sakladığı insanlık duygularıyle. İkimiz de insandık, aynı dünya yuvarlağının, acısı tatlısı, ölümü dirimiyle birbirine kenetli, iki insanıydık. İki günlük bir tanışıklıktan sonra, sarmaş dolaş ayrıldık birbirimizden. O güzel Ermeni insanı, Türkiye özlemiyle yanıp tutuşu-

yordu. Türkiye'ye dönünce ona, renkli kartpostallar gönderdim, İstanbul'un çeşitli görünümlerini yansıtan. Bir iki kez mektuplaştık, geçmişin kötü anılarını, elbirliğiyle, tarihin batasıca karanlıklarına gömerek. Şimdi yaşıyor mu bilmem? Yaşıyorsa, belki de unutmuştur geçmişteki - her iki yanın da kusurlarıyle işlenen - o utanılası hoyratlıkları. Yaşamıyorsa da, ikisi mühendis, biri doktor üç yetişkin varlıklı oğluna, kinsiz bir dünya özlemini miras bırakmıştır, belki de. Çünkü, başbaşa, yüzyüze yürek yüreğe açılmıştık birbirimize, cehennemleri cennet etmiştik, saklısız gizlisiz, yalansız dolansız.

Bütün bu söylediklerimi, bir genç dostum esinledi bana geçen gün, şu sorusuyle:

«Kıbrıs'ta Türklere yapılan bunca insanlık dışı davranışlar karşısında, namuslu Yunan aydınlarının tutumu ne olmalı? Neden cephe almazlar bu canavarlıklara? Neden başkaldırmazlar, ayıptır demezler, protesto etmezler bunu?»

Karşılık vermesi hayli güç, ama kaçınılmaz bir soru bu. Sorunu iki ayrı yönden, önce bir ulusun kendi içindeki sınıf çatışmaları, sonra da başka uluslarla olan çıkar kavgaları bakımından ele alalım isterseniz. İç çatışmalar, bütün dünya tarihlerinin belleğinde yaşıyan, sayısız kahraman örnekleri çıkarmıştır ortaya, çıkarmaktadır da. Sokrates'ten bu yana, haksızlıklarla savaşmaktan yılmamış, yılmayan, zindanlara, işkencelere rağmen, her çeşit sömürüye kafa tutmuş, bu uğurda canını vermiş, sayılmakla bitmez kahraman, yiğit

insan gelmiş geçmiş bu dünyadan. Daha da gelip geçecek. Ama, bir ulusun bir başka ulusla çatışmasında, kendi ulusunu haksızlıkla suçlayabilmiş, suçlamayı göze almış kaç kişi gösterebilirsiniz? XIX. yüzyılın sonlarında, David Thoreau adlı bir aydın, bir Amerikan aydını, övünülesi, eli ayağı öpülesi bir örnek olarak çıkıyor karşımıza. Köleliği kaldırmıyor ve Meksika'ya karşı açtığı haksız savaşı durdurmuyor diye Amerikan hükümetine, kendi hükümetine kızıyor ve onunla hiç bir ilişkisi kalmadığını ispatlamak için de vergi vermekten kaçınıyor, sonunda da hapse atılıyor. Protestosu bununla da bitmiyor. D. Thoreau, iki yıl, ama tam iki yıl, Walden adlı bir ormana çekilip, orada tek başına doğayla başbaşa, kucak kucağa yaşıyor, adına uygar denen, ama aslında hiç de uygar olmayan bir dünyaya sırt çevirerek. Birinci Dünya Savaşını protesto eden İngiliz filozofu Bertrand Russell'in, bu yüzden hapse atıldığını bilirsiniz elbet. O Bertrand Russell ki, gelmiş geçmiş bütün İngiliz politikacılarının, ayak tozu bile olamıyacakları insan, Vietnam savaşının Amerika'ya ve Amerika'yı tutan hükümetine ne denli onarılmaz suçlar yüklediğini açık açık söylemiş, eyleme geçmiş ve sonunda yedi gün hapse atılmıştı. Bir kurtuluş savaşı veren Cezayir'i, yazılarıyle destekleyen, haksızlığa kafa tutan Sartre örneği, susmasıyle aynı haksızlığı, daha bir etkin yoldan protesto eden Camus örneği, parmakla sayılacak kadar azdır.

Bir ulus bir başka ulusa düşman gözüyle baktığı, silâhlı çatışmalara girdiği, savaş psikozunun

- her iki yanda - alabildiğine azıtıp insanları kan davasına, vurup kırmaya, kesip doğramaya yöneltti-ği anlarda, haksever, insan sever aydın yurttaşların tutumu çok nazikleşir. Çünkü, savaşta akıl mantık susar, kinin, nefretin, kırıcılığın buyruğundaki top-tüfek konuşur. Haklı bir savaşta (ki, yalnız kurtuluş savaşları haklıdır, haklı olabilir), aydın yurttaşlar, elbette karşılarındaki o kana cana susamış düşmana cephe alıp, ulusla birlikte ölüm kalım kavgasının ortasında yer alırlar. Ama haksız tarafın aydınları, savaş psikozunun taşkınlığında gözlerini kin bürümüş ulusuna: «Biz bu savaşta haksızız, bırakın silâhlarınızı, günahsız insanlara kıymayın» diye seslenebilir mi? Bizim Kurtuluş Savaşında, Yunan aydınlarından böyle bir ses çıktı mı, bilmem. Ama çıkmış olsaydı, ne yücelirdi o ulus! Ne yüceltilmiş olurdu! Çünkü bir ulusu kimler yüceltebilir, ona kimler onur verebilir, aydınlarından bilinçli haksever yurttaşlarından başka?

Düşünelim bir: Sokrates'i, yurduna ve de dünyaya onur veren Sokrates'i, baldıran içmeye mahkûm eden o bilinçsiz, o kör kütük cahil Yunanlılar mıdır ve onların devamı mıdır Yunanistan'ı ayakta tutan; yoksa, Politis gibi hukukçuları, Vassili Vassilikos, Kazancakis, Dido Sotiri gibi romancıları, Ritsos, Seferidis gibi şairleri mi? Birkaçı hayatta olan bu değerli insanlar, Kıbrıs'taki haksız, rezilce kırımlar karşısında seslerini çıkaramıyorlar. Neden? Çünkü, Yunan halkı, bütün halklar gibi barış içinde yaşamaktan başka amacı olmayan, olmaması gereken Yunan halkı, kendi-

nin seçmediği, tepeden inme, emperyalist güçlerin oyuncağı olan bir yönetim altındadırlar. Ne yazık ki, Sokrates'in ölümüne alkış tutmuş olanların bilinçsizliğindeki, o Enosis masalıyla kandırılmış birtakım insanlar konuşuyor Yunanistan'da, aklı başında, namuslu aydınları susturarak.

«Yurdum, her şeyin üstünde» diyor geçmiş yüzyılların bir Fransız ozanı. Hangi ülkenin ozanı söylememiştir, başka başka biçimlerde böyle bir sözü? Sen ben o, biz siz onlar söylemez miyiz, söylemek istemez miyiz bunu? Ama, yurtların üstünde insanlık yok mu, istesek de istemesek de şu kısıtlı ömürlerimiz, hastalığımız sağlığımız, açlık tokluğumuzla kader birliği ettiğimiz, etmek zorunda olduğumuz, Afrikalısı, Asyalısı, Avrupalısı Amerikalısıyle bir bütün olan insanlık?

Tolstoy, «Her insan kendi cennetini de, cehennemini de yine kendi yaratır» diyor, aşağı yukarı. Aynı şeyi uluslar için, hattâ hattâ insanlık için de söyleyebiliriz. Yurt sevgisinin doruğuna erişmiş olan Nâzım Hikmet, «Bu cennet bu cehennem bizim» derken, cenneti de cehennemi de kendimizin yarattığımızı anlatmak istiyordu. Yunanistan, altı-yedi yıllık cunta yönetiminde, haksızlıklar işkenceler zorbalıklarla halkına, kendi halkına yaşattığı cehennem hayatını, Kıbrıslı Türklere de yaşatmak istedi. Kıbrıs Türklerinin cehennem hayatı üstünde Yunan halkının cennetini mi kurabilecekti sanki!..

Cennet ya birlikte, iyi niyetle, anlayışla, sevgiyle saygıyla kurulabilir, ya da hiç kurulmaz. Ceza-

yir'i cehennem, Fransa'yı cennet: Mozambik'i cehennem, Portekiz'i cennet, Kıbrıs yüzünden Türkiye'yi cehennem, Yunanistan'ı cennet yapamaz kimse. Dünya halkları, kendi kaderlerini kendi ellerine almadan, hak hukuk, eşitlik, sevgi saygıya dayalı düzenler kurmadan, dünyamız cenneti cehennemi bir arada yaşıyacaktır. Ne yazık ki, bugün Yunan yöneticileri Kıbrıs'ı yaşatıyor bize, cenneti cehennemiyle.

(18 eylül 1974)

ÇOĞALA ÇOĞALA YAŞAMAK

Şair Can yücel, uygar dünyada, bilinmemesi, okunmaması, okunup da eşe dosta salık verilmemesi bir eksiklik, bir yarımyamalaklık, biraz daha ileri gidip söyleyiverelim, ayıbın ayıbı bir hamhalatlık sayılan, sayılacak olan bir eseri dilimize çevirdiği için, ortalama insan ömrünün beşte birini kapsayan bir hapis cezasından affa uğrayan Can Yücel, dört duvar arasından güne, ışığa, özgürlüğe adım atar atmaz, bir SEVGİ DUVARI çıkardı karşımıza. Hapis dışı, hapis içi yaşam serüvenini eşsiz bir içtenlik, şiir dilimize görülmedik bir babayiğitlik, bir erkeklik, bir dobralık, bir afililik getiren bu kitabı bilmem okudunuz mu? *Sevgi Duvarı* adlı bu güzelim kitabın 1972 - 1973 yıllarını kapsayan bölümü, kanserden ölen Cahit Irgat'a seslenişle başlıyor.

Okuyalım, Cahit İçin *Cahit* adlı şiiri birlikte:

Cahit ki bu hasta düzende sağlıklı bir kanserdi
Cahit ki hastalığa karşı üreyen hücrelerdi
Yorgun devler gibi çöktüğü Dormen şölenlerinde bile

«Siz paranızı, ben kendi kendimi yerim,» derdi
Cahit zaten azalarak yaşayanlardan değil
Çoğalarak ölenlerdendi.

Düşünüyorum nicedir, azalarak yaşamak, çoğalarak ölmek sorunu üstünde. Yahya Kemal, nice nice önceleri, *Düşünce* adlı şiirinde, belki biraz da kendini, kendi yitik, otel köşelerindeki yaşantısını düşünerek şöyle diyordu:

Ölmek değildir ömrümüzün en feci işi,
Müşkül budur ki ölmeden evvel ölür kişi.

Yahya Kemal, azala azala yaşamanın dramını yansıtıyordu bu dizelerinde. Kendisi de, yüksek tirajlı bir gazetede, bol para karşılığı yayımladığı o cılızlaşan son dörtlüklerinde bu azalmanın bilincinde, ayıbında eriyor olmalıydı.

Peki, nedir ölmeden ölmek? İnsan nasıl «ölmüş» sayılabilir, yer içer, güler oynar, haklı haksız (çoğunlukla haksız) yaşamını sürdürürken? Can Yücel'in, *azalarak yaşamak* dediği değil mi, bir anlamda, ya da her anlamda, ölmeden ölmek?

Ekonomik ve politik alanda, Türkiye'nin şu son yirmi otuz yılına bakarsak, azala azala yaşayanlarla çoğala çoğala ölenlerin bir bilânçosunu çıkarabiliriz kolayca, zenginler (o zenginliklerinin ne denli deftere kitaba **uydurulmuş** olduğunu Mısır'daki sağır sultanın bile bilmezlikten gelemiyeceği) zenginler, para üstüne para koyanlar, yaşıyorlar yaşamasına, büyük bir otelde, bir gecede üç dört hastane, beş on okul parasını, viski şişelerinde, tavanlara ampullere sıkılan kurşunlarda

çarçur eden, etmekten utanmayan kişiler yaşıyorlar, yüksek tirajlı gazetelerin halka sundukları, küçültücü yaşam çizgisinde. Ama ne pahasına yaşıyorlar? İnsanca diyebileceğimiz her çeşit erdeme sırt çevirerek, vurdumduymaz bir dünyanın vurdumduymaz, katı yürekli, duygusuz insanları olarak. Bir azala azala yaşamak değil mi onların yaşamı, insanlıktan, insancalıktan uzaklaşarak?.

Politika alanında da, çoğunlukla, gördüğümüz, her gün tanığı olduğumuz böylesine azalarak yaşamak örnekleri sayılmakla bitmez.

Kendimi bildim bileli, tâ tek parti döneminden bu yana, yirmi yıl, otuz yıl milletvekilliği etmiş, bu görevi bir çeşit meslek haline getirmiş, donuk, silik, küt insanlar tanırım. Bunlar, seçim kütüklerinde ön sırayı kimseciklere kaptırmayan, kaz gelecek yerden tavuk esirgemiyen, bu uğurda, akıl almaz paralar harcayan ya da harcatan, paradan başka dinleri imanları olmadığı için, çorap değiştirir gibi parti değiştiren (ki, o partiler de birbirinin tıpa tıp aynıdır, düşünceye, ülküye yer vermezler), haybeci, oy avcısı, beş para etmez, kafaca züğürt, cakaca başa çıkılmaz insancıklardır. Azalarak, alçalarak, yiterek yaşar bu adamlar. Halkın gözü açılmadığı sürece, sürdürürler o sahte saygınlıklarını, namazdan niyazdan söz edip, kapı duvar arkasında içkilere yatıp, zinalara kucak açarak.

İnsanlığın, geniş anlamda insanlığın vazgeçilmez yasasıdır, alınyazısıdır çoğala çoğala yaşamak. İnsanlık, tâ başlangıcından bu yana çoğalabilmiş, yani yücelebilmişse, öncc doğaya, o kör gü-

ce, sonra da, adına sömürü dediğimiz, kendi içinde filizlenip boy veren o insan işi sinsi, ama gözü açık, ya da açıkgöz, amansız güce karşı verdiği, vermekte olduğu ve de vereceği savaşla artıp çoğalabilmiş, yücelebilmiştir. Uygarlık tarihi, insanlığın bu iki güce karşı kazandığı, yenile yıkıla, ezile döküle, vurula kırıla kazandığı başarının tarihi değil de nedir aslında?

Bu anlamda, çoğala çoğala yaşamak, bir savaşın, bir kavganın, bir bilinçli kavganın, insan mutluluğu uğrunda canla başla girişilen, gözüpek bir kavganın tâ kendisi değil midir?

İnsanlık kadar, tek tek insanlar da, böylesi bir kavganın içinde çoğalır, dışında karşısında ise azalır küçülürler.

Tek tek insanlar bakımından, şu son kırk, elli yılın politika adamlarına, sanat erlerine bakalım isterseniz. Başta bir Atatürk var (Kemal Tahir'lere ve benzerlerine inat) çoğala çoğala yaşayıp ölen. İnönü ise (damatlara ve benzerlerine inat), çoğalarak yaşarken, son demlerinde, ortanın soluna, kendi yavrusuna (kuzgun kadar bile olamadan) sırt çevirip azala azala öldü. Aslında ölmeden de azalmaya başlamıştı, kendi öncülüğünde kurulan o güzelim köy Enstitülerinin yıkılışına seyirci kalmakla. Onun yanı sıra, günümüz partilerinin, o irili ufaklı partilerin önderleri, özel sektörleri, atları, kurtları, komandoları, komploları, kuyuları, dolapları, ünlü «şapkaları», takunyaları, kalın enseleri göbekleri ile azala azala yaşıyor, yaşamaya çalışıyorlar, ölmeden ölmüş kişiler örneği.

Sanat alanındaysa, bunun tam tersine tanık olduk, oluyoruz da. Nâzım Hikmet, bütün hapisliklere, işkencelere inat, çoğala çoğala yaşıyan ve çoğalarak ölen sanatçılarımızın başında gelir. Sait Faik'ler, Orhan Kemal'ler, Sabahattin Eyuboğlu'lar, Orhan Veli'ler çoğalarak yaşayıp, çoğalarak öldüler. Onların yanı sıra, nice ülkücü aydınlar, genç savaşçılar, işkencelere, hapislere, idamlara karşın, çoğala çoğala yaşadılar, kimisi de çoğalarak can verdi, güzelim ülküler uğrunda. Azalarak yaşıyanların hışmına uğramıştı hepsi de. Ama, ne diyor Ruhi Su, son çıkan *Türküler, Şiirler* adlı o güzelim plağında:

Artar eksilmeyiz zindanlarda.

Azalarak yaşayanların, çoğalarak yaşayanlara açtıkları savaşın serüvenini yaşıyor Türkiyemiz, daha bir süre yaşayacak da.

Yalnız tek tek insanlar mı yaşar azalarak? Kurumlar, topluluklar, hükümetler de girmezler mi, girmemişler mi, girmediler mi bu akışın içine? 12 Mart sonrasının, o devrimleri baltalamakla suçlananlar, dikta altında azala azala sürdürmediler mi yaşamlarını? Balyozlar, işkenceler, zincirler, prangalalarla, düzeni, kurulu düzeni, haksızlıkları, yolsuzlukları ile ayakta tutmaya çalışan Erim, Melen ve bilmem ne hükümetleri azalarak, hem de nasıl azalarak yaşayıp, azalarak göçüp gittiler. Bütün çabaları, çoğalarak yaşayanları daha bir çoğalmaya itmekten başka bir sonuç vermedi.

Bugün de Parlamento'daki kadroların büyük bölüğü, tutucu, gerici, kendinci bir takım politika

cambazlarının kişiliğinde, daha doğrusu kişisizliğinde, azalarak sürdürüyor yaşamını: içinden, yurt gerçeklerine uygun ve çağımıza yaraşır bir yönetim kadrosu çıkaramadığı, geciktirilmeye gelmez erken bir seçimle elenmeyi, ya da yerini başkalarına bırakmayı göze alamadığı sürece daha da azalarak yaşayacaktır.

Oysa, çoğala çoğala yaşamaktır insanı insan, toplumu toplum yapıp yücelten. Türk halkı, geride kalan üç dört yıllık acı günlerden gözü açılmış olarak çıkan Türk halkı, köylüsünden kentlisine, memurundan işçisine kadar belirli bir sınıf bilincinde, çoğalarak yaşıyor. Ona, kendisi gibi çoğala çoğala yaşamasını bilen, gerisinde kalmayan temsilciler, yöneticiler gerek.

(7 aralık 1974)

S. EYUBOĞLU VE BİR GÖZYAŞI

Daha dünmüş gibi geliyor insana, Sabahattin Eyuboğlu'nu yitireli. Tam iki koca yıl geçmiş aradan. Bu gerçekten iyi, gerçekten değerli insan, bu dost ve memleket canlı, sıcakkanlı, sevgisini bilgisini yakınına uzağına cömertçe dağıtan insan, sanat ve edebiyatımıza, düşünce dünyamıza temizin temizi, lekesizin lekesizi bir ad bıraktı. Ama biz yakınları, gece gündüz yanında yöresinde, düşüncelerini paylaşa bölüşe, tartışa eleştire yaşayan yakın dostları için tatsız bir serüvenin acı anısını da bıraktı. Neydi bu serüven? Bir sabah alaca karanlıkta başlayan, tutuklaması, sorgusu morgusu, duruşması savunması, aklanıp paklanmasıyla tam dört ay süren yersiz, haksız bir hapislik hayatı.

Sabahattin gibi bir bilge kişi için, değil dört aylık dört haftalık dört günlük, dört saniyelik bir hapis hayatı bile düşünülemez bir şeydi. Nitekim, kendisi de düşünemiyordu bizim gibi. Hele, o Emniyet Birinci Şube'nin, gündüz görevlileri, yakapaça getirilen konukları, daha kapıdan içeri girer girmez renkleri atan, yürekleri selânik iş sahiple-

riyle dolup taşan: geceleriyse, tabancalı bir polisin gözetimi altında, yanık bırakılan ampulün çiğ ışığında, hangi suçlamayla tutuklandığını bilmeden geçen onüç günlük işkenceyi bir türlü yediremiyordu nefsine.

Keşke bütün işkence bununla kalsaydı. Sansaryan Hanının üst katındaki, o çelik masaları iskemleleri, dolapları dosyaları, telefonları yazı makineleri ve büyüklü küçüklü görevlileriyle tıka basa dolu odalara serpilmiş olan bizler; bir gün, sıra halinde, sağımızda solumuzda polislerle, alt kata indirildik, o her katın koridorlarını dolduran yüzlerce meraklının şaşkın bakışları altında. Bir odaya tıktılar bizleri. Üçerlik gruplar halinde toplaştık. Ben Sabahattin'in grubuna düşmüştüm. Birden sivil polisler, «Ellerinizi uzatın» dediler. Uzattık. Çok usta eller, parmaklarımızı sırayla tutup, kara ve yapışkan mürekkepli ıstampalara batırıp batırıp çıkarıyor, birtakım kâğıtların üstüne parmak izlerimizi çıkarıyorlardı. Yanıma yöreme, önüme arkama baktım. Nice tanıdık yüzler vardı, âkibetimizi paylaşan. Sabahattin kendini yitirmişti. Yüzü, sapsarı kesilmiş, silinivermişti sanki. Bu iş bitince, başka görevlilerin önüne sürdüler bizi. Künyemiz kimliğimiz saptanacaktı. Sabahattin önde, ben arkada, Daktilo başındaki görevli, o parmak izleriyle çamurlaşmış kâğıdı makineye geçirdi ve sordu: Adın ne? — Sabahattin. Soyadın? — Eyuboğlu. Ne iş yaparsın? İşte burada akan sular durdu birden. Bunca yılın eğitimcisi, hocası profesörü, «Necisin, ne iş yaparsın? Kimsin?» gibi sorular karşısında kalıyordu? San-

ki yukarıdan onu gönderenler, daha önce kim olduğunu bildirmemişlerdi, bu soruyu soran adama? O adam ki, Sabahattin'in öğrencisi olabilirdi, hattâ değil yalnız kendisi, ağabeysi, amcası, dayısı, belki de babası bile, onun eğitiminden geçmiş olabilirlerdi.

Ama, Sabahattin bütün bunların yabancısıydı. Mahkemelerde, yargıçlar kimliğini sormazlar mıydı, tanıkların sanıkların, daha önceden isimlerini cisimlerini bildikleri halde. Ben, bu konuda daha bir görmüş geçirmiş sayılırdım. 1952'de yaptığım bir gezi dolayısıyle Amerikan Konsolosluğunda böylesi çirkin bir parmak izi işleminden geçmiştim. Ama, dedim ya, Sabahattin, bu gibi işlerin yabancısıydı. Daktilo başındaki gençcene adam diretti, kimsin diye? Omuzuna elimi koydum Sabahattin'in, yatıştırayım, kendine getireyim diye. Birden silkindi. Bir tiksinti rüzgârı esti sanki yüzünde. Dudakları büzüldü. Sonra ağzından çatlak bir ses çıktı, duyulur duyulmaz: «Emekli öğretmen!» Sabahattin böylece sırasını savmış, ferahlamıştı. Ama iş bununla bitmiyordu. O bir anlatılmaz yapışkanlık ve bulaşıklıktaki mürekkep lekelerini nasıl atıp temizliyecektik ellerimizden. Lâvaboda ne su vardı, ne sabun. Yallah yukarı, dediler bize, o kapkara, lekeli ellerimizi koyacak yer bulamıyarak, o aynı meraklı kalabalığın arasından birer canî tedirginliği ile süzülüp geçerek üst kattaki odalarımıza tıkıldık. Ardından, sırayla, tabancalı polislerin yanısıra, helâya gidip temizlendik. Sonra, yukarıda mıydı, aşağıda mıydı, o gün müydü, başka gün müydü, bizleri yi-

ne bir yerlere götürüp, boyunlarımıza numaralı demir levhalar asıp, önden yandan resimlerimizi çektiler.

Polis-hafiye romanının birinci aşaması burada bitmişti, içimize korkular, tiksintiler salarak. Kimdi bize bu oyunu oynayan, bilmiyorduk. Genel bir tutuklama, kırıp dökme, sindirip yıldırma, elektrikleyip coplama, patlatıp tuzlama çılgınlığı, sayrılığı, histerisi sarmıştı büyüğünden küçüğüne kadar bütün Emniyet güçlerini. Biz de, bu histeri dalgasının, eline beline, ayağına başına dokunulmamakla birlikte, sağımızda solumuzda, kulağımız ve gözümüzle tanığı olduğumuz bedensel işkencelerinden, manevî işkence payımızı alıyorduk, alabileceğimiz kadar.

Emniyet Birinci Şubede, bir iskemle üstünde ve ayrı ayrı odalarda geçen konukluğumuzun onbirinci günü Sabahattin, Azra, Magdi, Tilda ve ben aynı odada buluştuk. Günler, anlatılmaz bir sıkıntı ve bunalım içinde geçiyordu. Her sabah, belki sorgumuz yapılır, niçin tutuklu bulunduğumuzu anlarız diye umutlanıyor, sonra, ses sedâ çıkmayınca, yeniden çaresizliğe düşüyorduk. Onikinci günün akşamıydı. Konuşuyorduk. Ben her zaman, her yerde olduğu gibi umutluydum. Er geç bu belâdan kurtulacağız diyordum. Ama, Sabahattin, artık dayanmasının sınırına gelmişti. Bir de baktım, elini gözlerine perde etmiş, sarsıla sarsıla ağlıyordu. Bir panik havası esti. Çünkü, Sabahattin hayatında, en büyük yıkımlar karşısında bile ağlamamış bir insandı. İki gün sonra, Emniyet ve MİT görevlilerince sorgumuz yapıldı, salıverilece-

ğiz derken, palas pandıras Selimiye'yi, oradan da Maltepe Cezaevi'ni boyladık.

Bugün bunların hepsi bir anı oldu, tatlısı acısıyla, silik bir anı. Ama, Emniyet Birinci Şubenin o sevimsiz odasında, Sabahattin'in döktüğü gözyaşları bütün canlılığı ile gözlerimin önünden gitmiyor. Düşünüyordum da, neydi, ne olabilirdi diyorum kendi kendime, o gözyaşlarının bedeli? Otuz yılı aşkın, bir eğitim, bir yazarlık, bir sanat, bir düşünce hayatı değil mi? Neydi bunca temiz ve övünülesi bir hayatın karşılığı, ne olabilirdi? 27 Mayısçılar, üniversitenin en işe yaramaz öğelerinin sözüne uyup, bir ayıklama, temizleme işlemine girdiklerinde, Sabahattin Eyuboğlu gibi, eli ayağı öpülesi, önünde elpençe divan durulası, eşiğine yüz sürülesi bir insanı, onunla birlikte nice nice değerli kimseyi 147'ler listesine koydular. Sabahattin Eyuboğlu'yu, solcu diye ekmeğinden ediyorlardı. Vız geldi ona bu? Ekmeğini alnının teriyle yine kazanmasını bildi. Ama bu kez, bir başka sıkıyönetim, onu, yine solcu olduğu için, özgürlüğünden ediyordu, hem de gülünç bir suçlamayla. Yok artık, bu kadarı da fazlaydı. Ne yapabilirdi, o melek gibi adam, ağlamaktan başka? Kendi haline değil, yurdun haline, sahipsizliğine, yeteneksizlerin, aldatılmışların, bilgisizlerin elinde, yönetiminde düştüğü acınası duruma.

Dört aylık bir hapislik hayatından sonra aklanan Sabahattin Eyuboğlu, çeviri dışında hiçbir yazı yazmadı. Öfkesinin yatışmasını bekliyor, haksızlığa düşmekten kaçınıyordu. Öylesine haksever, bilge bir insandı çünkü. Ama, ölümünden sonra

yazı masası üstünde bulunan birkaç yazıdan da anlaşılıyordu ki, düşüncelerini, birer özdeyiş halinde kâğıda geçiriyordu. Bu özdeyişlerden birinde şöyle diyor:

«Bütün çağlarda yazarın soylusu ezilenden yana, soysuzu ezeden yana olagelmiştir.»

İşte, Sabahattin Eyuboğlu, belki de bu sözle bütün hayatını özetliyordu. Çünkü, Eyuboğlu, ezilenden yana, solcu, yani soylu bir düşünür, soylu bir yazar, soylu bir insandı.

(13 ocak 1975)

KANLI ZALİM

Pir Sultan Abdal kullanmış bu sözü ilk kez, tâ on altıncı yüzyılda, Hızır Paşa nâm bir saray kulu için. O hızır ve hınzır Paşa ki, Pir Sultan'ın çömezi olmuş, sonra da onun sayesinde İstanbullara varıp saraya yamanarak, paşalığa ve maşalığa yükselmiş. Sonra sonra, Sıvas'a vali *olıuben*, ilk iş olarak Pir'ini astırmış.

İşte, Pir Sultan Abdal'ın, o gelmiş geçmiş halk ozanlarının en güzel, dilinde eyleminde, inancında yaşamında halkımıza, halkımızın da ötesinde, insanlığa bir mertlik, kaba güce boyun eğmezlik örneği olmuş ozanımızın, kısanın kısası, hayat hikâyesi!

İnsanlık tarihi, ağasından efendisine, beğinden paşasına, padişahından kıralına, şahından şahbazına kadar, o soyları sopları batasıca, sayısız zalimin canavarlıklarıyle doludur. Taht kavgası, yer kavgası yurt kavgası, kanlı zalimlere zulmün çeşitli yollarını açmış. Bu zalimlerin çoğu unutulup gitmiş, tarih sayfalarında bir iki satırla anılarak. Ama, zulme uğrattıkları insanlar, tarih sayfalarını aşıp, insanların yüreğinde belleğinde, yaşa-

mış durmuş, kuşaktan kuşağa anısını sürdürüp, masalların, türkülerin ağıtların sıcaklığında daha bir duygunlaşarak.

Pir Sultan Abdal, o türkülerine nefeslerine yansıyan acılı tatlılı, halkının acılarını dertlerini dileklerini, özlemlerini dile getiren, gelmiş geçmiş dünya şairlerine taş çıkarırcasına ince, duygulu, anlamlı, vurgulu sezgili, yürekli şiirleriyle dört yüz yılı aşıp, günümüze kadar gelmiş, hem de, güncelliğini yitirmeden, güncelliğe güncellik katarak.

Pir Sultan Abdal'ın güncelliğini, Ruhi Su'nun, Dostlar Tiyatrosundaki, o elele, yürek yüreğe, dirsek dirseğe, gönül gönüle, ses sese Sümeyra'sı, Genco'su, Levent'i, Macit'i ile, yalnız onlarla mı, yüzleri, iki üç dört beş yüzleri bulan dinleyicilerin yürek çarpıntılarıyle yaşadık, yaşıyoruz da.

Bir şairi, sanatçıyı nasıl yaşarız, nasıl yaşayabiliriz, yapıtlarını köşemizde bucağımızda tek başına, sessiz sessiz, ya da, bir iki, bilemedin üç dört dost toplantısında bağıra bağıra okuyup değerlendirmeye çalışmadan. Biz, 1930 - 1940, hattâ 1945 - 1950, hattâ hattâ 1960 - 1961 dönemlerini yaşamış olanlar, Nâzım'ın şiirlerini, daktiloyla çoğaltılmış, gizlenmek zorunda kalınan kopyalarından, o günlerin iktidarına polisine molisine, savcısına mavcısına, zehir hafiyelerine inat, sevip sevdirip, beğenip beğendirip, benimseyip okur, okuturduk. O günlerin faşist eğilimli, zorba gerilimli yönetimlerine karşı, için için oluşup yoğunlaşan, birike birike çığlaşan nefretlerimizi, tiksintilerimizi Nâzım'ın şiirlerindeki o insanı birliğe, birlik beraberlik kardeşlik dostluk bilincine, hak yolunda kav-

gaya, savaşıma çağıran şiirlerinde somutlaştırıp güçlenirdik.

Ama bu, su altında, yeraltında, kuytuda sürüp giden, baskıların yıldırmaların, korkutmaların, akıl almaz işkencelerin, gözdağlarının, vurup kırmaların yenemediği, yenemiyeceği bir düzeye ulaşmıştı. Doğan Avcıoğlu'nun haftalık *YÖN* gazetesinde, her türlü tehlikeyi, vurulup kırılmayı, tutuklanıp hapislere atılmayı göze alarak, mertçe göze alarak, Nâzım'ın şiirlerini güne, ışığa yeniden çıkarması, Sabahattin Eyuboğlu'nun nice nice önceleri Hasan Güregh takma adıyle Batı dünyasına tanıttığı o büyük şairimizi, Türk insanının gözünde tükaka'lıktan kurtarıp, gerçek değeriyle benimsenmesine yol açmıştı. O gün bugün, Nâzım Hikmet, o engin yurtseverliği insanseverliğiyle Türk halkına mal oldu. Ama, Nâzım'ı, asıl anı şaniyle, dizelerinin, simgelerinin, insan sıcaklığıyle dolup taşan, yurt sevgisi, insan sevgisiyle buram buram tüten, mertlikse mertlik, direnmeyse direnme, insana güvense güven, geleceğe umutsa umut, zulme göğüs germeyse göğüs germe, kafa tutma, meydan okuma gibi insanı insan yapan ne kadar erdem varsa tümünü bağrında taşıyan şiiriyle Genco Erkal maletti bizlere, KEREM GİBİ'sinin unutulmaz coşkusunda. Nâzım Hikmet, artık, yaşlısından gencine, olgunundan toyuna bütün Türk aydınlarına (kara değil, ak aydınlarına ve iyi niyetli, iyi yürekli insanlarına) malolmuştur, otuz beş yılın faşist mayalı, Nazi salyalı zulüm makinesinin hınzırca, domuzca, haince, sinsice çabasına, çabalarına rağmen.

Pir Sultan Abdal da, böylesi bir yoldan çıkmış bulunuyor gün ışığına, bugüne bugün, büyük halk ozanı Veysel'lerin, Mahzuni'lerin, Saltuk'ların ve hele hele Ruhi Su'ların övünülesi çabaları, pir aşkına sürüp giden ve gelen coşkulariyle. Okul kitaplarında, ders programlarında üç beş satırla geçiştirilen, sözünü etsek mi etmesek mi, şiirlerinden örnekler versek mi, vermesek mi diye edebiyat öğretmenlerini duraksamalar, tedirginlikler içinde bırakan Dadaloğlu, karacaoğlan, Kazak Abdal, özellikle de Pir Sultan Abdal gibi, dün de bugün de devrimci sayılan, sayılması gereken halk ozanları, okul dışında, okula rağmen (yani okulların üstünde baskısını sürdüren egemen sınıflara rağmen), yüzyıllarca unutulmuşluktan, unutturulmuşluktan kurtarılıp, bütün güzellikleriyle sere serpe ortaya çıktılarsa, o adlarını saydığımız ve daha başka sanatçıların ödün vermez çabalarıyle çıktı, çıkıyor, çıkacak da.

Pir Sultan Abdal'ı, o eşsiz, o tok, erkek sesiyle, bütünlüğü içinde, nefesleri şiirleri, sızlanmaları, yakınmaları, aşkları, tutkuları, Nuh deyip Peygamber demezliği, bükülmez inancı direnciyle Ruhi Su verdi, veriyor da.

Dostlar Tiyatrosu'nda, imece halinde verdiği konserde, Ruhi Su, tarihsel gerçeğe bağlı olmakla birlikte, o gerçekten soyutlanmış, günümüzün gerçekleri içine oturtulmuş, güncelin günceli bir Pir Sultan Abdal çıkardı karşımıza. Münkire kılıç çalmak için canları bir olmaya çağıran o yiğit ozanın, «tevekkeltü teâlallah» kavuştağında (nakaratında) dört yüz yıl öncesinin dinsel tevekkülünü uzaklar-

da bırakmış, bilinçlenmesini istediğimiz, bilinçlenecceğine inandığımız, bilinçlenmesine ramak kalmış halkın, halkımızın, şahlandı şahlanacak gücünün özlemini duyduk. Bu özlemde yanıp tutuştuk, kanlı zalimlere nefretimiz, tiksintimiz daha bir artarak.

Pir Sultan şiiri, Alevi - Sünnî çatışması dışında, bu çatışma havasından yüzde yüz soyutlanarak bize 12 Mart yönetiminin zulümlerini elle tutulur, gözle görünürcesine sundu bütün çağrışımlarıyle.

Pir Sultan Abdal, biri tarihten gelen, biri kendi benliğinde yaşadığı, biri anılarda süregelen, biri yaşam içinde somutlaşan iki büyük zulmün simgesiydi. Halife Ali'yi öldüren kanlı zalimler, bu kez Pir Sultan'ın da canına kıymışlardı, hem de ekmeğini yemiş, bilgisinden görgüsünden yararlanmış bir vefasız, bir nankör, bir hınzır eliyle. Ama, zulüm, dört yüz yıl öncesinde işlenmiş olsa da, yine yenilmişti, yenilecekti, yenilmesi gerekirdi. İşte, Pir Sultan Abdal örneği bize bu gerçeği anlatıyordu, Ruhi Su'nun, candan gönülden imece arkadaşlarının o güzelim konseri.

Pir Sultan Abdal, ölüm kemendi boynunda, darağacına giderken, «dünya kadısına ben sorulmazam, benim davam divâna kalsın» diyordu. Hangi Divândı bu? Yüce Divân. Muhammed Divânıydı, o günlerin taşı toprağı, havası suyu, yaşamı ölümüyle, her şeyin iliğine kadar din havasına bürünmüş olduğu bir dönemin divânı. Ama, Ruhi Su'nun konserinde, dile gelen Pir Sultan, artık o dönemin Pir Sultan'ı değil, davâsını, günümüzün, çok, pek çok yakın geçmişimizin, hayal ürünü, uy-

durma, uyduruk suçlamalarıyla, küçüğünden büyüğüne sürü sürü solcu aydını yargılamak için kurulan savcısı davâcısı yargıcı aynı olan, 12 Mart döneminin «dünya kadılarından» oluşan Divân'ını reddedip, divân'ların divânına, yani halk divânına bırakan, hakkını hukukunu, halk önünde savunup aklanma özlemi ve de istemi içinde yeniden dirilen atom çağının Pir Sultan'ıydı.

Pir Sultan ölmemişti, ölmiyecekti de. Ne diyordu o gün ve bugün Pir Sultan:

«Yürü bre Hızır Paşa
Senin de çarkın kırılır
Güvendiğin padişahın
O da bir gün devrilir.»

Devrilmişti de padişahı. Hem de yok edilmecesine!

(22 şubat 1975)

UTANMAZ ADAM

Utanmaz Adam, Hüseyin Rahmi'nin bu adla Türk roman dünyasına armağan ettiği unutulmaz kişilerden birinin, Avnüssalâh'ın, eşine menendine, benzerine tıpkısına tıpatıpına, azgınından azılısına, yumuşağından sertine adım başı, sokak taşı, sağda solda, köşede bucakta, meydanda seyranda, mahallede komşuda, dükkânda, mağazada, dolmuşta, otobüste, özeli resmisiyle bütün iş yerlerinde, alışta verişte, görüşte söyleşte binlerce örneğine rasladığımız, kırk elli yılın toplum hayatımızda belirginin belirgini, oturaklı yeri olan yepyeni bir insan tipinin sıfatıdır.

Avnüssalâh, öğrenimde, «şiire kadar yükseldiği zaman», Namık Kemal'in o ünlü dizesini «Yüksel ki yerin bu yer değildir» dizesini tepetaklak edip, dünyaya gelişin hünerini alçalmakta bularak, şu kılığa sokmuştur:

«Alçal ki yerin bu yer değildir.»

Alçalmanın bir hüner, bir erdem sayılmaya başladığı (bugünse sayılır olduğu) bir kapkaç düzeninde Avnüssalâh'lar, türlü çeşitli yollardan, toplumda söz sahibi olmuşlardır.

Bugüne gelmeden önce, 1934'lerin (kırk bir yıl öncesinin) Avnüssalâh'ına bir bakalım, bugünün utanmaz adamlarının niteliklerine (rezilliklerine) ışık tutabilmek için.

Avnüssalâh, mesleksiz bir gençti. İlkin ne yapabileceğini düşündü. Doğa ona hangi güçleri vermişti? «İnsan hayatın, ahlâkın, namuslu pozitif çalışma caddesinin kalabalığı arasında kendisine bir geçim yolu» açamazsa ne yapabilirdi çirkefli bir sokağın negatifliğine sapmaktan başka?

İşte, Aynüssalâh, kurtuluşu bu çerkefli sokağa dalmakta buldu. Daldı da. İlkin babasına olan hıncını, rakı şişesine işemekle aldı. Artık günün ahlâk kurallarına (egemen sınıfın, haybeden geçinen, halkı soyup soğana çeviren, ahlâk adına ahlâksızlıkların daniskasını yapan sınıfın koyduğu kurallara) kazık atma yolunda hiç bir şey engel olamazdı ona. Nitekim olamadı da. İlkin hırsızları soymakla başladı işe. Açlıktan nefesi koka koka daldığı lokantalardan, karnını bir güzel doyurup, para vermeden sıvışmak, gardroplardan pardesü aşırmak bir adet halini aldı onda. Sonra, şantajlara, bir âdi hırsız olarak, yüksek hırsızlardan para sızdırmaya başladı, tâ ki, «Yaralı Gönüllere Teselli Mecmuası»nı çıkarıp, sevda hastalığına tutulanları iyileştirme aldatmacasıyla açtığı muayene evinden edindiği paralarla refaha kavuşuncaya kadar. Sonunda zengin oluyor Avnüssalâh. Onun bir namuslu yanı varsa, o da dobra dobra bir insan oluşudur. Utanmayı, ârı haya'yı, sıkılmayı çekinmeyi bir yana bırakıp şöyle diyebiliyordu sonunda: «Çaldım. Dolandırdım. Sağdan soldan sızdır-

dım. Karşıma hiç bir davacı çıkmadı. Çünkü, yere vurduklarım benden suçlu, mahkeme kaçkınlarıydı. Yakalarını adalete teslim etmeden beni ele veremezlerdi.»

Avnüssalâh, değer yargıları sarsılmış, yeni değerler yaratamamış, çöktü çökecek bir toplumun, iyisi kötüsü ayırdedilmez, karman çorman bir toplum düzeninin, daha doğrusu düzensizlik içinde bocalayan bir düzenin açıkgöz, gözü açık, hinoğlu hin, fırsatçı, vurguncu bir temsilcisidir. Bu niteliği ile de yaşamaktadır bugün. Nasıl?

Nasılı var mı? 27 Mayıs devrimini hazırlayan koşulları düşünün bir. Vatan cepheleri bilmem neleriyle ölüsü dirisi bir arada, bütün bir yurdu haraca kesen, Avanüssalâh'ların bireysel çabalarını gölgede bırakan, kolektif bir haybecilik doğrultusunda gelişen kap-kaç, vur-kır, çal-çırp, cebini, keseni doldur ötesine bakma, benden sonra tufan görüşüyle ortaya atılan, sorumsuz bilinçsiz, Amerikan uydusu, CIA kölesi yönetimlerin Türkiye'yi, yalanlar dolanlarla ne hâle soktuklarını görürsünüz. Görmektesiniz de.

Utanmaz adam derken, utanmaz adamları düşünüyorum. Çünkü bunlar bir değil, bin, on bin, yirmi bin, ben diyeyim otuz bin, siz deyin elli bin, Rakamlar yetmez buna. Arrttırın arttırabildiğiniz kadar.

Utanmak, sözlük anlamında «Şerefsiz, onursuz, gülünç bir duruma düşmekten üzüntü duymak»tır. Littré'ye bakarsanız, utanmaz adam yüzü kızarmayan adamdır. Neden yüzü kızarmaz utanmaz adamın, adamların? Çünkü, şerefsiz onur-

suz ya da gülünç duruma düşmekten üzüntü duymazlar. Kasap süngeriyle silinmiştir yüzleri. Kırk bir yıl öncesinin Anvüssalâh'ları, o tek başına, çok çok üç, bilemedin dört kişilik ortaklıklar halinde çalışan utanmaz adamları, bugün yerlerini, parti marti dalgaları içinde, sermaye çevrelerinin, paralı pullu ağababaları, satılık katilleri, vurucu kırıcı güçleri, ve üç beş kuruşluk seçim parsaları, bedava kamyon dolmuş safaları, hacı hoca, vaız maız fetvalarına uyan zavallı yurttaşların bilinçsiz saldırıları ile beslenen, halk ve hak düşmanı, emek pişmanı politik örgütlere bırakmış bulunuyor.

Kır bir yıl öncesinin Utanmaz Adam'ı, bir gün Bahçekapı'da dolaşırken, bir yerlerin kazıldığını görür ve sorar, buraya ne yapılacak diye. «Büyük bir bina» karşılığını alır. İyi, güzel. Ama, «Kimin?» diye sorunca «D... Efendinin» olduğunu öğrenir Sonra, dolaşır kentin dört bir köşesini. Şurada burada yükselen yapılar görür ve hepsinin de D... Efendi'ye ait olduğu çıkar ortaya. O zaman, Avnüssalâh işin aslını astarını araştırır ve bakar ki, «D... Efendi simya bilgini değildi. Ne kimyagerdi ne de banker. O, Sultan idaresinde yasayı sultanın keyfine uyduran bir efsuncuydu, sonra İttihatçı kahve dövücülerinin hık deyicisi oldu..»

Sonra baktı ki «D.. Efendi tahkirlerden, takiplerden çok uzak ağır, kibar yudumlarla hırsızlığının tadını, zevkini çıkarıyordu, âdi bir hırsız için yüz karası sayılan hırsızlık meyveleri D.. Efendi için saygıya sebep oluyordu... Ne çare ki, Avnüssalâh bu kapkaç meydanında çalışmanın usulleri-

ne, medenî prensiplerine ayak uydurabilecek bir yoldan girmemişti.»

Demokrasi denememizden az önceleri boy verip, daha sonra sayıları gökteki yıldızlar kadar artmaya başlayan D.. Efendiler kaplamaya başlıyordu dünyamızı. İş Bakansı'nın kuruluşunu izleyen on on beş yıl içinde, A. E. Yalman'ın, kalkınma havarileri diye adlandırıp, röportaj üstüne röportajlarla, sıfırdan başlayıp milyoner olan, bilmem ne kırallarının üstün başarılarını, kimsesiz, sömürülen halkımıza, birer örnek diye sunacaktı. Şu bu kıralları, DP. iktidarında daha bir semirip semerlenip, şişip pişerek, tekeli danalı, hacılı, öküzlü, boğalı takımıyle, yurdun gelir kaynaklarını tekellerine geçireceklerdi.

Utanmaz adamlığın altın çağı başlıyordu, ticaretten politikaya atlayarak. «Hırsızlık.. çalanla çaldıran arasında geçen bir iştir» diyordu Avanüssalâh. O Avanüssalâh ki, kasa kıranla kozunu paylaşıyor, pardesü çalmakla öcünü ve nafakasını alıyordu.

Utanmaz adamlığın altın çağındaysa, yoksul halktı, aydınlatılmamış, kör inançların batağında tek başına bırakılmış yoksul halktı, hayasızca soyulup soğana çevrilmek istenen. Ve soyulup soğana çevrilen.

Çal çırp üstünde kurulu ticaretle politika, evet ya, politika elele vereceklerdi. Verdiler de. Plautus, «Utanması olmayanın kendisi de yoktur» diyedursun, Elâzığ dolaylarının bilge halkı bunu şu eşsiz atasözüyle yalanlıyacaktı: «Utanmayanın sefası çoktur.»

Evet, utanmayanın sefası çoktur, hem pek çok. İnanmazsanız, yedi sekiz ayın politika hayatına bir bakın. Türlü dalavereler alaverelerle, Türkiye'yi, güvenoyu almamış bir hükümetle, içte ve dışta (hele dışta) güçsüz, silik, şaşkın ve apışkın bir duruma sokanların utanmazlığını görürsünüz, parmağınız ağzınızda, küçük dilinizi yutabildiğiniz kadar yutarak.

Young «Utanan adam, zalim değildir» diyor. Demek, utanmazlıkla zalimlik, birbirinden ayrılmaz niteliklerdir. Öyle olmasa, son birkaç ay içinde, yurdun dört bir köşesinde, yurtsever insanların üstüne utanmaz adamların hırsızlama paralarıyle beslenen zulüm uşakları, pervasız ve hayasızca saldırabilirler miydi?

(15 mart 1975)

PARLAMENTO VE ÖTESİ

Parlamento sözü ve kurumu politik yaşantımıza gireli şunun şurasında kaç yıl oldu ki! On-onbeş yıl, bilemediniz yirmi yıl. O bile değil. Ama, parlamento hayatımız, yani parlamentoculuğumuz, böylesi kısa bir zaman dilimine, hiçbir ulusun (kendini zorlasa da, ıkınıp sıkınsa da, tepinip yırtınsa da) sığdıramıyacağı işleri sığdırma bakımından ilginç örnekler verdi dünyaya. Millet Meclisi ve Senato'dan oluşan parlamento, aslında, ulusun temsilcisi olarak, yürütme gücünü, yani hükümeti denetlemesi; çıkardığı yasalarla, ona yön vermesi gereken bir kurumdur, değil mi? Ya da öyle olması gerekmez mi? Ama, daha dumanı tüten bir yakın geçmişte, parlamentomuz, denetleme yetkisini, sorgusuz sualsiz, bir olup bitti oyununda hiçbir kozunu kullanmadan, kullanmaya yanaşmadan, hükümete, «Muhtıra» hükümetine bıraktı, onun tarafından denetlenip yönetilmeye, yürütülmeye eyvallah diyerek!

Parlamentoculuk hayatımıza, pek de onur getirmeyen bu acı deney, son seçimle tarihe karıştı bereket. Ne var ki, bu acı deneyden ders alınama-

mıştı. Bu kez de, birinci deneyden daha bir garibi bekliyordu bizi. Kendi içinden hükümet çıkaramayan, çıkarmamakta direnen, olayların zoru ile kurulan hükümete güvenoyu vermeyen, kendine rağmen işbaşında işler kotaran bir hükümetin yaptıklarına, hesap soramadan, soramadan seyirci kalan, kalabilen bir parlamento dönemi yaşıyoruz. Daha doğrusu, yaşatıyorlar bize.

Parlamento deyince, doğal bir çağrışımla akla, İngiltere'nin, korkuluk kıralı, «Avam Kamarası», «Lordlar Kamarası» ile, daha yakın tarihlere kadar içeride zorlama vicdanıyla yurttaşlarını, dışarıda da, sinsi, çıkarcı, ayırıcı, bölücü, bölüp kırıcı politikasıyla da dünyayı parmağında oynatmış olan o ünlü kurumu gelir. O parlamento ki, bir İngiliz politikacısının deyimiyle, dünyada yapamıyacağı şey yoktu, erkeği kadına, kadını erkeğe dönüştürmekten başka.

Ne var ki, erkeği kadına, kadını erkeğe dönüştürme özlemini, bugünkü cerrahlığın bir çırpıda gerçekleştirebildiği, sömürgelerinin bir bir uyanıp bağımsızlıklarına kavuştuğu bir çağda, kendi topraklarında bile artık borusu ötmez olan İngiliz parlamentosuna, kala kala, kelimenin etimolojik anlamının kökünde yatan görev kalıyor.

Parlamento, Lâtince, konuşmak anlamına gelen «parlare» sözcüğünden türetilmiştir. İtalyanca parlamento sözü, millet meclisi anlamına gelir. Fransızca parlement kelimesi de yine aynı kökten, «parler» (konuşmak) kökünden türemiştir. Demek oluyor ki, başlangıçta ,parlamento, ulusu temsil eden kimselerin, bir araya gelip, ulus adına konu-

şup, tartıştığı, ulus adına karar aldığı bir kuruldu. Konuşup tartışmak, sözden, lâftan, kuru lâkırdıdan öteye gitmediği an, parlamento kurumu, palavra çıkmazının boğuntusu içinde sönüp gider. Nasıl gitmesin ki,bugün artık gününü doldurmuş, ama hâlâ yaşamakta direnen, türlü düzenler, dolaplarla ayakta durmaya çalışan o kokuşmuş kapitalist rejimle yönetilen, sözümona demokrasilerde, parlamentolar, İspanyolca «Palabra» (palavra) sözünün halk dilinde kazandığı o küçültücü anlam çizgisinde, dört dörtlük, bin dörtlük, işlevsiz, görevsiz bir kuru lâf ebeliği içinde ömürlerini sürdürüyorlar. Halkların gözü açılıncaya kadar da sürdüreceğe benziyorlar.

Aslında, bütün Meclislerin, küçüğünden büyüğüne bütün komisyonların, bilimlisinden bilimsizine, sosyalinden mosyaline, koruyucusundan sakıncısına, yardımcısından yardakçısına kadar bütün toplantılar, oturaklı oturaksız bütün oturumlar, bir iki kişinin bir sözü, bir bakışı, bir işareti ile renkten renge boyanabilen insancıklardan oluşmaktadır.

Shakespeare'ın *Julius Caesar*'ını okuyanlar hatırlar belki: Sezar'a komplo hazırlayanlarla, Sezar'ın dostu Antonius ve yeğeni Octavius'un söylevleri karşısında, Roma halkının bir gün içinde, bir kamptan öbür kampa, bir duygudan öbürüne şıppadak nasıl geçtiğini, yığın psikolojisinin bu konuda ne denli önemli bir rol oynadığını Shakespeare büyük bir ustalıkla anlatıyor.

Parlamentolar da, dünyanın neresinde olursa olsun, yığın psikolojisinin etkisindedir ister iste-

mez. Üyeler ne denli seçkin, ne denli aydın, ne denli uyanık olursa olsun, yine de yığın psikolojisinden kurtaramazlar kendilerini kolay kolay. Kurtaranlar olsa bile —ki vardır— azınlıkta kalmaya yargılıdırlar.

Bu konuda, Einstein'in, bir meslek arkadaşının ağzından Latince olarak söylediği şu özdeyişi aktarayım size. Bir Senato, ya da bir dernek toplantısının laf kalabalığı içinde, aklın mantığın nasıl hiçe sayıldığını, birtakım saygın kimselerin çocuklara yaraşır kararlara alkış tuttuğunu görüp hayıflanan arkadaşı şöyle yazmış Einstein'a: *Senatores buo viri, senatus autem bestia:* Senatörler iyi insanlardır ama, senato bir hayvandır.

Her zaman öyle midir, dersiniz? Senatörlerin birer (affedersiniz) hayvan, senatonun da (genel anlamda kullanıyorum senato sözünü, şu bu senato ya da meclis anlamında değil) bir insan olduğu görülmemiş midir hiç? Görülmüştür elbet. Tarihler yazmış olmalı bunu. Ama tarihler yazmamış bile olsa, halk, her ülkenin halkı, dile getirmiştir bu bütün dünya politikacılarına özgü sıfatları. Halk, o derin görüşlü, derin duyuşlu, partalları içinde bile nice incelikler saklayan halk, çoğu zaman birtakım benzetmelerle, kimi politikacılara öküzünden danasına, eşeğinden köpeğine varıncaya kadar çeşitli hayvan adları takmıştır. Çoğu kez de, yerinde olarak. Halk neden yaraştırır dersiniz birtakım insanlara bu hayvan sıfatlarını? Hayvanları sevmediğinden mi? Değil. Halk hayvanın öküzünü, eşeğini, köpeğini, kurdunu, sırtlanını sever ama, insanın öküzünü, eşeğini, köpeğini sev-

mez. Halk bilmez mi sanıyorsunuz, kimin para babalarına yaranıp her ilerici atılımı köstekleme-kte onlarla elbirliği, sözbirliği yaparak öküzleştiğini? En güzel, en akıllı, en namuslu yurt evlâtlarına, yine birtakım kandırılmış yurt evlâtlarını saldırtarak, devlet gücünü hiçe sayarak, devlet içinde devlet yaratmaya çalışarak köpekleştiğini?

Türkiyemiz bugün, artık geri dönülmezcesine parlamentoculuk kaygantısına girmiş bulunuyor. Bu aşamada, parlamentomuzun kendine düşen görevi insanca yerine getireceğini umuyoruz. Birtakım partilerin, ortak bir cephe halinde, Türk halkının çağına yaraşır bir düzeye ulaşmasına ne denli yardımcı, ya da ne denli köstekçi olacaklarına çok yakında tanıklık edebileceğiz. Şimdilik görünüm o ki, henüz parlamentoyu çoğunlukla temsil edemiyenler, ortak bir cephe kalabalığında, derme çatma, köhnemiş kokup kokuşmuş kalkınma formülleriyle, parsalar ve de arsalar peşinde, takım taklavat, heheyyt geliyoruz naralariyle üstümüze geliyorlar bugün.

Geliyorlarsa gelsinler. Gelecekleri varsa görecekleri de vardır elbet.

(26 mart 1975)

«SATILMAZ ADAM»LIK VE ÖTESİ

«Satılmaz Adam» deyimi, dünya tarihinde bir tek kişi için kullanılmış bugüne değin. Bu adam, Fransız Devriminin, o bütün insanların malı olmuş, haksızlıklara başkaldırma yolunda cesaret örneği sunmuş bir devrimin, şanına şerefine, yurt severliğine kimsenin toz konduramadığı, konduramıyacağı en yılgısız ve en temiz önderlerinden biri olan Robespierre'dir. Saray'a, o halkın sırtından geçinen, görkemli yaşamının her görünümünde, kımıltısında yoksul halkın kanından canından malından nalıncı keseriyle yontulmuş, çalınmış çırpılmış, nice nice göz nuru, alın teri karşılığı değerlerin ürünleri yatan saraya karşı, halkı tutmuş, halk için canını ortaya koymuş, sonunda, her namuslu yurtsever gibi, ihanetlere uğrayıp, göz göre göre, kafası uçurulmuş, küçük adıyle Maximilien, büyük adıyle ROBESPİERRE'dir.

Devrimin piç olmak üzere olduğu günlerde, devrimi kurtarma yolunda, yalansız dolansız, hilesiz apaçık tutumu, savaşkanlığı, atılganlığı ile, bütün bir Paris halkının yüreğini, güvenini kazanan Robespierre, ödüllerin en büyüğünü, paraya

pula, hana hamama değişmeyen, değişilemiyecek olan şu iki sözcüğün sıcaklığında buluyor: *Satılmaz Adam*. Paris halkı, Robespierre'e incorruptible sıfatını yaraştırmış. Bu sıfat, Fransıca corruption kelimesinden türetilmiştir. Şemsettin Sami'nin Kamusu Fransevi'sinde bu sözcük şöyle tanımlanıyor: Bozulma, kokuşma, baştan çıkma. Littré sözlüğündeyse, corruption: Bir insanı, görevine ve hakka adalete karşı davranmaya iteleme, diye tanımlanıyor. Bu iteleme ne yoldan olabilir sizce, maddesel çıkar sağlama, para pul vaadelerinde bulunma, kemik koklatmadan başka? Türk Dil Kurumu'nun FRANSIZCA SÖZLÜĞÜ, corruption sözcüğünü satılmışlık sözcüğü ile karşılıyor ve corrompre fiilini karşılayan satılmak fiilinin mecazi anlamını şöyle tanımlıyor: Para veya çıkar karşılığı, gizlice karşı tarafa hizmet etmek.

Demek, satılmışlık, başka deyimle kokuşmuşluk, ahlâkça bozulmaya elverişlilikle eş anlamlıdır. Bir adam ki, kendi görevine, hakka adalete aykırı davranır, o adam, satılmış adam sıfatını, bütün kapsamiyle içermiş, haketmiş demektir. Robespierre neden satılmaz adamdı? Neden Paris halkı ona bu sıfatı yakıştırmıştı? Şundan: Robespierre, otuz altı yılının baharında kafası giyotin sepetine düşen Robespierre, basitin basiti, sadenin sadesi, kendi halinde, yoksul yurttaşlardan farksız, çuhalar içindeki giyimi, bir kaplık yemeği, iki gözlük evi, çatısı, damıyle, alçak gönüllü yaşamıyla gözler önündeydi, apaçık, gizlisiz saklısız!.

Tarihte, Robespierre'e satılmaz adam sıfatı verilmiş ama, bu sıfatı almadıkları halde satılmamış

olan başkaları da var. Örneğin, İngiliz sömürgenlerini bozguna uğratıp, yurduna özgürlük getiren Washington da satılmaz bir adamdı. Aklı, fikri, köyündeki çiftinde çubuğunda olan Washington. Atatürk de satılmaz, satın alınamaz bir adamdı. Türk insanının yenilmezliğini sömürgen dünyaya ispatlayan, ulusunun çıkarından başka çıkarı olmayan Atatürk!... Sonra, Lenin örneği var ortada: O Lenin ki, Çarlık yönetimini yıkmış, yeni bir devletin başına geçmişti. Kremlin Sarayının başköşesinde oturacak yerde, oturabilecekken, uşaklar bölümünün bir odasına yerleşen, pantolonunu döşeğinin altına koyup ütüleyen, açlık içindeki halkının kaderini açlıkla, yoksullukla paylaşan, paylaşabilen Lenin örneği var ortada.

Gerçek devlet adamı, halkının yaşamından kıl payı ayrılamayan, ayrılmaya yanaşmayan adamdır bence, benim gibi düşünen, düşünmeden edemeyen, edemiyecek olanlarca.

Satılmaz adamlık budur işte. Hiç bir maddesel çıkara kapılmayan, halk gibi yaşayan, halk için çalıştığını bu türlü yaşayışlyla ispatlayan, kafasını kesseler başka türlü yapamayan adamlık.

İnsan ne zaman satar kendini? Ne uğrunda? Para ya da çıkar karşılığında; değil mi? Robespierre neden satılmış adam değildi, olamazdı? Çünkü, yönetimi eline geçirip, kendine, yakınlarına, çıkarlar sağlamayı aklının köşesinden geçirmemişti de ondan. Geçiremezdi de ondan. Çünkü, böylesi bir hınzırlık yoktu içinde, olamazdı da. Temizdi, namusluydu, tok gözlüydü çünkü. Tarih kanıtlıyor bunu. Kanıtlamakta da.

Berili bir düşünce ortamından çıkıp, bir başka düşünce ortamına geçmek, her zaman, satılmışlıkla açıklanamaz, burası doğru. İnsan var, sağdayken sola, soldayken sağa geçebilir. En devrimci şiirlerle ortalığı velveleye verip, yanını yöresini coşkulara boğduktan sonra, günün birinde, seccadelere kapanıp, gelmişini geçmişini ve geleceğini hiçe indirip, kendini öbür dünya kuruntularına kaptırabilir. Bir ruh bozukluğu, bir ruhsal bunalım alçaltısı sayabiliriz bunu. Ama, bir de, bilinçli, çıkarlı, hesaplı kitaplı, hınzırca sapmalar var ki, onlara ne ad vermek gerek, onu kestiremeyiz kolay kolay.

Parti değiştirmek, cephe değiştirmek demiyeceğim (çünkü, bugünkü ortamda, bunların haddi hesabı yok, ve de ellerine koz verirsek, maazallah hakaret ve bilmem ne dâvaları açarlar insana) *tutum* değiştirmek (bu deyim kurtarır insanı) neyin nesidir? Bir insan, belli bir politik görüşün adamı olabilir. Yurt koşulları öylesine gelişir ki, o insan tutumunu değiştirmek zorunluğunu duyabilir. Diyelim, bir insan, dünya görüşüne değil de, kişiliğine karşı olduğu, boyu posu, ensesi göbeğiyle sevimsiz bulduğu, liderliğine katlanamadığı bir kalın enseliye cephe almıştır, bağlı olduğu partinin politikasına uyarak. Ama, partinin politikası, kendi çıkarına aykırı düştü mü, iş değişiverir birden. O zaman, uydurma bahaneler, yüksek yurt çıkarları teraneleri ön plana geçiverir birden. Bir de bakarsınız, o bir iki yılda partiden partiye, ayakkabı değiştirircesine, bu sıktı bu sıkmadı, bu vurdu bu vurmadı gerekçesiyle atlayıverenler, yurt

yönetiminde, o hafif ağırlıklariyle, o küçük hesapları kitaplariyle, o ünlü bilmem ne aritmetikte yer almaya kalkışıvermişlerdir.

Bir ortamda, düşüncesine yön vermek, bir önceki tutumunu beğenmeyip daha bir ileri tutuma gönül vermek güzel bir şeydir aslında. Ama, bir iki yıl içinde parti ve marti değiştiren insanların karakterileri üstünde konuşmaya çağırma beni. Çağırırsan ana avrat küfürden, sövgü ve lânetten başka bir şey bekleme benden.

Pertev Naili Boratav'a bakılırsa, «Eski Türklerde oğlan çocuğa, ya uzun zaman hiç ad verilmez, ya da ilk verilen ad ömrünün sonuna kadar kalmazdı, geçici bir ad idi. Önemli bir iş başardığı zaman, yani delikanlılık çağına geldiğinde, ya önemli işi hatırlatan, ya da ilerisi için bir dilek anlamı taşıyan bir ad verilirdi ki, buna *er-ad* derlerdi. Türkler islâm dinine girdikten sonra bu gelenek gitgide gücünü yitirmiştir.»

Bir insan, doğduğu gün kendine verilen adı, sonradan yadırgayabilir, sevmiyebilir. Onu değiştirmek kendi elinde olmalı. Elindedir de. Bir insan, ana-baba ocağında kendine aşılanan düşüncelere, görüşlere, olgunluk çağına gelince karşı çıkabilmeli, çıkmalıdır da.

Din konusunda, Robespierre, insan onuruna, yaraşır bir öneri sunuyor Konvansiyon Meclisine: «Çocuğun sağlıklı alışkanlıklar edinmesi gereken bir varlık olduğu ilkesine dayanarak şunu istiyor ve diyorum ki, o yaşta (yani on iki yaşından önce), çocuğa dinden söz edilmesin. Çünkü, bugüne ka-

dar olduğu gibi, insanda alışkanlıktan gelen bir din duygusu olsun istemiyorum... Bu önemli seçenek, bence, aklın en akıllı bir eylemi olmalıdır... Halk eğitimi boyunca (ki, Robespierre bunun 12 yaşına kadar Devlet eliyle yürütülmesini istiyordu), çocuğun, sadece evrensel ahlâk bilgileri edinmesini isterdim. Yoksa, şu bu özel inancın bilgilerini değil... İsterdim ki, çocuk, on iki yaşında toplum hayatına yeniden katıldığı zaman, düşüne taşına bir dini benimsesin. Bana göre, çocuğun ancak düşünebildiği zaman bir seçim yapması gerekir...»

İnsan dediğin, belli bir olgunluk çağında, yaptığı, yapmak zorunda olduğu bir seçenekte gösterir, ispatlar kişiliğini. Sağda, yani para babalarından, ezenlerden, çalıp çırpanlardan yana mısın, yoksa, edilenlerden, emeği, göz nuru kol emeği, alın teri çalınanlardan, sömürülenlerden yana mısın karar vereceksin arkadaş, yoktur başka türlüsü.

Ama, gel gör ki, bizim kafa düzeyleri, kafa yetileri on iki yaşın çok ama pek çok altında olan politikacılarımız böylesi bir seçeneği, kırk elli, elli beş altmış yaşlarında bile, yaşlarının onurunu, gereğini hiçe sayarak yapamıyorlar. Yapsalar bile, gülünç olmaktan, küçük hesaplar içinde rezil olmaktan kurtulamıyorlar. Ne demek yani, «Sen hırsızsın, eşine dostuna, kardeşine ağabeyine haksız krediler çıkarlar, hem de ne çıkarlar, sağlamışsın, ben seninle hükümet değil, turşu bile kurmam» dedikten ve bunu dünya âleme ilân ettikten sonra, kalkıp komünizmle savaşmak bahanesiyle, ortak-

lık kurmaya çalışmak... Ama, kasap süngeri diye de bir şey vardır. Kimi insanların yüzleri kasap süngeriyle silinmiştir. Ayıp, haya, onur monur hak getire. Değil mi ki ortada milyonlar oynuyor, şu parti mi, bu parti mi, boş ver be, tittir et. Sen cebe giren paralara bak. Ötesi lâfü güzaf!

Demokratik hayat denemesi, Türkiyemize, meclis aritmetiği adı verilen yepyeni bir bakkal hesabı getirdi ya, küçük partilere bağlı birtakım hinoğlu hinler bundan yararlanmaktan bir dakika, bir saniye geri durmayacaklardır. Durmuyorlar da.

Durmuyorlar da ne oluyor? Ne olacak, birtakım diplomalı cahiller, ya da cahil diplomalılar, aritmetikteki sayılar kadar soyut, renksiz, sönük, kişiliksiz, birbiriyle çarpılmadan beşpara etmez, çarpılsalar da on paradan öteye geçemeyen değerleriyle, yada değersizlikleriyle ağır basmaya çalışıyorlar.

Çalışsınlar, satılmış, aşağılık herifler! Dünya nereye gidiyor, biz nereye gidiyoruz? Üçbeş kişilik ağırlıklarıyla, Türkiye'nin kaderini mi değiştirecekler?

Ne diyor halk ozanı?

Riya ile yol sürülmez
Sürdüm diyen yalan söyler.

Yalan dolanla yol sürürlür mü? Sürülse de ne kadar sürer? «Sokma akıl sekiz adım gider» diyor Türk atasözü.

Sürdürsünler, bakalım, o yalan dolanla bezeli, komünizm momünizm dalgalarıyla beslenen aşağılık propagandalarını! Yalanları dolanları er geç halkın sağduyusuna çarpacak ve sahtecilikleri cascavlak çıkacaktır ortaya.

(5 nisan 1975)

BAŞIN AYAĞI

İnsan denen şu yaratığın başiyle ayağı arasında, boya bosa, eskilerin deyimiyle «kâmet»e göre, elli santimden yüz altmışa, yüz yetmişe, bilemedin, yüz seksene ulaşan bir uzaklık yer almaktadır. Körpecik bebelerde, elliyi bulmayan bu uzaklık, daha kemiklerin oluşmadığı kıkırdak döneminde, sıfıra inebiliyor kolayca. O tesbih böceği gibi tostoparlak olabilen bebelerin ayak başparmaklarını, kaşla göz arasında, ağızlarının içinde bulabilirsiniz, ana memesinin süt salan ucundaki tadı ararcasına. Ama, yaş ilerledikçe ve kemikler oluşup sertleştikçe, ayaklar başa ulaşamaz olur gitgide. Ayağını başına ulaştırmak ancak, küçüklükten başlayan bir beden eğitimi sonunda varılan, sirk adamlarına, bale oyuncularına özgü bir ustalığı gerektirir.

İnsan büyüyüp geliştikçe, başı ile ayağı arasındaki uzaklık, kemiklerin sertleşmesiyle, kısalmaz olur. Yirmisinde bir delikanlı, ya da bir genç kız, kendisini sıksa sıksa ayağını başına yirmi otuz santimden daha fazla yaklaştıramaz. Hele kırkına

ellisine varmış bir insan için, bu çaba daha da sonuçsuz kalır.

Bu fizyolojik engel, doğanın bir gereğidir. Doğa, böylesi bir olanağı ancak hayvanlara tanımış. Koyunlara kuzulara, kedilere köpeklere bakın bir. Kulaklarına, çenelerine, gerdanlarına yapışıp kanlarını emen pireleri sinekleri savmak için, ayaklarını nasıl da rahat rahat başlarına götürürler.

Hayvanlarda başla ayak birbiriyle sarmaş dolaş olabiliyor kolayca. O kedilerin köpeklerin, şöyle bir güzel kıvrılıp, başlarını ayaklarının üstüne koyarak, sere serpe yatışlarına imrenmeyen varsa, olabilirse, parmağını kaldırsın.

Ayakla başın birbirinden, aşılmaz, altedilmez bir engelle ayrılmış olması, insanda, doğa gereği olduğu kadar, uygarlık gereğidir de. Uygarlık tarihi, bir bakıma, başla ayağı birbirinden ayıran, uzak tutan ve başa üstün değer veren bir oluşumun tarihidir diyesim geliyor. İnsanlar, başlarını ayaklarından uzak tuttukları, tutabildikleri ölçüde uygar, yani insan olabilmişler, olmaya çalışmışlardır.

Bütün bunları bana düşündüren, basit bir esnaf kurnazlığı oldu. Kadıköy'le Karaköy arasında, sabah akşam vapur yolculuğu yapanlar, özellikle ikinci mevki yolcuları, yüz yüze gelirler böylesi kurnazlıklarla. Üç dört ay öncesinden bu yana, ikinci mevkide, bir iki satıcı nöbetleşe, yeni bir buluşla yolcuları, çoğu dar gelirli, kendi halindeki yolcuları avlamaya çalışıyorlar. Bir plastik tarak sunuyorlar yolculara. Ama, öyle herkeslerin bildiği türden bir tarak değil bu. Saçlara çeki düzen

verir türden bir tarak olmakla kalmıyor: ayakkabı giymeyi kolaylaştıran, adına çekecek dediğimiz bir araçla birleşiyor. Öylesine bir araç ki bu, bir ucuyla saçınızı tarayacak, öbür ucuyla da ayakkabınızı kolayca giyebileceksiniz. Ayakla başın ihtiyaçlarını bir arada karşılayan bir araç bu, sizin anlayacağınız.

Kim düşünmüşse düşünmüş, ayakla başın birbirinden kıl payı ayrılmadığını, ayrılamıyacağını, başın ayağa, ayağın başa denk olduğunu göstermiş. Sanki günümüzün politik hayatını yansıtmak istemiş, o tüccar kafalı, karıncanın bilmem neresinden yağ çıkarmayı hesaplayan hinoğluhinin birisi, ya da teki.

Bakıyorum da, haklı adam. Tam da ortamını bulmuş, ayakların baş olabildiği, başların ayak durumuna düşebildiği bir dönemi yaşıyor bütün dünya. Bu durumdaki dünyanın nerdeyse sözcülüğünü almış üstüne sanki. Fırsat bu fırsat deyip, kesesini doldurmaya özenmiş, kendi çapında, karınca kaderince.

«Yaşa be» diyesi geliyor insanın. Ar yılı değil, kâr yılı bu ya! Bakmış adam dünyaya, ayakla başlar, doğaya ve uygarlığa karşın birleşmişler. Ne yapsın, ayakla başı, o kendi çapındaki araçla birleştirmeye kalkmasın da? Birleştirmiş. Kazançlı çıkmış. İkinci mevki yolcuları nasıl da beğenip alıyorlar o yarısı tarak yarısı çekecek olan plâstik nesneyi! Bir bilinçaltı sezişle, günümüzün politik yaşantısına uyarcasına.

Başı ayağa, ayağı başa yaklaştıran, uzlaştıran

bir dünya ortamındayız bugün. Nice ayaklar baş olmakta, nice başlar ayaklar altında kalmakta. Duverger'nin dilimize daha yeni çevrilen eserinin adı bile derin bir anlam getiriyor bize ve dünyaya: «*Seçimle Gelen Kırallar*».

Her ne kadar Duverger, seçimle yönetimi ele geçiren başkanlık sistemini eleştiriyorsa da bu kitabında, yine seçimle başa geçen her çeşit demokratik iktidarların, halktan koparak, ne denli kıral kesilebileceklerini de ayrıca düşündürüyor bize.

Duverger'nin düşünmediği bir başka kırallık da var ki, onun örneğini de şu yakınlarda gördük: Seçimle değil de, yüzen oylarla, kaydırmacalar, dönmeler döndürmeceler ve daha başka, değişik yollarla iktidar olabilme. Demokratik yollarda bir sapma mı oluyor dersiniz bütün dünyada?

Geçen gün, Haşim Nezihi Okay ağabeyimiz, geçmişin günümüze ışık tutan belleğindeki o eşsiz hazinesinden beyitler sundu bilincimize. Mehmet Akif'in, o memleket gerçeklerini, yobazlara inat, yalın diliyle ve namusluca anlatımıyla açıklayan Mehmet Akif'in, günümüze uyan birkaç dizesini sıraladı.

Şöyle diyor Mehmet Akif:

Biri hakkıyla edebsiz,
Biri şartınca salak!

Ne de uyuyor bugünkü dünyamızın koşullarına bu sözler! Dünyamız, *hakkıla edepsizler, şartınca salaklar* elinde, ne yazık ki.

Yalnız o kadar mı? Daha başka beyitler de

var. Fikret'in *Sis* manzumesine *nazire* olarak Fazıl Ahmet'in şu dizelerine ne buyrulur?

Sağdan sola soldan sağa
Bir lahzada fırlar
Heybetli sıfırlar

rol oynuyor, oynayabiliyor, şu gözünü sevdiğim demokrasimizde. Heybetli *sıfırların* sağdan sola soldan sağa fırlamalarıyle bir düzen koruyoruz ki, evlere şenlik.

Heybetli sıfırların nereye varacağını göreceğiz, hem de çok yakında.

Ortalığın karıştığı, ayakların baş, başların ayak olduğu dönemlerde babamın ağzından düşmeyen bir dörtlük vardı:

Pertev Paşa Pertev Paşa
Ahvale ne dersin
Elbette bir gün sen
Alçaklara lânet edersin.

Kimdi bu Pertev Paşa, neyin nesiydi, bilmiyorum. Sormayı akıl edememiştim bir türlü. Bugün sormak isterdim. Ne var ki, çoktan ayrıldı dünyamızdan babam. Ama ne aceptir, benim de dilimin ucuna geliyor sık sık bu dizeler. Yinelemekten alamıyorum kendimi.

Tuhaf değil mi?..

(30 nisan 1975)

SOYGUN DENİNCE

Gençliğimde *Al Capone*[1] adlı bir amerikan filmi seyretmiştim. Baş rolde ünlü sinema artisti Paul Muni oynuyordu. Al Capone çetesiyle birlikte, Amerika'yı kasıp kavuran, para babalarının yüreğini hoplatan, sağı solu haraca kesen, banka kasalarına saldırıp soygun üstüne soygun yapan azılı bir gangsterin adıydı. Filmden yalnız bir sahne kalmış aklımda: Bir soygundan sonra, polis gangsterlerin peşine düşüyor. Al Capone ile arkadaşı, yanılmıyorsam bir ormana dalıyorlar. Arkalarında polis ve polis köpekleri. Ha yakaladılar ha yakalıyorlar. Gangsterler, nefes nefese, sazlarla dolu derin bir su birinkintisinin içine atıyorlar kendilerini. Kopardıkları sazların bir ucunu ağızlarına geçirip, öbür ucunu suyun üstüne çıkararak uzun süre kalıyorlar orada ve böylece canlarını kurtarıyorlar.

Yıl 1929 - 1930 olmalıydı, ya da 1934. O zaman, beni ve benim gibi yaşıtlarımı, hattâ büyüklerimi ilgilendiren, işin dış yanı, olay yanı, serüven yanıy-

---

Bu filmin asıl adı Ben Bir Pranga Kaçağıyım *imiş. Araya yıllar girmiş, karıştırmışım.*

dı. Gangsterlik bir kötü meslekti, kabul. Zenginliğe göz diken, dikmekle kalmayıp, elde tüfek tabanca vurup kıran, acımasız, kana susamış kimselerdi gangsterler. Yine de öyledirler. Kabul. Ama nasıl türemişlerdi, bu şehir haydutları, toplum düzeninin bir sonucu olarak mı ortaya çıkmışlardı, yoksa o düzene yabancı birtakım nedenlerden mi doğmuşlardı, bunu o zamanlar kimse derinleştirmiyordu, daha doğrusu derinleştirme gereğini duymuyordu, duyamıyordu. Oysa, gel zaman git zaman, her şey gün ışığına çıktı, dökülen nice genç insanın kanları pahasına. Anladık ki, gangsterlik, iç ve dış sömürüye dayanan kapitalist ekonomi sisteminin doğal bir ürünüdür. Büyük ölçüde sömürüye dayanan büyük sermaye, karşısında elbette ki şanına lâyık büyük hırsız çeteleri bulacaktı. Bir çeşit hırsızın hırsızı soymasıydı bu. Yasaların çatlaklarından yararlanıp, ya da kendi yaptıkları yasalara dayanarak palazlanan, palazlandıkça yasallık kazananların karşısına, yasaların balyozu başlarına iniverecek olanlar çıkıyordu. Bizde, büyük yankılar uyandıran ilk banka soygununun, küçük Amerika olmaya doğru gidilen, her mahallede bir milyoner yaratmaya çalışılan ve de yaratılan bir dönemde olması bir raslantı değildir. İlk anlı şanlı gangsterimiz Necdet Elmas, dediklerine göre, kapitalist sistemin girdisini çıktısını iyiden iyiye bilen ve onun gereğini yerine getirmesini beceren bir insanmış.

Son on on beş yılda, gangsterlik, bütün dünyada bir başka görünüm, ideolojik bir görünüm kazandı. Sırf kendi adlarına, binbir tehlikeyi göze

alıp silâhlı vurgun ve soygun yapanların yanısıra, halk yararına kurulmuş ilerici örgütler hesabına fidye almak için adam kaçırmak, gelir sağlamak için banka soyma eylemlerine girişenler dünya kamuoyunu, kapitalist düzenin girdisini çıktısını kurcalamaya doğru iter oldular. Daha 1974'ün ilk aylarında, San Francisco'da, gazeteciler kralı diye adlandırılan Randolph Hearst'in 19 yaşındaki kızı kaçırıldı. Olayı tertipleyen «Symbionese Kurtuluş Ordusu», fidye olarak California yöresinin yoksul halkına 30 milyon TL. tutarında yiyecek dağıtılmasını şart koşmuştu. Örgütün isteği kısa zamanda yerine getirildi. Bu eylemi, İtalya başta olmak üzere Avrupa'nın çeşitli devletlerinde de izledik ve gördük ki, bütün bu eylemler, yakın bir geçmişte yurdumuzda da, benzer nedenlerle ortaya çıktı, kısa zamanda da sona erdi. Ne var ki, son olaylarda, hükümet bulıranının sürüp gitmesi sonucu, ortamı elverişli bulan âdi hırsızların yaptıkları çeşitli banka soygunları, sağcı politika adamlarımızın, çarpık, gerçek dışı yorumlarına konu oldu. Yirmi gün öncesinin bir gazete haberine göre, son iki ayda 10 banka soygunu yapılmıştır, yurdun çeşitli yerlerinde. Bu soygunları yapanların âdi birer gangster oldukları saptanmıştır. Buna rağmen, yakın geçmişimizin «zehir hafiye»si, şimdikininse Demokratik Parti genel sekreteri Dr. Faruk Sükan, solcuların nefes alıp verişini bile kaydeden o ünlü bay Sükan, gerçeği bile bile çarpıtıp, partisinin politikasına uygun düşmek çabasıyle şöyle diyebilmiş: «İki ayda 10 banka soygunu tesadüf değildir. Diğer önemli bir husus da, banka soygunu

yapanların hemen hepsinin idcolojik menşeli ve Türkiye Halk Kurtuluş Cephesi'ne mensup komünist anarşi ve tedhiş teşkilâtının elemanları olmalıdır». İşte bu «olmalıdır» sözü, bir zamanlar bizi yönetmiş, kaderimizi ellerinde tutmuş olan insanların, gerçekler karşısında ne denli kaypak olabileceklerini göstermesi bakımından ilginçtir. İktidardayken, yanlış yansıttıkları gerçekleri, her zaman örtbas edecek güce ve ustalığa sahipken daha kesin konuşabilen, «elemanları olmalıdır» yerine «elemanlarıdır» deyip atabilen ve bir hesaplı sözle nice nice ilerici aydının özgürlüğü, yaşamı, geçimi ile oynayabilen kimselerin, kanlı pazarlarda, okul içinde, okul dışında, sokakta parkta güpegündüz öldürülen ilerici gençlerin katillerini niçin köşe bucak saklattıklarını, artık bilmeyen kaldı mı bilmem? Bunca katil (ki hepsi de kiralıktı, kuşkusuz), neyin nesiydi, bir çıkar grubunun çıkar birliğini pekiştirme yolunda kullandığı piyonlar değilseler. Bir Türk atasözü, «Hırsız evden olursa bulunması müşkül olur» der. Demokrasimizin geçmiş günlerinde, adam öldürme, devlet kasasına anahtar uydurma, halkı soyup sovana çevirme gibi olayları işleyenlerin neden ortaya çıkmadıkları, çıkarılmadıkları, çıkarılmalarının neden «müşkül» olduğu anlaşılıyor açıkça bu atasözünün ışığında. O günlerde, yurdu babalarının çiftliği gibi kullanan kimseler, bütün yolsuzlukların bir ucuyla, ya da iki üç, hattâ beş altı ucuyla, dönüp dolaşıp kendilerine bulaşabileceğini, hesap verme durumuna düşebileceklerini bildikleri için değil mi ki, her şeyin üstüne sünger çekiyorlar, çekebiliyor-

lardı. Çünkü, memleketi kapalı bir aile, bir ev gibi görüyorlardı. İşlettikleri ve işledikleri suçlar evlerinde işlenmiş oluyor, onun için de gizli kapaklı kalıyordu. Bugün de, adına komando denilen, belli bir odaktan beslenip güç alan katillerin neden ele verilmedikleri, verilmek istenmedikleri bir sır olmaktan çıkmıştır. Yurdun tek sahibi gibi cepheler kurup, kiralık katillerle ilerici gençleri öldürtenlerin iktidarda olmamakla birlikte, iktidara egemen olmaları, olabilmeleri değil mi, kiralık katillerin bulunmasını «müşkülleştiren», ne diyorum, «olanaksızlaştıran»?

Şahin Aydın öleli iki ay oldu olmadı. Kerim Yaman daha yeni öldürüdü. Nerde katilleri? Yok, yok, yine yok. Bu rezil durum karşısında insanın, yukarıdaki atasözünü değiştirip, «Katil evden olursa bulunması müşkül olur» diyesi geliyor.

(Şubat 1975)

BABEUF OLAYI

Devrim Yazıları adlı çeviri, ortak bir coşkunun ürünüdür, Sabahattin Eyuboğlu ile birlikte yaptığımız bütün çeviriler gibi. Bizi Babeuf'te birleştiren bu coşku, belki de, tâ tek parti döneminden demokrasi denemesine daha bir hınzırca geçen düşünce düşmanlığının, devletin gölgesine sığınan örgütlü hırsızlıkların, haksızlıkların, zorbalıkların, aldatmacaların, soygunların arta arta Türkiye'yi rezilin rezili bir faşizme sürüklemesi karşısında duyduğumuz acıyı en kestirme, en yetkili bir yoldan dile getirme olanağını - bir raslantı ile - Babeuf'te bulmamızdan geliyordu.

27 Mayıs Devrimi'nin Menderes yönetimine ve onun bütün haramyediliğine son veren günlerinde, romantik bir coşkuya kaptırmıştık kendimizi: Başlar tutuklanmış, kuyruklar sinmişti. Soygun düzeni, bir daha dönmemecesine gerilerde kalmıştı. Memleket rahat bir nefes alabilecekti artık. Sosyal adalet kurulacak, sömürü düzeni ortadan kalkacaktı. Böyle düşünüyor, gönüllerimizi böylesi bir özlem ateşinde dağlıyorduk.

Oysa olaylar başka yönde gelişiyordu. Devrim

yapılalı daha birkaç hafta olmuş olmamıştı. Taksim'den geçiyorduk bir gün Sabahattin Eyuboğlu ile. Yaya geçidinden caddenin öbür yanına yönelmiştik. Birden, üstümüze olanca hızıyle, kapkara, lüks bir otomobilin gelmekte olduğunu farkettik. Otomobil kıl payı sıyırıp geçti yanımızdan. Yüreğimiz ağzımıza geldi. Bir mucize olmuş, kurtulmuştuk. Ama, Devrim karabatağa saplanmıştı. Bu kara otomobildeki o kalın enseli, soygun günlerinin o hamhalat, o cellât suratlı, o vicdansız temsilcilerinden biriyle, kapkara bir haberdi: Demek, Devrim daha başından oyuna gelmişti. Nato'ya, Cento'ya bağlılığı, sürüncemede kalacak davaları, soygun çetesinin elebaşlarına celâllenme fırsatı verecek kadar çığrından çıkan duruşmaları ile yozlaşmaya açmıştı kapılarını. Köşeye bucağa sinmiş, korkudan ölüm terleri döken kuyruklar, eski cakalarıyle yeniden başlamışlardı korkusuzca ortaya çıkmaya. Yüzüne gülünerek soyulan, din duyguları sömürülerek uyutulan, aldatılarak oyları çalınan halkı kayırması gereken Devrim, can düşmanlarına yeniden kaptırmak üzereydi onu. Kimseye karşı olmayan tuhaf bir Devrimdi bu. Kendi yıkım nedenlerini kendi içinde taşıyordu.

Bununla birlikte, Devrim, Türk aydının gözünü daha bir açacaktı. Türkiye'nin bilinmeyen, gizli tutulan gerçeklerini ortaya çıkaracaktı birer birer. 1961 Anayasa'sı, sosyal devlet kavramı ile birlikte düşünce, söz ve toplantı özgürlüğü getiriyordu ama, faşist İtalyan kaynaklı Ceza Kanunu, 141 ve 142. maddeleriyle ayaktaydı. Tuhaf bir çelişmeye düşmüştü Devrim. Bir yandan, düşük iktidarın

ezmeye çalıştığı yüksek bilim kurumlarını tutuyor, polisin yerlerde sürüklediği bilim adamlarını baş tacı edip, onlara Anyasa hazırlatıyor, öte yandan - üniversitenin en yetisiz, en kafasız, en çıkarcı adamlarının akıl hocalığına ve yersiz ihbarlarına dayanarak, en azından bu akıl hocaları kadar kötürler yanında - birçok gerçek bilim adamını da görevinden uzaklaştırıyordu. Devrimcilerin kendileri de, çok geçmeden, aralarında anlaşmazlığa düştüler. Kimileri, tezelden dürüst bir seçimle yönetimi halkın temsilcilerine bırakmak istiyor, kimileri de, diktatörlük özlemleri içinde faşist bir cuntaya hazırlanıyorlardı. Bu ara, sosyal adalet düşüncesi filizlenmeye başlamış, herkese düşünce ve kanılarını söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına ya da toplu olarak açıklama, yayma özgürlüğü tanıyan 1961 Anayasa'sı çıkmış, sosyalizmden - kısıtlı da olsa - söz edilir olmuştu. Ama yine de yıldırılar, hapislikler pahasına. Bu dönemde, Şadi Alkılıç Cumhuriyet gazetesinin bir yarışması dolayısıyle yayınlanan bir yazısından ötürü tutuklanmış, Vefa Lisesi İngilizce Öğretmeni Lâmia İrem, polisçe görevlendirilmiş bir öğrencinin tertibiyle cezaevini boylamış, doçent Adnan Benk, Marx'tan çevirdiği üç satırlık bir yazı yüzünden bir hafta Sultanahmet cezaevinde banka soyguncuları ile birlikte bir koğuşa atılmış, ellerine kelepçeler vurularak mahkeme kapılarına götürülmüştü.

Devrim piç olmak üzereydi. Ama yine de, Gürsel Paşa'nın, sola açık olmamakla birlikte, Anayasa doğrultusunda söz özgürlüğüne saygıyla besli yönetimi, bir ölçüye kadar ağır basmaktaydı. Ni-

cedir severek, özenerek çevirdiğimiz *Devrim Yazıları*'nı bastırmak bir zorunluk olmuştu. Fransız Devrimi'nin solcu kanadını temsil eden Babeuf, yüz yılı aşkın bir zaman ötesinden, devrim geçirmiş toplumumuza ışık tutabilirdi. Bütün devrimlerde olduğu gibi, Fransız Devrimiyle 27 Mayıs Türk Devrimi arasında da benzerlikler vardı. Her iki devrim de, halk adına çalışır görünmekle birlikte, halkı sömüren bir azınlığa karşı yapılmıştı. Fransız Devrimi, halkı ezen aristokrasiye karşı burjuvalarca kotarılmıştı. Ama, çok geçmeden devrimi yapanlar, devirdikleri sınıfın yerini almış, halksa eskisi gibi yoksulluk içinde kalakalmıştı. 27 Mayıs Devrimi de öyle olmuştu. Devrimin yıkmak istediği ve bir süre için yıkar göründüğü çıkarcı güçler, demokrasiye dönüşle birlikte, kısa zamanda palazlanıp, devrime cephe almış, eski iktidarın dışa dayalı iç sömürü düzenini, karma ekonomili, özel teşebbüslü politikasıyle birlikte yeniden yaşatır olmuştu.

«DEVRİM YAZILARI», böylesi bir ortamda aydınların gözünü açabilecek uyarılarıyle yararlı olabilirdi. Babeuf bir devrimciydi, kafasını, yüreğini halkın esenliğine adamış bir devrimci. Yoksul halk adına yapılan bir devrimin yozlaşması karşısında, yüreği sızlaya sızlaya, işkenceleri, hapisleri, hattâ ölümü göze alarak, gerçekleri dile getirmeye çalışmıştı. İki devrim birbirine çok benziyordu. Babeuf, sanki yüz yetmiş küsur yıl ötelerden kalkıp gelmişti yurdumuza, piç olan eski bir devrimin acı deneylerinden ders almamıza ortam hazırlamak için.

Devrim Yazıları, eşin dostun önerisiyle yayınlandı 1964 yılında, iki binlik bir baskıyla. Eserin aşağı yukarı hiç bir yankısı olmadı. Beş buçuk ay içinde satıla satıla yedi yüz kadarı satıldı. Gürültüsüz patırdısız, yedi yüz aydının kafasında yankılar uyandırarak doldurmak üzereydi altı aylık yayın hayatını, savcılıkça kamu davası açılma süresini. Ama, yayın hayatının altı aylık süresini doldurmadan *Devrim Yazıları* birden göze batıverdi. Nasıl oldu bu iş? Anlatayım.

Yıl 1964. Kurulu düzeni, bir önceki dönemin «aklâksız maddecilerinden» (C. Gürsel'in deyişidir) miras kalan bütün rezillikleri, sahtecilikleri düzenbazlıklarıyle sürdürme çabasında olan politikacıların paylaştığı yönetime karşı, halk yararına yönelik bir iyi, bir saf, bir temiz niyetle başkaldırmaya kalkışan, ama sonunda, çoğu iyi niyet ayaklanmalarında olduğu gibi, kaçınılmaz ihanetler yüzünden başarısızlığa uğrayan *Talât Aydemir* olayı, *Devrim Yazıları*'na birinci planda bir önem kazandırıyor birden. Aydemir, idam edilmeden bir hafta kadar önce *Devrim Yazıları*'nı okuma fırsatını buluyor. O da, tıpkı Babeuf gibi, hücresinde ölümü beklerken, yüreğinin ve kafasının temizliği, saflığı içinde yurt sorunlarına eğiliyor. *Devrim Yazıları*'nda, ihanete uğramış bir devrimin canlı kanıtlarını buluyor ve kitabın her cümlesini değerlendirip, âdeta yercesine, yutarcasına içine sindiriyor ve satırların arasına, üstüne altına, yanına kenarına, iki devrim arasındaki benzerlikleri belirterek, gelecek kuşaklara duygularını, düşüncelerini manevî bir «vasiyetname» niteliğinde sunu-

yor. Sonra ne oluyor? Aydemir idam ediliyor. Bir hafta geçmeden, ölüm hücresinde bıraktığı eşyalar arasında *Devrim Yazıları* bulunuyor. Kurulu düzeni yıkmaya çalışan bir devrimcinin el yazısıyla kanıtlanan bu korkunç (!) belge, küçük rütbeli bir görevli tarafından gerici bir gazeteye yüksek fiyatla satılıyor.

Devrim Yazıları artık günün olayı olmuştur. Gerici gazete, eserin notlu sayfalarını, klişeleriyle basıp, mal bulmuş mağribi sevincinin iğrenç aşağılığı içinde, Türk soluna var gücüyle yükleniyor.

Bu ara, Çetin Altan'ın, *Milliyet* gazetesinde «Devrim Yazıları» başlığı altında, Babeuf'ün, 37 yaşındaki Babeuf'ün giyotine gitmeden önce karısına ve çocuklarına yazdığı o onurlu, yılgısız mektubundan parçalar alarak yazdığı yazıyı, 4 günlük bir süre ile, Aziz Nesin'in *Akşam*'da çıkan bir yazısı izliyor. «*Açlığın Ölümü*» *Şarkıları* başlığı altında yayımlanan bu coşkun yazı kovuşturma konusu oluyor. Aziz Nesin, komünizm propagandası yapan bir esere okuyucu sağlamakla suçlanıyor. Beri yandan, Ankara'da Atillâ Bartınlıoğlu, bir halk gazetesine Babeuf'ten aktardığı yirmi otuz satırlık yazı yüzünden, yedi buçuk yıl hapis cezası tehdidiyle mahkemeye veriliyor.

Bütün bu olaylar karşısında savcılık harekete geçip mahkemeden *Devrim Yazıları*'nı toplatma kararı alıyor (13.10.1964).

Ertesi gün, öğleden sonra, *Yeni Ufuklar*'ın Çemberlitaş'taki bürosuna iki sivil polis görevlisi çıkageliyor, ellerinde toplatma kararıyle. Depoya

gidiyoruz birlikte. Gizlisiz saklısız ne varsa döküyorum önlerine. Birbir sayıyoruz kitapları: Tam 1394 tane. Bir gün sonra, Emniyet'ten bir komiser, adam gönderip *Devrim Yazıları*'nın Fransızca aslını istetiyor, saygılı, ama yıldırgan bir pusuyla. Bir telâş havası başlıyor esmeye. Eserin aslını hemen bulup göndermek gerek. Yoksa, silâhlı tüfekli bir arama tarama başlayacak. Pusulanın, satırları arasından çıkan anlam bu. Büroda, bir şair arkadaş var konuk olarak. «Vermeyin aslını, kendileri arayıp bulsunlar» diyor. Ama, düşünüyorum, kovuşturmayı engellemekle ne elde edebilirim? Hiç. Arayıp tarıyorum dört bir yanı. Sonunda buluyorum eserin aslını. O günlerde *Yeni Ufuklar*'da çalışan, birçok delikanlı gibi, polis hafiye romanlarının büyüsünde kendini serüven tutkusuna kaptırmış olan genç yardımcım, eserin Fransızcasını kaptığı gibi götürüyor komisere. Gizlisiz saklısız bir oyunun içine atılıyorum böylece.

Kısa bir süre sonra, Melih Cevdet Anday, tek başına Cumhuriyet gazetesine başvurup kitap toplatma olayına cesurca bir çıkış yapıyor; ardından da Türk Edebiyatçılar Birliği adına kaleme aldığı ve Birlik üyelerince onaylanan gözüpek bir bildiri yayınlayarak, kitap toplama olayı kınanıyor. Birlik, protesto gösterisi olarak da, Taksim Atatürk anıtına çelenk koymaya karar veriyor.

Günlerden 31 ekim 1964. Hava açık ve güneşli. Katılayım arkadaşlara diyorum, sonra vazgeçiyorum. Sabahattin Eyuboğlu *Mavi Gezi*'de. Burada olsa katılır mıydı, adını sanını ön plana çıkaracak böylesi bir gösteriye? Katılmazdı. Ben de ka-

tılmıyorum, katılmayacağım da. Ama, gönlüm onlarla birlikteydi, aralarında olmaya can atarak.

Birileri - her zaman çıkar böyleleri - telofona sarılıp Emniyet'e haber veriyor, bu zararsız, bu sakıncasız, bu sessiz, bu dürüst protesto tasarısını. Polis görevlileri, Taksim anıtının çevresinde toplaşarak izliyorlar olayı, resimler çekip törene katılanları saptıyorlar...

Ertesi gün, Kadıköy'deki baba evinin zili çalıyor kısa aralıklarla, sabahın beş buçuk sularında. Fırlıyorum yataktan, telâşla. Camlı dış kapıda, orta boylu bir genç adam duruyor, saygılı, ama polis görevlisi olduğunu belli eden o silik ciddiliğiyle. «Emniyet'ten istiyorlar sizi» diyor. Anlıyamıyorum, benim Emniyet'le ne alışverişim olabilir, bir türlü akıl erdiremiyorum. Soruyorum. «Bilmem, diyor, benim görevim sizi oraya götürmek sadece» diye yanıtlıyor.

Kafamda bir sürü soru. Olsa 'olsa, diyorum kendi kendime, Babeuf'le ilgili bir iştir bu. İçim rahatlıyor biraz. Giyiniyorum, ayaküstü traş oluyorum. Sonra, üst kata çıkıp anama haber veriyorum. Ev halkı uyanıyor. Uzak ve sonu belli olmayan karanlık bir yolculuğa çıkıyormuşum gibi, vedalaşıyorum herkesle. Dr. Cemil bir koşu gidip dostum avukat Gülçin'e haber salacak, vakit geçirmeden.

Birlikte çıkıyoruz evden polis görevlisiyle sabahın köründe, konu komşu uyanmadan. İskelede iki sandviç alıyorum. Vapurun birinci mevkiinde iki uzak, iki tedirgin, iki güvensiz arkadaş gibi

oturuyoruz yan yana, çaylarımızı içip sandviçlerimizi yiyerek.

Bir karanlık yolculuktu bu benim için. Emniyet, kelime olarak insana güven veren bir kavramdı. Ama bu Emniyet o emniyet mi? Sirkeci'de Sansaryan Hanı dedikleri koca bir yapı vardı, hâlâ da var, dört ya da beş katlı. Birkaç kez gitmiştim pasaport almak için. Daha kapısından girerken bir ürküntüdür sarardı içimi, suçsuz girip suçlu mu çıkacağım diye. Galiba bütün dünyada Emniyet'ler hep böyle ürkünç oluyordu. Paris'te öğrencilik günlerimde, «ikamet tezkeresi» almak ya da bu belgeyi yenilemek için birkaç kez gittiğim *Sûreté*'de hep aynı kuşkulu bakışlar, hoyratca davranışlarla karşılanmıştım. Roma'daki *Questura*'da aynı tutum. Hadi, diyelim, oralarda yabancıyız, neyin nesi, kimin fesiyiz bilmezler, adına Emniyet denilen, yurdun güvenliği üstünde titizce duran - temelinde iyi niyet yatan - bir kuruluşun kapısını çaldığınızda, kuşkuyla karşılaşmanız doğaldır diyelim. Ama, insan kendi yurdunda, ister istemez yadırgıyor böylesi kuşkuları. Peki, bırakalım Emniyet gibi politik bir kuruluşu. Ya, Vergi dairelerinde, vergisini vaktinde ödemeye gelenlere bile gösterilen güvensizlik neyin nesidir? Bana bir vergi dairesi gösterebilir misiniz ki, orada «mükelleflere», en azından vergi kaçakçısı gözüyle bakılmasın.

Neyse bırakalım bunları.

Polis görevlisiyle iniyoruz vapurdan Karaköy'de. Köprüyü yürüyerek geçiyoruz. Eminönü'nü gerilerde bırakıp Sirkeci'ye yöneliyor, Sansaryan

Hanı'nın üst katına tırmanıyoruz yan yana. Sağ köşede, çifte aylı bir kapı. Polis görevlisi kapıyı tıkırdatıyor. Aralanıyor kapı, bir esrar dünyasına açılırcasına. Sert bakışlı, iriyarı bir genç adamın baş işaretine uyarak süzülüyorum içeriye, canını kurtarmak için, akıl almadık deliklerden incele ufala geçmeyi başaran bir kedi esnekliğiyle. Ama ben, o anda, canını kurtaran bir kedi değil, canını ateşe atan şaşkın bir kedi gibiyim artık.

İki görevlinin arasında kıskıvrak, bir koridordan geçip bir başkasına sapıyoruz. Sert bakışlı genç adam bir kapının önünde durduruyor beni, eliyle göğsümü iteleyerek. Bir an bekliyoruz. Kapının ardından sesler geliyor alçalıp yükselen. İçerisi kalabalık olsa gerek, diyorum kendi kendime. Ürküntüm birden azalıyor. Yalnız olmadığımı anlıyor, ferahlıyorum. Kapının tokmağını çeviriyor sert bakışlı genç adam. Kapı kanadının ardına kadar açılmasıyle birlikte, bir alkıştır kopuyor. Yaşar Kemal, Melih Cevdet, Demir Özlü, Şükran Kurdakul, Orhan Arsal, bir masanın etrafına serpilmiş, oturuyorlar. Birden ayağa kalkıyorlar topluca: «Hoş geldin! Yaşa be!» diye karşılıyorlar beni coşkuyla. Hiç birinin yüzünde, tutuklanmanın ezginliğini, sızısını gösteren en ufak bir belirti yok. Yüzler güleç, güleçten de öte, kara bir günde dirsek dirseğe, omuz omuza, yan yana, saf safa bulunmanın ortak mutluluğunda alabildiğine şen. El ile gelen düğün bayram sanki. Öpüşüyoruz, tokalaşıyoruz. Derken kapı yeniden açılıyor, içeriye Edip Cansever, ardından Memet Fuat, ardından Hüsamettin Bozok ve Arif Damar giriyor, hep aynı taş-

kın karşılama bağırtıları arasında. Bir mutlu buluşma, bir bayram şenliği sanki. Birbirini seven, yakından uzaktan tanısa da birbirine saygı duyan insanlar bir araya gelmişler. O da polis marifetiyle. Bir gün önce, kitap toplatma kararlarına karşı çıkıp, Atatürk Heykeli'ne sadece çelenk koyarak beraberliklerini ispatlayan aydınların, bu kez polis kanalıyle yeniden buluşmaları ne mutlu bir raslantı.

Yaşar Kemal'in, kaleminin gücünden, inancının doğruluğundan ve tartışma götürmez kişiliğinden gelen güven, polis gözetimi altındaki bu dost toplantısına inanılmaz bir saygınlık sağlıyordu. Çok geçmeden, o asık suratlı, o sert bakışlı görevliler yumuşayıvermiş, bu aydın topluluğun etkisine girivermişlerdi. Bizleri, sabahın köründe evlerimizden alıp buralara getiren görevliler hizaya gelmişlerdi. Çay üstüne çay ısmarlıyorlar, etrafımızda dört dönüyorlardı âdeta.

Uzunca bir beklemeden sonra, yandaki odaya çağırdılar bizleri, sorguya çekmek için bir bir Onar onbeşer dakikalık sorgulardan sonra, aynı odaya dönüyorduk sırayla. Ben, birgün önceki çelenk koyma olayında bulunmamıştım. Ama dinlemediler beni. Sen de o gösteriye katıldın diye bu güzel arkadaş topluluğundan ayırmadılar beni. Ayırsalar üzülecektim. Çekilen fotoğraflar, gösteriye katılan Sabri Altınel'in kır saçlarıyle benimkiler arasında bir bağlantı kuruyordu. Onu tanımıyordu Emniyet'çilerimiz. *Devrim Yazıları*'nın çeviricisi olarak ellerinin altındaydım nasıl olsa. Kır saçlı adam, fotoğrafta pek belli olmayan adam

kim olabilirdi benden başka? Al getir onu da, sabahın er saatlerinde yatağından, derin uykusundan koparıp Emniyet'in bu aslında, asık suratlı ama birden şenelen odasına. Ama, Sabri Altınel, o mert adam, çıktı ortalara, mahkemelere dek koşarak, o kır saçlı adamın kendisi olduğunu söyleyip tutuklular arasına katıldı, yargıçlara yalvara yakara.

Sorgular dört beş saat sürdü. Hasta yatağından alınarak getirilen Hüsamettin Bozok, gösteride bulunmadığını ispatlayarak, uzaklaştırıldı, bu güzel dost topluluğuna katılmaktan. Sonra bizleri, ciplere bindirerek götürdüler apar topar Sulh Ceza yargıcının önüne. Bir güzel, bir ağır başlı, bir namuslu yargıç önüne çıkarıldık, suçüstü yakalanmış caniler gibi.

Daha ilk oturumda serbest bıraktı bizi yargıç, savcının, o Babeuf adını ömründe ilk duyup, onu kılıktan kılığa sokan savcının isteklerine, tutuklama isteklerine rağmen. Ertesi gün, gazeteler, özellikle sağcı gazeteler adlarımız etrafında gürültüler koparark kamuoyuna, rezilin rezili bir propaganda ile bizi suçlamaya kalkıştılar.

Günlerden 3 kasım 1964. Gazeteler resimlerimizle dolu. O gün sabahın dokuzunda Atatürk Erkek Lisesinde dersim var. Okula gitmem gerek. Duraksamalar içindeyim. Tukulanmış bir öğretmenim. Okula gidersem nasıl karşılanırım, bilmiyorum. Ürküntüler içindeyim. Gideyim mi gitmiyeyim mi diye bocalıyorum.

Taksim Atatürk Lisesinde daha yeni sayılırım.

İki üç yıllık bir süre içinde, gerek öğretmenler, gerek öğrenciler arasında hayli dostça, ama yerine göre aralıklı, yerine göre içten bir ilişki kurmuşum. On üç yıllık bir iç hizmetten, İslâm Ansiklopedisi'nde geçen, on ikisi mutlunun mutlusu bir dönemden sonra, kapağı Mahmutpaşa ortaokulunda Fransızca ve İngilizce öğretmenliğine atabilmişim. CHP yönetiminin aydın ve öğretmen kıyımını devralan DP iktidarından yakayı sıyırıp liseye kapağı atmıştım. Ama solcu öğretmenlik damgası yakamı bırakmamıştı bir türlü.

Onun için, ürküntüler içindeyim. Gazetelerde çıkan bunca resim ve yazılardan sonra, liseye nasıl ayak basabilirim, diye düşünüyordum köş kös. Günlerden pazartesi. Sabahleyin erkenden düşüyorum yola. Belki de okula ayak basar basmaz, öğrenciler beni yuhalayacak, üstüme saldıracaklardı. Öyle ya, bir gün önce mahkemelerde boy göstermiş, en azından yedi buçuk yıl hapis cezasıyle yargılanmıştım.

Sabahleyin ürke ürke okulun kapısına geldim. İçeriye, avluya adımımı atar atmaz, bir alkış tufanıyla karşılaştım. Öğrenciler, tanıdığım tanımadığım öğrenciler, bana doğru koşuyor, dört bir yanımı alıyor, kimisi elimi sıkıyor, kimisi öpüyordu. Olacak şey miydi bu? Bir mucize olmuştu: Benim, o bilmem kaç yıllık öğretmenlerinin, sözlerini, davranışlarını yakından izledikleri, iyi niyetinden şüphelenmedikleri öğretmenlerinin bir günde yurt düşmanı olmasını, olabilmesini akıllarının köşesinden geçiremiyorlardı. Avludan geçip, öğretmenler odasına çıktım. Aynı sıcak ilgi, aynı yakın-

lık. O gün, birkaç sınıfta çocuklar ders yaptırmamışlar öğretmenlerine. Babeuf'ü sormuşlar, bilgi edinmek istemişler.

27 Mayıs sonrasının çocukları başlamışlardı kafalarını işletmeye. Kimin kurt kimin kuzu olduğunu anlıyorlardı artık.

Babeuf'le ilgili bu ilk dava bir bilinç getirmişti topluma, daha lisenin birinci sınıfından başlayarak üniversitenin yüksek sınıflarına kadar uzanan bir bilgi ve ilgi susuzluğuyla.

Ama, kurulu düzen savunucuları, sermaye çevrelerine sırtlarını dayamış, radyolu, televizyonlu, buz dolaplı, elektrik süpürgeli, arabalı, metresli bir rahatlık düzeyine ulaşmış, haksız olarak, halkın, yoksul halkın zararına elde ettikleri ve elden kaçırmamaya baktıkları bir rahatlık, bolluk düzeyine ulaşmış kimseler, çeşitli yollardan; gazeteler, meydan nutukları, salon nutuklarıyla başladılar saldırıya.

Bu saldırıların ilki, belki de en sinsisi Burhan Felek'ten geldi. O günlerin *Cumhuriyet* gazetesindeki sütununda neler yazıyordu bakın:

«Babeuf'ün eseri tercüme edilmiş, adlî takibata uğramış. Bunu bir kısım 'edebiyatçılar protesto etmişler', onlar da takibe uğramışlar...

Demek fikir âleminde bir huzursuzluk var... Gazetemiz, eşkiyanın biyografisini verir. Hâkimo kimdir, ne yapmıştır? Yazar... E bu kadar aydını alâkadar eden bu Babeuf kimdir? Ne yalan söyliyeyim, ben de kendisini tanımıyorum... Kısaca malûmatım olsun diye Larousse'u açtım... Babeuf

maddesinde şöyle yazıyor: 'Babeuf (François Emile) Fransız ihtilâlcisidir. Saint-Quantin'de doğmuş, Vendôme'de ölmüştür (1760 - 1797). Direktuvar idaresine karşı bir kısım Jakoben'lerle beraber isyan etmiş ve idama mahkûm olmuştur. İdam cezası tatbik edileceği sırada kendini hançerle öldürmüştür. 'Halkın Kürsüsü' isimli gazetesinde izah ettiği doktrine - ki *bir çeşit* komünizmdir - Babouvisme denir.' Çok şükür, böylece adamı ve mesleğini öğrendim.» (4.11.1964).

Bu yazı, aklı izanı hiçe sayan, doğruları çarpıtan, iktidar doğrultusunda kalem oynatan bir yazardan gelebilirdi ancak. Oysa, Burhan Felek gibi, bunca yılın gazetecisi, halk ağzını bütün inceliklerivle yansıtan, halk deyimlerini ustaca kullanan bir yazar, nasıl olurdu da, bunca kültürüne (!), Türk basın hayatındaki bunca saygınlığına rağmen, Babeuf gibi bir halk dostunu, *Petit Larousse* denli, papaz kafasıyle kaleme alınmış bir yapıta güvenerek suçlayabilirdi bir kalemde?

Sabahattin Eyuboğlu, o, haksızlık etmemek için, her türlü düşünceye hakkını veren, vermekte direnen Sabahattin Eyuboğlu bu yazının apaçık sahteciliği karşısında kaleme sarılıp Burhan Felek'e şu mektubu yazdı iki gün sonra:

«Sayın Burhan Felek,

Fıkranızda Babeuf için yazdıklarınızı eş dost şöyle yorumladı: Bu önemsiz kişinin komünist olduğu Larousse'da bile yazılı; edebiyatçılar gürültü koparacaklarına açsın baksınlar ve savcıya hak versinler.

Ben böyle düşünmenize ihtimal vermiyorum. Bir çeşit komünizm deyiminin Fransızcada Eflâtun, Thomas More, Campanella gibi birçok filozoflar, hattâ peygamberler için de kullanıldığını elbet bilirsiniz. Bu türlü filozofların Türkçeye çevrilmesini zararlı sayacağınızı sanmam. Kaldı ki, bugünkü anlamıyle komünist yazarların ne düşündüklerini öğrenip öğretmeyi suç saymazsınız. Sizi tanıdığım kadarıyle düşünceye kelepçe vurmak isteyenlerden yana olamazsınız.

Bu kitaptan önce Eflâtun'un *Devlet*'ini, More'un *Utopia*'sını da çevirdiğimizi bilseydiniz, dünyadan yoksulluğu kaldırmak isteyen bu filozoflara Babeuf'ün de eklendiğini belki merak eder ve Larousse'la yetinmeyerek *Devrim Yazıları* çevirimizi okumak isterdiniz. Ama yasak edildiği için ben de size gönderemezdim.

Düşüncenizi birkaç satırla olsun açıklamanızı saygılarımla rica ederim.

Sabahattin Eyuboğlu»

Bay Burhan Felek, bu mektuba karşılık vermedi. Veremezdi de. Çünkü, düşünce özgürlüğüne karşıydı. Nitekim, Milliyet gazetesindeki sütununda (9 Mayıs 1974) «Bence her fikir serbestçe izah edilemez. Bunun aksi edebiyat olur» diyebiliyordu.

Bay Burhan Felek'e bakılırsa, «Bizim toplum (cemiyet demiyor, dil bakımından ne ilerleme, değil mi?) biraz oturmaya muhtaçtır.» (*Milliyet*, aynı yazı). Oturmaya muhtaç, yani olduğu yerde saymaya, kurulu düzeni sürdürmeye muhtaç.

Bu arada (7 kasım 1964), Babeuf olayı Meclis'e getiriliyor. Bir yandan Çetin Altan *(Milliyet,* 7 kasım 1964), öte yandan Kadircan Kaflı *(Tercüman,* 11 kasım 1964) gibi solcu sağcı yazarlar lehte, aleyhte yazılar yazıyorlar. Sulh Ceza'da ikinci duruşmadan sonra, olay Senato'ya yansıtılıyor. Artık, Babeuf olayı yurt ölçüsünde bir olay olmuştur. *Son Havadis* gazetesinde, üç aydan beri yayınlanan *Aydemir İsyanının İçyüzü* dizisi, 115 - 118. tefrikasında Babeuf'ü konu alıyor. Bunu, yabancı bilginlerin Babeuf olayını protestosu izliyor. Sulh Ceza'da duruşma sürüp gitmektedir. 3 ocak 1964 günlü duruşmada, izinli olan yargıcın yerine Yargıç Alâattin Dehrioğlu vekillik etmektedir. Salon, hıncahınç doludur, gazeteciler, aydınlar, öğrenciler vb. ile. Atatürk Anıtına çelenk koyma olayında, bir raslantı olarak hazır bulunan avukat Orhan Arsal, o gür sesiyle söz alıyor. «Olacak şey değil bu, diyor. Yüz yetmiş yıl öncesinde yazılmış birtakım gazete makalelerinin çevirisi dolayısiyle, biz, huzurunuzda bulunuyoruz. Akıl almayacak, *garip* bir olaydır bu» diyor. Yargıç kürsüsünde bulunan Dehrioğlu, olayın bütün gülünçlüğünü kavramış, uyanık ve namuslu bir yargıç bilinciyle, beni göstererek: «Evet, öyle *garip* olay ki, ben bu kürsüden, öğretmenimi yargılamak durumunda bulunuyorum» diyor.

Kim bu öğretmen? Benmişim meğer. Hiç anımsamıyorum. Yıllar, yüzleri değiştirmiş, saçlara aklar düşürerek. 1940 yıllarında, Hukuk Fakültesindeki asistanlık günlerim birden canlanıyor gözlerimin önünde. Prof. Crozat'nın son sınıf ders-

lerindeki çeviriciliğime dönüyorum. Doçent Recai Galip askerlik göreviyle ayrılmış aramızdan. Onun görevi bana kalmış. Otuz beş kişilik son sınıf öğrencilerine profesörün Fransızca olarak söylediklerini Türkçeye çeviriyorum. Çiçeği burnunda bir asistanım. Öylesine utangacım ki, öğrencilerin yüzlerine bakamıyorum. Kızlı erkekli öğrenciler, lâf atıyorlar bana. Yüzünü kaldır da, gözlerini görelim diye. Öylesine, utangaç, öylesine çekingenim. Ama, yüzlerine bakamasam da, ılık bir sevgi seli akıyor benden onlara doğru. İşte bu Dehrioğlu o yılların öğrencilerinden. Aramızda olsa olsa dört beş yaş fark var. Ama, olsun. Değil mi ki, toplum birtakım değer ölçüleri koymuş. Kimine öğretmen, kimine öğrenci demiş. İşte, Dehrioğlu da, bu değer ölçüsüne dayanarak, bana mahkemede öğretmenim diyor. Ertesi günü, bütün sağcı gazeteler ele alıyor bunu. Duruşmaların tarafsızlığından, insan kayırıcılığından söz ediyorlar. Ve Dehrioğlu, tepeden inme bir buyrukla, ertesi günü Gaziosmanpaşa'da bir mahkemeye atanıyor, ceza olarak.

Neyse, bir başka duruşmada, asil yargıç önüne çıkıyoruz topluca ve aklanıyoruz.

İş bununla bitmiyor. 24 mayıs 1965'te DEVRİM YAZILARI dolayısıyle, Sabahattin Eyuboğlu ve ben mahkemeye veriliyoruz. Dava konusu: komünizm propagandası. Sabahattin Eyuboğlu, Bodrum dolaylarında Mavi Yolculuk'ta. Hiç bir şeyden haberi yok. Ben tek başıma gidiyorum Ağır Ceza Mahkemesine. 7,5 - 15 yıl hapis cezası ile yargılanıyoruz.

Dosyada bir bilirkişi raporu var. Üç ünlü kişi-

ce hazırlanmış: Prof. Fahrettin Fındıkoğlu, Prof. Hıfzı Timur ve Prof. Mümtaz Turhan.

Kimdi bu adamlar? Fahrettin Fındıkoğlu, Sabahattin Eyuboğlu ile İNSAN dergisinde dostluk kurmuş, sonradan düşünce ayrılığı dolayısıyle ona diş biler olmuş bir kişi. Mümtaz Turhan, Köy Enstitülerine olan düşmanlığını, bir açık oturumda, S. Eyuboğlu'nun kişiliğinde yüksek sesle haykırmış bir insan. Hıfzı Timur'a gelince, onun benimle olan ilişkileri çok uzaklara, İstanbul Hukuk Fakültesindeki asistanlık günlerime gider. 1952 yılında, ikimiz de, Rockefeller Vakfı'nın davetlisi olarak New York'ta buluşuyoruz, Vakur Versan'la birlikte. Türk Kurtuluş Savaşı tarihi üstüne konferanslar vermekle görevli. Bir kelime İngilizce bilmiyor. Eline geçen bol dolarlarla, genç ve güzel bir kız öğretmenden ders alıyor. Ama her gün, çarşı pazar gezerek, ucuz eşya peşinde. Akşamları, üniversite yemekhanesinde, bana dükkân adresleri veriyor. Sonra, kopuyor ilişkilerimiz. Türkiye'ye dönüyoruz. Bir gün, Kadıköy'de sokak aralığında bir korna sesiyle duraklıyorum. Bir lüks otomobilde Bay Hıfzı Timur, beni arabasına buyur ediyor. Biniyorum, istemeyerek. «Neden araba getirmedin» diyor. «Bunca kolaylıklar varken.» Nasıl anlatabilirim ona, benim için arabanın önemi olmadığını. Arabayla birlikte insanın neler neler kaybedebileceğini.

Bizi Amerika'ya çağıran John Marshall adındaki zat, bana mektup yazarak, Türk - Amerikan Dostluk Derneği'ne katılmamı istiyor. Bu dernek, Hıfzı Timur'un başkanlığında kurulmuş bir der-

nektir. Hıfzı Timur'un Amerikalılara aşırı yakın olduğunu öğreniyor, duraklıyorum. John Marshall yazıyor bana, «Beni ilgilendirmez bu iş» diye. Ben de yazıyorum ona, «Bu iş beni çok ilgilendirir» diye. Sonra kesiliyor ilişkilerimiz. Türk - Amerikan Derneği'ne katılmıyorum. İşte, bu Hıfzı Timur, kalkıyor DEVRİM YAZILARI dolayısiyle bilirkişi raporunu hazırlıyor. Virgülünden noktasına kadar onun üslubunu yansıtan bu bilirkişi raporu, yersiz birtakım iddialarla dolu: Şöyle ki: Üç üniversite profesörünün imzalarını taşıyan bu belge, tek bilimsel dayanak olarak *başlıca* (!) ansiklopedilerde tekrarlana tekrarlana kalıplaşmış, papaz kafasından çıkma üç satırlık bir yargının, hem de bilgi dünyasında geçersizliği yeterince ispatlanmış bayat bir yargının gölgesine sığınmış. «Başlıca ansiklopediler» diye böbürlene böbürlene öne sürdükleri ne, biliyor musunuz? Bir ciltlik «Petit Larousse», ya da onun azmanı, altı ciltlik «Larousse du XX'ème Siècle». Ne acınası durum değil mi? Şöyle deniyor raporda: «1760 - 1797 yılları arasında yaşayan bu yazar(yani, Babeuf) başlıca ansiklopedilerde Fransız İhtilâli demagogu olarak vasıflandırılmakta ve fikirlerine Babeuvisme (Babouvisme'dir aslı) denmekte ve bunların (!) bir nevi komünizm olduğu ifade olunmaktadır. Tercümecilerin takriben 200 sene evvel bir demagog tarafından yazılan yazıları dilimize çevirmiş olmaları garip görünen bir olaydır.»

Evet, «Garip görünen bir olay!» Öylesine garip ki, her nasılsa profesörlük katına yükseltilmiş üç kişi, ilk defa, o da, bizim çevirimizden tanımak

fırsatını buldukları Babeuf'ü, onurlarını ayaklar altına almadan suçlayamayacaklarını anlayarak «garip» sözünün kaypaklığına sığınıp, renksiz, silik, utanılası bir tutumla, o günün faşist iktidarına yaranmaya çalışıyorlar.

O ünlü raporun son sözünü birlikte okuyalım: «... kitabın Türk toplumunun genel kültür seviyesini yükseltici gayeler dışında maksatlar taşıdığı kanaatine varıldığını arzederiz.» Sevsinler kanaatinizi!

Bu baylar; dobra dobra, düpedüz, erkekçe konuşmaya yanaşmayan, tavşana kaç, tazıya tut deyip, acem kılıcı örneği, her iki yanı kese doğraya, postlarını kurtarma yolunu yeğliyen, yeğlemiş kişilerdi. Bakın, raporlarında, nasıl da ileriden yana daha bir gözüpeklik gösterip, yasaların yasakladığı yönde suçlara batıp çıkmamakla kınar görünüyorlar bizi. «Türkiye dahil olduğu halde aradan 200 sene kadar bir müddet geçtiği göz önüne alınarak sosyal adalet sahasında birçok ilerlemeler kaydedildiği ve bunlara ait birçok eserler yazıldığı halde, bunlara arka çevirerek Fransız İhtilâlinin elektrikli ve heyecanlı günlerinde yazılmış kışkırtıcı gazete makalelerinden toplama bir derlemenin gayesi kendilerince gösterilmek istenen bilgiye matuf bir tecessüsü karşılama sayılamaz.»

Yani, ne demek istiyordu bu baylar? Marx'ın, Lenin'in, Mao'nun eserleri dururken, neden 200 yıl öncelerine uzanıyor ve «sosyal adalet sahasında bunca ilerlemeleri» hiçe sayarak Babeuf'ten çeviriler yapıyorsunuz? Sanki, Marx'tan üç satırlık bir cümle çevirdi diye, Adnan Benk'i hapislere attıran,

Marx'tan, Lenin'den çeviriler yaptığı için M. Erdost'ları otuz bilmem kaç yıla mahkûm ettiren kendileri ya da, kendi görüşlerinde olanlar değilmiş gibi.

Neyse, işte bu rapor, C. savcısını yüreklendirip, bizleri Sorgu Yargıçlığının sorgulamalarından geçirerek Ağır Ceza Mahkemesi önüne çıkarmaya yetiyor.

Ağır Ceza Mahkemesindeyiz, Sabahattin Eyuboğlu ve ben komünizm propagandası yapmaktan, Aziz Nesin de, ünlü rapora göre «Türk hükümetini istihdaftan ziyade, *bir nevi* komünizm olan Babeuvizm (Babouvisme olacak) hakkında bilgi vermek ve tercüme kitaba doğru okuyucu çekmek»ten suçlanarak.

Aziz Nesin, bu türlü otuzu aşkın yersiz suçlamadan geçip aklanmış olan Aziz Nesin, güle oynaya geliyor duruşmalara, hayatının en ipe sapa gelmez, en sudan suçlaması diye nitelendirdiği duruşmalara. Ama, Sabahattin Eyuboğlu, Sorgu Yargıçlığındaki, «Aadın ne, kimsin, necisin, ne iş görürsün?» gibi başlayan asık suratlı soruşturmaların onur kırıcı havasından kurtaramamış kendini. Hayli tedirgin. Mahkeme heyeti çok saygılı. Ama, S. Eyuboğlu, bir ara, oturduğu sanık sandalyesinde, ayak ayak üstüne atıyor, kendini bir dost toplantısında sanarak. «Sabahattin, indir bacağını» dememe kalmıyor, mübaşir atılıyor birden: «İndir bacağını!» diye. İndiriyor bacağını. Ama, mahkeme heyeti görmezlikten geliyor bu davranışı, **suçsuzluğuna** yüzde yüz inanmış bir adamın, iç rahatlığını yansıtan bu içtenliğini.

Duruşma başlıyor. Bilirkişi raporunun kaypaklığını, ard niyetini, yetersizliğini ileri sürüp, ikinci bir bilirkişice eserin nicelenmesini istiyoruz. Avukatlarımız Gülçin Çaylıgil, Ziya Nur Erün, Demir Özlü seslerini yükseltiyorlar. İsteğimiz kabul olunuyor.

Bir iki ay sonra, Sahir Erman, Sabri Esat Siyavuşgil ve Ecvet Güresin'den kurulu ikinci bir bilirkişi raporu ile yeniden çıkıyoruz yargıç önüne.

Şöyle diyor yeni rapor özetle: «Babeuf, Fransız İhtilâli (1789) devrinde yaşamış olan doktrin sahibi bir filozof değil, fakat o devrin hareketli hayatına karışmış, fiyat artışları sebebiyle halkın düştüğü sefaletten ıstırap duyarak, o zamanki insan hakları beyannamesine dayalı daha âdil bir düzen kurulması için mücadeleye girişmiş bir mütefekkirdir. Daima halktan yana olduğu için sonraki ansiklopediler kendisine kelimenin o devirdeki manâsiyle halkın haklarını koruyan ve ona önderlik eden anlamında demagog demişlerdir. Babeuf'te bugünkü anlamında bir komünizm anlayışı yoktur.»

Babeuf, olsa olsa, «ütopik bir sosyalizm cereyanının bir temsilcisi telâkki edilebilir.»

Raporun son sözü bu.

Şimdi düşünelim birlikte, Türkiyemizin düşünce ortamını ve bu ortamdaki düşünce namusunu. Aynı bilgi kurulunun yüksek temsilcileri arasındaki korkunç çelişkiyi. Hıfzı Timur ve Mümtaz Turhan artık aramızda olmadıklarına göre, bırakalım onları. Yaşayan yandaşlarından Fındıkoğlu'nu alalım ele. S. Eyuboğlu'nun durmadan söyle-

diği üzere, bu devlet parasıyle, yani halkın parasıyle okumuş, her çeşit okuma nimetlerinden yararlanmış, her türlü yüce rütbelere erişmiş bir adam, Babeuf gibi halk yararına hayatını hiçe saymış bir insanı nasıl karşısına alabilir ve onu nasıl suçlayabilir? 1930'ların *İnsan* dergisinde halka, yani sola açık bir atılımla sesini duyuran bir insanın, sonradan halkı karşısına alarak, halk düşmanı iktidarların dümen suyunda kendi kişiliğini silivermesi - kim bilir ne ufacık tefecik anlayışlar uğruna - silivermesi gerçekten hazindir. Sosyalizm üstüne yazdığı kitaplarda, Karl Marx'ın adını *K. M.* diye kısaltıp, kendini bir çeşit sigorta altına almaya çalışan, Thomas More'un, Campanella'nın henüz Türkçeye çevrilmemiş eserleri üstüne, Batı kaynaklarından yaptığı, ama telif gibi sunduğu çevirilere dayanarak verdiği bilgilerle bir çeşit bilgin saygınlığı kazanmaya özenen bu zat, bir bilirkişi olarak, doğruları çarpıtmakta sakınca görmemiştir.

Fındıkoğlu, istediği kadar Babeuf'ü komünist diye nitelendirip, çeviricilerini suçlasın, dünya görüşü kendininkinden pek farklı olmayan, ama ne de olsa bilim onuruna ters düşmek istemeyen meslek arkadaşlarının dile getirdikleri doğru yargılar karşısında ne duruma düştüğünü bilmem fark etmiş midir?

Neyse, uzatmayalım. Bir buçuk yılı aşkın bir süre uzayıp giden Babeuf davası, bu ikinci bilirkişi raporu ile, mahkemece tartışılmaz bir açıklığa ve aydınlığa kavuşuyor. Siyavuşgil, Menderes döneminin, profesörlük görevini gölgelerde bıra-

kan fıkracılığıyle ün salan, ama bir Volkswagen edinme pahasına, Menderes'e mektuplar yazarak «son günlerimde, büyük eserlerinizi yakından görebilmek için bir koltuk değneği vazifesi görecek bir otomobil edinmeme izin vermenizi» dilerim diyebilen Siyavuşgil, Babeuf davasında, aydın çevrelerdeki itibarını yeniden kazanmak yolunda, kahramanca mertçe bir atılım yapmış, yapabilmişti.

Fındıkoğlu ise, o fındık kabuğunu doldurmaz raporu ile Babeuf'ü bir çırpıda mahkûm edebilmişti, bağlı olduğu çıkar çevrelerine hoş görünme çabası içinde.

Neyse, ikinci bilirkişi raporu, biz sanıklara olduğu kadar, mahkeme kuruluna da, bir ölçüde görece de olsa, bir rahatlık getirmişti, doğrunun gün ışığına çıkması bakımından. Ama, dava daha birkaç ay sürüp gidecekti. Ve her iki ayda bir, bizler, yürek çarpıntıları içinde, sanık sandalyelerinde, gazete sütunlarında boy gösterecektik. Gazetelerde, sağlı sollu kalemler, daha bir hırsla, daha bir hınçla ele alacaklardı Babeuf davasını. Düşünce özgürlüğü, Türk düşünce tarihi açısından bu davayı «bir yüz karası» (M. Kemal) sayanların karşısında, Babeuf'ü «bizim için en yeni mütefekkirler arasına koyan» (O. Seyfi), «gizli bir komünizm fideliği kurmaya çalışan» (Kısakürek), «Moskova talimatını (!) Türkiye'de tatbik eden» (Adalet, 30 eylül 1965), bizleri ipe çektirmek (T. Buğra) isteyenler gemi azıya alacaklardı. Tabiî, bütün bu iftiracı, sahteci, düzenci sağcı yayının bir etkisi olacaktı. Nitekim oldu da.

Dava süresince, belli günlerde okula gidiyor,

öğrencilerin eksilmeyen sıcak ilgilerinin anlatılmaz mutluluğu içinde derslerimi veriyordum. Ne var ki, öğretmenler odasında, yüze gülen, ama arkadan vurmaya çalışan, sinsi bir kliğin alttan alta hazırladığı iğrenç bir ihanet oyununun havası sezilir olmaya başlamıştı. Müdürlüğe, Bakanlıktan iki kez gizli emirler gelmişti, ara ile, «mahkûmiyet kararının» suretinin bir an önce Ankaralara ulaştırılması isteğini tekrarlayarak. Sonuçlanmamış bir davanın sonucunu istiyordu Bakanlık, beni bir an önce öğretmenlikten atabilmek için. Birtakım vatan kurtaran arslanlar vardı demek Bakanlıkta, ve onların uzantısı olarak, öğretmenler arasında. Küçük küçük insanlardı bunlar, barem derecelerinin büyüklüğüne rağmen küçük kalan, kalmaya mahkûm olan insancıklar.

Okulda, ilk tepki, son sınıf öğrencilerine hazırlatılan bir duvar gazetesi dolayısıyle kendini gösterdi. Bertrand Russell üstüne bir öğrencinin yazdığı bir yazı tedirgin etmişti dört beş bayan öğretmeni. Komünist propagandası sezmişlerdi yazıda. Mutluay'ları ve beni mahkemeye vereceklerdi, bizi okuldan attıracak, ellerimize kelepçeler vurdurarak öğrencilerin gözleri önünde polise teslim edecekler, sonra da kına yakacaklardı. Ne bulunmaz bir fırsattı bu, bayancıklarımız için. Ne raslantıdır bu, hepsi de evde kalmış hanımcıklardı bunlar. Saklambaç okurlardı, Foto-Roman delisiydiler. Spor Toto'dan, Millî piyangodan, Zeki Müren'den başka dünyaları yoktu. Okur yazarlara, kafasını işletenlere düşmandılar. Sosyalizm üstüne bir satır okumamışlardı ömürlerinde. Ama, bi-

lirlerdi, evet ya, komünizmin, sosyalizmin ne olduğunu, hem de çok iyi bilirlerdi, akıl almaz bir mucizenin tılsımıyla!

Ama o haince atılımları boşa çıkıverdi. Duvardan indirdikleri gazete, ertesi gün yine eski yerini aldı. Ne Millî Eğitim Müdürlüğü'nden çağrılan müfettişler işlerine yaradı, ne de Emniyet bilmem kaçıncı şubelerine yağdırdıkları ihbar mektupları, telefonları! Sayın muhbir vatandaşçıklardı bunlar.

Babeuf davası sürüp gidiyordu, halka açık olarak, it ürür kervan yürür sözünün doğrultusunda.

23 haziran 1966 günü gelip çatmıştı sonunda. Karar günüydü o gün. Aziz Nesin, nedense gelmemişti. Sabahattin Eyuboğlu ile ben, sanık sandalyesindeki yerimizi aldık. Mahkeme salonu, tanıdık tanımadık, sayısız insanlarla dolup taşıyordu. Bir sürü öğrencim dersleri asıp gelmişti, bu yargı tarihimizin en ilginç duruşmalarından birine tanık olmak için. Foto muhabirleri durmadan resim çekiyorlardı. Mahkeme heyeti duruşmayı açtı. Savcı, bir alınyazısı değişmezliğiyle kaçınılmaz suçlamasını - inansa da inanmasa da - tazeledi. Son söz bizlere verildi. Sonra, gereği düşünüldü. Bütün salon ayağa kalktı. Yargıç kararı okumaya başladı. Salonda çıt çıkmıyordu. Herkes kulak kesilmişti. Bir yaralı kuş gibiydik. Durmadan çarpıyordu yürekçiklerimiz. *Devrim Yazıları*'nı dilimize çevirmekle ne denli suçlar işlediğimiz bir bir anlatılıyordu. Anlaşılıyordu, kurtuluş yoktu bizim için. Gözlerim avukatlarıma, koruyucu meleğim Gülçin'e, Ziya Nur'a, Demir Özlü'ye kayıyor. Hiç bir umut ışı-

ğı yok gözlerinde. Ama, yine de, metin olmamı istiyorlar benden, o içten, o kardeş, o kara gün dostu bakışlarıyle. Sabahattin renk vermiyor. Ama, yürek atışını duyuyorum, o birbirine yapışık dirseklerimizde bir tek damar halinde akmaya başlayan kanlarımızın derinlerinde.

Yargıçın sesi kulaklarımızda büyüdükçe büyüyor. Kararının özünü verdi verecek: «Mucip sebepleri yukarıda izah edildiği üzere, sanık Sabahattin Eyuboğlu ve Vedat Günyol'un tercüme ederek yayınladıkları DEVRİM YAZILARI adlı kitap ile memlekette Anayasa ile tesis edilmiş bulunan iktisadî siyasî ve sosyal temel nizamları devirip yok etmeye matuf olmak üzere komünizm propagandası yapmaktan ve diğer sanık Aziz Nesin'in ise suç unsurlarını muhtevi kitabın okunmasını ve sürümünü teminen ve aynı zamanda komünizm propagandası ihtiva eden bir yazı ile bu propaganda fiiline iştirak etmekten haklarında amme davası açılmış ve iddia makamınca da sanıkların bu suçlarından dolayı T.C.K. nun 142/6. maddesi ile tecziyeleri talep edilmiş...» İşte, burada, yüreklerimiz durdu duracak. Yedişer buçuk yıl yiyoruz. Birden dünya siliniyor gözlerimizden. Zindanların karanlıklarına sürükleniyoruz.

Ama, bir mucize oluyor. Bir kelime, *ise de* kelimesi birden yüreğimize soğuk sular serpiyor.

Yargıç o güzelim sesiyle devam ediyor: talep edilmiş *ise de*, sanıkların fiillerinde komünizm propagandası suçunun unsurları mevcut olmadığından her üç sanığın isnat olunan bu suçtan BERAETLERİNE, talebe muhalif ve temyizi kabil ol-

mak üzere 23.6.1966 tarihinde ittifakla verilen karar C. Savcısı huzuru ile sanık Sabahattin Eyuboğlu ve Vedat Günyol'un ve müdafilerinin yüzlerine karşı ve sanık Aziz Nesin'in gıyabında usulen ve açıkça tefhim olundu.»

Bizi, bunca suçlamalardan, iki yılı bulan tedirginliklerden bir tek kelime, *ise de* sözcükleri kurtarmıştı sanki. Bu sözcüklere borçlu sayıyorduk kendimizi. Sabahattin'le kararlaştırdık, BABEUF DOSYASI diye bir kitap yayınlayacaktık, dava ile ilişkili bütün yazıları, lehte, aleyhteki bütün yazıları ve duruşma tutanaklarını içeren bir kitap olacaktı bu ve adını İSE DE koyacaktık. Ne yazık ki, Sabahattin bu kitabı hazırlayamadan aramızdan ayrıldı, karanlıklar dünyasına, er geç buluşacağımız bir dünyaya göçtü. Bugün ben onun bu isteğini yerine getirmeye çalışıyorum, birlikte yayınlayacağımız kitaba bir önsüz olacak olan bu yazımla.

Babeuf davası böylece, iki yıllık bir sürüncemeden sonra bir aklama ile bitmiş ve bir yıl içinde de Yargıtayca onaylanmıştı. Ama, Babeuf davasının yankıları sürüp gidecekti. 1971 yılının sıkıyönetim günlerinde, Türkiye Komünist Partisi adiyle hayalî bir örgüt kurucusu olarak tutuklanıp yargıç önüne çıktığımızda, savcı, gerçekleri çarpıtıp: «Babeuf davasından mahkûm olup, nasılsa bir yolunu bularak Yargıtay'dan aklanma kararı» elde ettiğimizi ileri sürebilecekti. Ve lisedeki bayancıklar, öğrencilerime komünizm propagandası yapmakla suçlayarak beni Sıkıyönetim Komutanlığına utanmadan şikâyet edebilecekler, hattâ, beş ay önce, eski öğrencilerimi kandırarak aley-

himde tanıklık etmelerini sağlayacaklardı. 14 ekim seçimleri, bütün bu acayip yaratıkları susturmaya yetti. Ama, kötülük örgütleri alttan alta kim bilir ne komplolar hazırlamaktadırlar hâlâ...

Babeuf davası, Türkiye'de, bütün kara güçlere rağmen özgür düşüncenin öldürülemeyeceğini ispatlamıştır. Gericiler, halk düşmanları istedikleri kadar çırpınsınlar, özgür düşünceye kilit vuramayacaklardır.

Bu gerçeği, Oktay Akbal'ın Vatan gazetesinde, BABEUF DERKEN başlıklı (11 kasım 1964) yazısından aldığım şu satırlarla vurgulamak istiyorum:

«Düşünceler, fikirler yasalarla önlenseydi, dünya Ortaçağdan kopup bugünkü uygarlığa erişebilir miydi? Bunu anlatamıyoruz. Her çağda ileri görüşler ortaya atılır. O çağın dar anlayışı kavrayamaz bunları. Suçlandırır, yasaklar. Ama biz daha Babeuf'teyiz, daha Direktuvar çağının görüşlerini yasaklamaya uğraşıyoruz! Yüzyıllar gerisinde kalan bir tutumla serçe parmağı boyu ilerlemeye imkân yoktur. Hani, kim ilerlemek istiyor zaten desenize!..»

Kim mi ilerlemek istiyor? Türk toplumu.

Babeuf davası, bu yolda bir ufacık nokta, belki de çok önemsiz bir noktadır. Ama, önemsiz önemsiz noktalar birike birike önemli noktalara varır. Tıpkı damlaya damlaya göllerin ortaya çıkması gibi.

(Ağustos 1974)

AYRICALIK

Tek parti döneminin, genellikle, İnönü'nün egemen olduğu günlerin (İkinci Dünya Savaşı günleriydi bunlar), solcu çevrelerinde, hapislere girmemiş, hücrelerde, tabutluklarda ölüm kalım saatleri, günleri, haftaları, ayları geçirmemiş olmak bir çeşit aşağılık duygusu yaratmaktaydı, kendilerini - yalancı dolancı, aşağılık egemen politika çevrelerine inat - halkın esenliğine adamış olanlarda. İşkencelerden geçmiş olanlar, saçı sakalı yolunmuş, tırnakları sökülmüş olanlar, olmayanlara bir çeşit ilkel, çocuksu ama kinci bir tutumla - üstten bakarlardı. Tırnakları sökülmüş ve bir ara akıl dengesini yitirecek durumlara düşmüş bir ressamın; adı solcuya çıkmakla birlikte, bir süre, yüksek devlet katlarında görevini sürdüren Sabahattin Eyuboğlu'na diş bileyen, her fırsatta, gerek arkadan, gerek yüzüne karşı onu suçlamayı kendine iş edinmiş bir ressamımızın böylesi kinci bir tutumunu unutamıyorum. Yıllarca önce, bir dost toplantısında, *Bu Melek Satılık Değil* adlı bir ortak çeviri dolayısıyle, Eyuboğlu'nu ve beni, bir Amerikan ailesinin kokuşmuş yaşantısını dile ge-

tiren bir oyunu sahneye aktarıp, sol eyleme yan çizmekle suçlamıştı. Haklı mıydı, değil miydi, bilemiyorum.

Bugün birtakım solcularımız, Türkiye'nin esenliğine yüreklerini, kafalarını adadıklarında kimsenin kuşkusu olmayan ama, bunca deneyden sonra kendi içlerinde dostu düşmanı ayırdetmesi gereken solcularımız, kardeşlerimiz, yine de birbirlerini kaytarmacılıkla suçlamaya kalkışıyorlar. Ne hazin, değil mi?

Adlarını *eski tüfekçi*'ye çıkaran, üstünlük iddialarıyle, en azından kendileri kadar yurdun esenliğine gönül vermiş insanlara dil uzatmayı kendi açılarından erdem sayabilen, ama sıkışınca puntuna getirip postlarını yurt dışına kaçmakla kurtaran kimselerin etkisindeki bir sürü gencin, iyi niyetli gencin amacını şaşırmış hırçınlığını yine de hoş karşılıyoruz. Hapislere düşmek, işkencelere uğramak, hapislere düşüp işkencelere (her nasılsa) uğramamış olanlara karşı bir üstünlük sağlar mı?

12 Mart sonrasının tutuklamalarına bir bakalım. Sabahattin Eyuboğlu, Azra Erhat, Magdi Rufer, Tilda Gökçeli ve ben, Türkiye Gizli Komünist Partisi'ni kurmakla suçlanıp, tanımadığımız nice aydınla birlikte, dört ay Maltepe askerî cezaevinde yattık. Var mıydı böyle bir parti? Yoktu. Bir düştü bu, yurt güvenliğini korumakla görevli Emniyet güçlerinin, sorumsuz ajanlarından gelen uydurma raporlara dayanarak - yüksek makamlara hoş görünmek çabası içinde - hazırlayıp kotardıkları bir senaryoydu daha niceleri gibi. Şimdi, biz-

ler hapislerde yattık diye, yatmayanlara karşı bir ayrıcalıklı üstünlük taslayabilir miyiz?

Elbette hayır! Ama, bu dönemde hapislere girmek bir şanstı bizim için, hiç değilse benim için. Hattâ bir onurdu. Biz, Türkiye'nin esenliğine yüzde yüz iyi niyetle inanmış, bu uğurda canlarını ortaya koymuş insanlarıyle, gençleriyle dirsek dirseğe yaşadık dört ay. Bizler, bugün dolgun emeklilik maaşıyle yetinmeyip, özel teşebbüs firmalarından birinin yönetiminde söz sahibi olan bir generalin sıkıyönetiminde yaşadık o günleri.

Maltepe cezaevinin, o otuz otuz beş kişilik bodrum koğuşunun boğucu havasında geçen günleri de, bir Harun Karadeniz'le, bir Necmi Demir'le, daha başkalarıyle karşılaşmanın mutluluğunu nasıl anlatayım size. İnsan öldürmekle suçlanan Necmi, insanın yüreğini ağzına getirecek kadar temiz, iyi niyetli bir nisandı.

Bir gün, o demir telli ufacık pencereleri açık tutulmasa, otuz beş kişinin nefesiyle boğulup kalmak işten bile olmayan basık tavanlı koğuşta, pencereye vuran bir serçe yavrusunu, kartondan bir kutu içinde barındırıp, gece gündüz onu beslemeyi kendine iş edinen Necmi Demir'i anımsıyorum, anımsayacağım da sevgi ve saygıyle. Necmi Demir katil olabilir miydi, o bir serçe yavrusuna karşı yüreği sımsıcak bir sevgiyle çarpan Necmi Demir?

Düşünüyorum da, bir türlü inanamıyorum, bu güzelim gençlerin yurt düşmanı sayılmalarına.

Bir yandan eski tüfekçilerin, bir yandan kışkırtıcı polis ajanlarının ağına düşmüş bu gençleri anlayan, anlamaya çalışan bir tek politikacı çık-

madı. Çıkamadı. Çıkamazdı da. Çünkü, o politikacıların rahatları, sür git konforları, o gencecik insanların, sille tokat, yumruk tekme, horlanıp hapislerde yatmaları, ölüm cezalarıyle yargılanmaları pahasına devam edebilirdi ancak.

Bütün bu insanlık dışı işkencelerden, hapislerden, zindanlardan geçen; geçmese de, beraberlik duygusu içinde - haklı bir öfkenin tavında tavlanmış olan - iyi niyetli, yurtsever - sapına kadar yurtsever - gençlerin hesap sorma tutkusu içinde, kendi ülküdaşlarına saldırmaları, saldırabilmeleri bir ölçüde hoş karşılanabilirdi. Asıl düşmanlarını, ırkçısı turancısı, süleymancısı bozkurtçusu ile bütün bir çıkarcı *güruhu* bir yana bırakıp, kendi içlerinde hesaplaşma çabasına girişmelerinde de güzel bir yan var elbet. Ne var ki, bu hesaplaşma, gerici, namussuz güçlerin ekmeğine yağ sürmektedir.

Katillerin, ırz düşmanlarının, vergi kaçakçılarının bağışlandığı bir ortamda, kader ve ülkü beraberliğinde kenetlenmenin bilincine varabildiğimiz anda, sola, yani insan onurunu, sağlığını, esenliğini her şeyin üstünde tutan görüşe ve davranışa zafer kapılarını açabiliriz.

(Haziran 1974)

SAĞ'IN GÜCÜ

Türkiye'de sağ - sol çatışması, 27 Mayıs'a, hattâ daha sonralara varıncaya kadar, halkın, büyük çoğunluğun dışında sürüp gitmekteydi, sol diye nitelenen küçük bir aydın çevreyle, sermaye uşağı «besleme» basında kalem oynatan bir sürü yalancı, düzenbaz yarı aydın arasında. 12 Mart Muhtırası'nın balyozlu yönetimi, bu çatışmayı, sol'un aleyhine, halka indirmeye çalıştı, solcu avına paralı ihbarlarla pirim vererek. Ama, ne oldu sonunda? Silâh geri tepti ve 14 Ekim seçimlerinde, akıl almaz bir işkence uygulamasıyle ezilmek istenen sol, halkın gözünde lâyık olduğu saygınlığı buldu. Artık sol, aile namusu, vicdan özgürlüğü bilmez diye tanıtılan, ırz ve servet düşmanı diye belletilen sol, *umacı* olmaktan kurtulmuş, kimin kurt, kimin kuzu olduğu büyük bir çoğunlukça anlaşılmıştı. Ama, sağcılar bu yenilgiyi kolay kolay yedirebilerler miydi nefislerine? Yediremezdiler. Nitekim, Af Yasası dolayısıyle, söylentilere göre, 25 milyonu bulan bir servet, sol eğilimli, yani halkın esenliğini, gerçek esenliğini kendine dert edinen bir hükümeti çökertmek için kullanıldı.

Para, rüşvet, makam, rütbe, yemlik dağıtarak iktidarı elinde tutmak, sağ'a vergi bir yoldur. Sağın bütün gücü, paranın pulun ayartamadığı namuslu insanları, yalanlar dolanlar, iftiralarla kazanabilme olanaklarındadır.

Sağ'ın gücü, insanın gözünün içine baka baka, rahatça yalan atabilmesinden gelmektedir. Büyük çoğunluğu okuma yazma bilmeyen, kör inançlara saplanmış bir toplumda, kerli ferli, dinden imandan yana görünen, *oturaklı*, içinden kof, dışından görkemli politikacıların sözü ne yazık ki, daha gür çıkmaktadır. Öyle olmasa, Af Yasası'nı kuşa çevirebilirler miydi kolay kolay, halkın sağduyusunu saptırmadan?

Sağ'ın gücü, yalana dolana dayanmaktadır derken, sağduyu sahibi herkesin yaşadığı güncel olaylardan söz etmek değildi niyetim. Ben, daha çok, geçmişten bugüne uzanan sahteciliklerden örnekler verecek, doğruların nasıl çarpıltıldığını göstermek istiyordum.

Size, arkadaşlarımın ve benim ilgili olduğum olaylara, sorunlara değinen örnekler vereceğim, ister istemez. Fransız şairi Aragon, «İnsan, kendi türküsünden başka hangi türküyü çağırabilir?» diyor. Ben de, size kendi türkümden başka bir türkü çağıramam ki. Çağırsam da, beceremem, sahte düşerim.

Babeuf'ün, S. Eyuboğlu ile çeşitli yazılarından yaptığımız çevirileri DEVRİM YAZILARI adıyle yayınlamıştık 1964'te. Kitabın toplattırılması üzerine, Edebiyatçılar Birliği'nin protestosu, gazetelerde yoğun bir sağ sol tartışmasına yol açmıştı.

Bizi tutan üç dört sol eğilimli gazeteye karşılık, sağ eğilimli on on beş gazete yaylım ateşi açtılar bize.

Görevleri neydi bu gazetelerin ve gazetecilerin? Solu, yalan yanlış, her çeşit yoldan suçlamak. Bakın, *Zafer* (Ankara) gazetesinde, Tarık Servet adında zavallı bir yazarcık ne yazıyordu «Basında Solcu Yazarlar» başlığı altındaki yazısında:

«Sabahattin Eyuboğlu, aşırı solcu dergilerin aşırı solcu yazarıdır. Halen *Vatan* gazetesinde yazmaktadır. Bir beynelmilel ihtilâlci ve komünist eserini Türkçeye tercüme etmekten dolayı hakkında takibat yapılmaktadır.»

Yalanın yalanı, uydurmanın uydurması bir suçlamaydı bu. Bir defa, Sabahattin Eyuboğlu *Vatan* gazetesinde hiç yazmamıştı. Beynelmilel komünist dediği Babeuf, beynelmilel değil, sadece Fransız Devrimi'nde (bizim tarih kitaplarında adı bile geçmeyen bir yazardır), Robespierre'i desteklemiş, Marx'ın «patates çuvalı» diye nitelendirdiği bir namuslu insandı.

Geçelim bunu, tutarsızlığını bağışlayarak. Gelelim, *Yeni İstanbul* gazetesinde TERCÜME CİNAYETİ başlıklı bir yazıda, S. Eyuboğlu ile beni, Sartre'ın *Siyaset Çarkı* adlı eserini çevirmekle suçlayan V. Bürün adındaki zavallı bir yazarcığın suçlamalarına.

Şöyle yazıyordu bu zavallı yazarcık: «Bir misâl olarak Sartre'ın *Siyaset Çarkı*'nı gösterebiliriz. Bu orta hacimli kitap, Türkçeye iki kere çevrilmiştir. Birincisinin üzerinde Güzin Sayar, ikinci-

sinde ise Eyuboğlu ve Günyol imzaları var. Sartre'ın bu eserinde taammüden katle raslanması sebepsiz değildir.»

Bu zavallı yazarcık, biri Ataç Kitabevi (Güzin Sayar), öbürü Toplum Yayınevi (Tahsin Saraç - Raik Alnıaçık), tarafından yayınlanan iki çeviriyi, görmeden, görme zahmetine katlanmadan, kulağına üflenen emirlerle ele alırken, ne büyük gaflar yaptığının farkında olamamıştır. Babeuf dolayısıyle sola çatma gereğini duyan sağcı çevrelerin kapı kulluğunu benimsemiş olan bu yazarcık, namusluca davranıp, çevirileri incelemeden - emir emirdir diye - bizlere saldırmayı bir görev saymış kendine.

Aynı zavallı yazar, ya da yazarcık (aslında hiç biri değil), *Yeni İstiklâl* gazetesinin *Sanat* sayfasında, «Türk Edebiyatı Bizi Nereye Götürmek İstiyor» başlığı altında, ahkâm döktürmeye kalkışmış. Şöyle diyor bir yerde: «İnsanı sadece bir hazım cihazından ve istihsale yardımcı makine veya müstahsilden ibaret sayan solcu edebiyat, yukarıda işaret ettiğimiz nüfuz etmelerle, bugün Türk edebiyatını kendi istediği kılığa sokabilecek bir kudret derecesine gelmiştir.»

Ne itiraftır bu! O, yerıneye çalıştığı, hiçe indirmeye çabaladığı solcu yazarların üstünlüğü karşısında, düştüğü aşağılık duygusunu dile getiriyor farkında olmadan.

Geçelim bu zavallı yazarcığı da. Gelelim büyük (!) bir yazara, Orhan Seyfi Orhon'a, Mustafa Kemal'in Kurtuluş Savaşı günlerinin Ankarasına kabul etmediği, bu yüzden Atatürk'e de, Devrim-

lere de, iyiden güzelden yana ne varsa hepsine de düşman olan Orhon Seyfi'ye.

Sağ, acımasızdır demiştim. İşte size canlı bir örneği! Yıl 1966. 8 Mart'ta, Namık Kemal Ortaokulu öğrencilerinden Gürbüz Şimşek adında 15 yaşında bir öğrenci, komünist propagandası yaptı gerekçesiyle, tutuklanıyor, saçları kesilerek, yankesiciler, hırsızlar koğuşuna atılıyor.

Suçu nedir bu delikanının? Tarih öğretmeni, öğrencilerine bir ödev vermiş, Atatürk ile bir yabancı büyüğü kıyaslayın, demiş. Gürbüz Şimşek de, kalkmış, Atatürk ile Lenin'i kıyaslamış. İkisinin de büyük birer devlet adamı olduğunu, ama Atatürk'ün daha büyük olduğunu söylemiş, daha doğrusu yazmış. Yazılı ödevini sınıfta okumuş. Olacak şey mi bu? Lenin, Atatürk'le kıyaslanacak bir devlet adamımıymış! Ne yapsın zavallı öğretmen? Sınıfta, çeşitli düşünüşe bağlı ailelerden gelme öğrenciler var. Öğretmen, böylesi bir kıyaslama karşısında hiç bir tepki göstermedi, diyenler çıkabilir. Akşam evlerine dönen öğrenciler, durumu ana babalarına anlatacaklar. Onlar da, yemeyip içmeyip, ertesi gün dayanacaklar müdürlüğün kapısına, olmazsa, Bakanlığa kadar dilekçeler yağdıracaklar. Öyle bir ortam yaratılmış ki, herkes, söylediğinden söylemediğinden, düşündüğünden düşünmediğinden sorumlu tutuluyor. Lenin'in büyük bir devlet adamı olduğunu söylemek, yazmak değil, düşünmek bile suç sayılmakta. Zavallı öğretmen (belki de zavallı değil, Lenin'e bilerek bilmeyerek diş biliyordu), kalkmış, postunu kurtarmak için 15 yaşındaki öğrencisini, o koruyup kayırması ge-

reken öğrencisini resmî makamlara ihbar etmiş, içimizde bir komünist var, diye.

Ne hazin bir durum değil mi? Ama, işin hazinliği bununla kalmıyor. 15 yaşındaki körpecik öğrenci hapislere atıldıktan sonra, sağcı gazeteciler, mal bulmuş mağribî gibi bu olayı ele alıp, sol'a yükleniyorlar.

Bu yüklenenlerin başında, Bay Orhon Seyfi geliyor, her çeşit aklı, mantığı, sağduyuyu hiçe sayarak.

Bakın, *Son Havadis* gazetesinin *BİR BAKIMA* adlı sütununda, bu bay, *Küçük Kahraman* başlığı altında neler yazıyor:

«On beş yaşında bir ortaokul öğrencisinin komünist propagandacılığı yüzünden hâkim kararı ile bir gün nezaret altına alınmasına karşı koparılan kıyametleri samimî buluyor musunuz?

«Gazeteler iktidara hücum etmek için bu öğrencinin saçlarının kesilmesini ayrı bir vesile saymaktadırlar. Bu olaydan sonra yaşı on dörde indirilen bu masum meleğin çok mu güzel saçları vardı? Hiç de güzel saçlı bir genç değil. Yapağı gibi bir saç... Kesilince büsbütün çirkin olmuş!»

Kendi kafasında saç kalmamış, keleşe dönmüş bir yaşlı adamın, iktidar yardakçılığı yapayım derken, ne denli çirkinliklere düştüğünü görmek, gerçekten yürekler acısıdır. Saçın, bir delikanlı için ne denli önemli olduğunu bilmezlikten gelmek bağışlanmaz bir anlayışsızlıktır her şeyden önce. Saç, erkek olsun, kadın olsun, herkes için, insan güzelliğine anlam katan bir öğe değil midir? Bugün, Hippi'lerden, bütün dünyaya, bu

ara bizim dünyamıza, yüzyıllardan kalma alışılmışlığa bir tepki güzelliğiyle armağan edilen uzun saç modası (modalar, aslında aptalca bir şeydir), moda sapıklığını aşan bir düzeye ulaşmıştır. İsa'dan dört beş yüz yıl öncesinde, Lakedemonyalılara yasalar koyan Lykurgos, saçın önemini anlamıştı. Savaş hazırlığına başlayan gençlere, saçlarını uzatma özgürlüğü tanıyan Lykurgos, yolunmuş tavuğa dönen bir kafa ile, saçı başı yerinde bir insanın ruh durumu arasındaki büyük farkı hesaba katmıştı. 12 Mart Muhtırası'nın sıkıyönetiminde, solcu avcılığı saplantısı içinde, gençlerin saçlarını sıfır numara kesmeye kalkanlar, saçın insana verdiği güven gücüne - bilinçli bilinçsiz - inanmış olmalıydılar.

Lise öğretmenliği günlerinden kalma bir anımı anlatayım size. Lise son sınıflar arasında, şimdi anımsamadığım bir konuda bir «münazara» tertiplenmişti. Bir öğrencim, sınıfta sessiz sedasız, ortanın üstünde bir düzeyde görünen bir öğrencim, «münazara» kürsüsünde, ileri düşünceleri savunan, hem de yetki ile savunan bir hatip olarak sivriliverdi birden. Liselilere tanınmayan bir saç gürlüğü içindeydi. Kürsüde, rahat konuşmasının sırrını, uzun saçına borçlu olduğunu ileri sürmüştü. Dershane sıralarında pısırık denecek kadar silik görünen bu öğrenci, rahat konuşabilme olanağını, saçlarının uzunluğunda buluyordu. Münazaranın ertesinde, o öğrenciyi, koridorda müdür yardımcısı ile konuşur bulunca, içime anlatılmaz umutlar girmişti. Müdür yardımcısının onu, bu güzel konuşmasından ötürü kutladığını düşünmüş-

tüm. Yanılmışım. Müdür yardımcısı, o kafasında bir tek saç bulunmayan müdür yardımcısı, «saçını kestir» diye tehdit ediyormuş meğer onu, okulun kurulu düzenini sözüm ona, korumak amacıyle.

Hep bu kurulu düzeni koruma kaygısı (aslında kendi kurulu düzenlerini, rahatlarını koruma kaygısı) değil mi, sermaye güçlerinin beslediği gazetelerde, dergilerde, bir sürü kabak kafalı, sırtlan cakalı irili ufaklı yazar çizer bozuntularını, ileriden yana, iyiden yana ne varsa hepsine saldırtan, acımasızlığın, vicdansızlığın son kertesindeki yalanlar dolanlarla?

Ama, yalancının mumu yatsıya kadar yanar. 14 Ekim seçimleri bu doğrultuda yabana atılmayacak bir umut ışığı getirdi. Yatsı geldi geliyor.

(Haziran 1974)

ALİ'YE MEKTUPLAR: VIII

DİN, BİLİM ÇATIŞMASI

Aliciğim,

Yeni çıkan bir derginin mistik havası şaşırtmış seni. Çığırtkan, sözümona din dergilerinin yaptıklarını bilgin bir edâyla bilinçlere maletmeye çalışan kimseler çıktı ortaya, diyorsun. Seni en çok şaşırtan şey de, Einstein'i mistik diye kabul ettirmeye kalkışmaları olmuş. Buna sadece gülmek gerek. Ama asıl gülünç olan, dergi yazarlarından birinin Einstein'le aynı düşüncede olduğunu bildiren kısacık bir sunu yazısı değil mi? Bu büyük aydın, Einstein'i okumamış ama dehasiyle aynı sonuca varmışmış! Fransızca bir atasözü var: Dehalar bir noktada birleşir, diye. İşte, bu da o türlü bir şey olmalı. Ama işin tuhafı, Einstein'in dünya görüşünü açıklıyan o herkesin bildiği yazıları okumadan, insanın büyük aydın katına erişivermesi, değil mi?

Gelelim Einstein'in mistikliğine. Bu konuda, ben yarı aydın, olsa olsa, o ünlü derginin yaptığını yapabilir, yani Einstein'in yazılarından örnekler

verebilirim. *Dünyayı Nasıl Görüyorum* adlı eserinden birkaç parça alacağım. Bu eserde Einstein, dinleri *korku dini, toplum ve ahlâk dini, kozmik din* diye üçe ayırıyor. Kozmik dinden anladığı, evreni Tanrı gibi görmek ve ona inanmaktan başka bir şey değil. Ona göre bu din, basit insanların dininden ayrıdır. Bilginin dini, doğa yasalarında bulur ifadesini. Doğa yasalarındaysa yüksek bir *akıl* kendini gösterir. Einstein bu aklı, erişemiyeceğimiz bir *sır* olarak niteliyor. Onun din anlayışı, «sırrına eremediğimiz bir şeyin varlığını bilmek, ancak en ilkel biçimlerinde aklımızın alabileceği en engin anlama yetisinin, en parlak güzelliğin belirtilerini duymak»tan başka bir şey değildir. Erişemiyeceğimiz bir sırrın varlığını kabul etmek ne ölçüde bir mistiklik sayılır, bunu o büyük aydınlar söylesin.

Einstein kitabının sonunda, bilim gerçeği ile anlam veremediği din gerçeği'ne dokunuyor ve düşüncesini şu sözlerle bağlıyor: «Bilimsel araştırma, deneysel düşünce ve bütüncü bir görüşü destekliyerek, kör inançları azaltabilir. Bununla birlikte, biraz inceye giden her bilimsel çalışmanın temelinde dünyanın akla dayandığı ve kavranabilir olduğu yolunda dinsel duyguya benzer bir inanç vardır şüphesiz. Bu inanç deneyde kendini gösteren yüce bir aklın derin duygusuyla birleşince benim için Tanrı kavramı olur. Herkesin anlayacağı bir deyimle buna *panteizm* denir.»

Einstein'ın *sır* ile dile getirmek istediği şey, onu bir çeşit *bilinmezciliğe*, Kozmik din de panteizme götürmüyor mu? Bu bakımdan Max Planck'-

la aralarında ne büyük bir benzerlik var. Max Planck şöyle diyor: «Doğrusu, bilim doğanın son sırrını bulup meydana çıkaramıyacaktır. Çünkü en son bir incelemeyle anlaşılıyor ki, biz kendimiz de, doğanın ve dolayısıyle, meydana çıkarmaya çalıştığımız *sırrın* bir parçasıyız... Bence, ne denli ilerlersek, doğa ile o denli uyum birliğine ulaşmış oluruz. İşte, bilimin de insana yaptığı en büyük iyilik budur.»

Kendini, sırrına erişilemiyen evrenin bir parçası saymanın mistizmle bir ilgisi olduğu ileri sürülebilir mi?

Otur şu minber-i derya muhat-ı senge bir kerre
Hemen Allahı gör şâmil semadan bahr ile berre

diyen Abdülhak Hamid, mistiklikten uzak olan bu panteist düşünceyi - Einstein ve Planck'tan habersiz - kısa yoldan dile getirmiş.

o

Din bilim çatışmasına gelince, o ünlü dergi yazarı, «kültürlü bilginlerin, filozofların kafasında böyle bir çatışma yoktur. Bu, olsa olsa, yalnız yarım aydınlarda vardır» diyor.[1]

Çatışma bakımından yazar, insanları üçe ayırıyor: Bilgisiz halk yığını, yarı aydınlar, bilginlerle filozoflar.

Burada söz konusu dergi Türk Düşüncesi, yazar da Peyami Safa'dır.

Önce bilgisiz halk yığınına bakalım. Bu yığın içinde din - bilim çatışması olmadığı doğru. Çünkü halk, kendine küçük yaşta ne belletilmişse onunla yetinir. Önce, bilinçsiz olduğu için, bilimin ve insan aklının nimetlerini gereğince değerlendiremez. Sonra, salt din kavramına yabancıdır. Bugün hâlâ halk yığınları, Einstein'in korku dini diye nitelendirdiği ilkel din inancından öteye geçememişlerdir henüz. «Bilgeliğin başı Tanrı korkusudur» diyen arap atasözü bu gerçeği dile getirmektedir. *Salt din* kavramına varmayan halk yığınları, kavrayamadıkları Tanrı ile kendi aralarına bir *aracı* koymak gereğini duymaktadırlar. Buysa, sayısız kör inançlara yol açmıştır. Dinibütün dediğimiz halk, çaresiz anlarında, Tanrı bildiği varlıktan önce, birtakım esrarlı güçlere başvurur. O, elle tutulur bir varlığa, insan gücünün üstünde saydığı birtakım güçlere bel bağlar. Tuzbaba, Gözcübaba vb. gibi birtakım evliyâlar, yatırlar onun ilk başvurduğu aracılardır. Okuyup üflesin diye hocaya koşan kimse, onda kötülükleri altedecek bir büyü gücü olduğuna inanmıyor mu?

Bugün, yani yirminci yüzyılda, hayat, kurulu dinlerin dışında bir niteliğe yöneliyor ister istemez. Örneğin, vallahlı billâhlı yeminlerin, dinsel bir yanı kalmamıştır artık. Bunlar, günlük yaşamda, şu bu davranışı doğrulama, yada şu bu zararsız yalanları kapatma yolunda, gelişigüzel, bol bol kullanılan pekiştirme formülleri halini almış bulunuyor.

Din, birçok uygar toplumlarda sadece bir alışkanlık olarak sürüp gitmektedir. Amerika'da, pa-

zar günleri kiliseye gitmemeyi düşünmedim diyen nice okumuş insanlara raslıyabilirsiniz her semtte. Londra'da, pazarları kiliseler dolup taşıyorsa, sırf alışkanlıktan dolup taşıyor. Alışkanlığınsa kötü sonuçları olduğunu unutmayalım. L. Brunschwig'in dediği gibi «önceleri aklın gelişmesine destek olan alışkanlık, sonradan aklı felce uğratır.» Emerson da, aynı düşünceyi şöyle dile getiriyor: «Dinler, doğdukları günlerde yol göstericidirler Sürüp gittikçe ve eskidikçe, birer zorba kesilmek tehlikesi gösterir, bilimsel aklın kurtarıcı atılımına engel olurlar.»

Bu alışkanlıklar, zahmet çekmeden edinilen inançlar, halkı, her çağda en koyu bağnazlıklara sürüklemiştir. Birkaç yıl önce bile, Anadolu'nun bir kentinde, ramazan ortalarında, çarşı içinde bir şeyler yiyor diye, eli bıçaklı softaların saldırısına uğrayan iki delikanlının başına gelenleri unutmayalım.

o

Yarı aydınlar sorunu, oldukça çetrefil bir sorun. Önce, yarı aydın kime diyeceğiz. Ünlü dergi yazarı, lise çıkışlılarını mı, yoksa üniversite okumuşları mı yarı aydından sayıyor, kestirmesi güç. Çünkü, yazar, yazısında hiçbir açıklama yapmadan *kültürlü* bilginlerle filozoflara geçiyor. Böylesi aydınların varlığını kabul edeceksek eğer, onlarda da din - bilim çatışması olmaz, olamaz, diyebileceğiz. Çünkü, bilgisi yarım olan insanın cesareti de yarımdır. Oysa, din sorununu aklın ışığı altında

incelemek bir cesaret işidir. Emerson'un «Tanrı korkaklara görünmez» sözü bu gerçeği yeterince açıklayacak niteliktedir. Burada yine L. Brunschwig'in şu sözleri, bu soruna yeterince ışık tutuyor, sanıyorum. Brunschwig şöyle diyor: «İnsan yaradılıştan korkaktır. Oysa, bilgeliğin baş koşulu, cesarettir. Cesaret ise, Goethe ve Proudhon'un sık sık kullandıkları ve Jaurès'in dile getirdiği formüle göre: *Hayatı sevmek, ölüme serin kanla bakmaktır*. Ömründe bir defacık, (vaktinden önce), kendi ölüm haberini okuyan, nüfus istatistiğinde bunun gerçek etkisini ölçen, yani *ölümünü yaşamış* olan kimse, tam bir özgürlük, dolayısiyle de tam bir doğrulukla, din sorununu ele alabilecek güçte bir insandır.»

o

Bilginlere, yani gerçek anlamda bilginlere gelince, asıl din - bilim çatışması onlarda vardır, bence. Fransız bilgini Jean Rostand'ın şu sözü sorunumuza kesin bir yanıt getiriyor mu sence: «Tanrıya inananlar, bizim gibi inanmayanlar ölçüsünde, tutkuyla onun yokluğunu düşünmüyorlar mı?»

Bilgin kişinin kafasında, din - bilim çatışmasına bir örnek vereyim derken, elime Havelock Ellis'in *The Genius of Europe* adlı kitabı geçti. Bilgin, kafasındaki çatışmayı şöyle anlatıyor: «Yaşadığım o duyguya dayanan dinsel hayatla, düşünsel yetilerim arasında uzlaşmaz bir ayrılık olduğunu farkedince, mutsuzun mutsuzu oldum. Ruhsal ya-

şantılarında buna benzer bir ayrılık gören arkadaşlarımın bir bölüğü, sevine sevine, akıldan yana dönerek dinsel eğilimlerini fırlatıp bir yana atmışlardı. Oysa, çoğu insanın, söylemesi bile gereksiz, akılsal eğilimleri kadar duygusal eğilimleri de, herhangi bir çatışmaya yol açacak ölçüde güçlü değildir. Bu yüzden de, onlar, iç rahatlığından çok, kayıtsızlığa düşerler. Hinton'un evren görüşü, evren içinde bir hayat birliğine dayanıyordu. Bu da benim için yepyeni bir şeydi. Artık dünya benim gözümde, ölü ve tiksindirici olmaktan çıkmıştı. Hayat her yerde ayniydi. İnsanla doğa, temelde birdi. Artık, evrende kendimi yabancı bulmaz oldum. İçimde dinsel çöküntülerden eser kalmamıştı.»

Diyeceksin ki, sonunda iş, bir iç rahatlığına varıyor. Dolayısıyle çatışma da ortadan kalkıyor. Doğru. Çatışma, bilgini bir iç rahatlığına kavuşturuyor. Burası da doğru. Ne var ki, bu iç rahatlığı, bilimin ağır bastığı bir rahatlıktır. Bilimin verdiği iç rahatlığı ise, doğanın sırrını çözmeye yönelmiş bir savaşa girmekten gelen kararlılığın rahatlığıdır. İnsanın büyüklüğü, bilinmiyeni yakalamak için çırpınmasında, bilemiyeceğini bildiği halde, bilmeye çalışmaktan vazgeçmemesinde değil mi?

1954

BİR HIRKA, BİR LOKMA

Her ne zaman, doğruya doğru, eğriye eğri diyebilen bir kimse düşünsem, ardında, o kimsenin hırkasıyla lokmasının tasası çöker içime. Gerçekten özgür olmanın temel koşulu şu: Lokma, hırka tasasından uzak kalmak, kalabilmek. İnsanın kafasının ardında lokma kaygısı yer almaya görsün, kelimeler bükülür, dil yumuşar, eğrinin adı doğru'ya çıkabilir. Tabii, hırka var, hırkacık var. Lokmanın büyüğü var, küçüğü var. Sorun, lokmanın da, hırkanın da özgürlükle bağdaşanını seçebilmekte. Lokmanın büyüğünü mü seçtin, özgürlük kuşu çoktan uçup gitmiştir. Boğazını daralt· gürlüğün tahtına çık otur. Gerçek ardında .oşanın kemeri sıkı olmak gerek.

Bu türlü özgürlüğün özlemini dile getirenlerin başına geçmişin örnekleri içinde, Kâni'yi geçirtip oturtmalı. İkiyüzyıl önce özgürlük kaygısına düşmüş Kâni, lokmasını, hattâ kellesini hor görmüş. Kâtipliğini yaptığı Yeğen Mehmet paşaya yazdığı o eşsiz mektubunda bir *edib-i bi müdani*'nin (dalkavukluk etmeyen bir edebiyatçının) özgürlüğünü tanımlıyor: Bu, «dünya gailesinden, yani

dünya işlerinden *azâde* (bağımsız) ve *asûde* (özgür) olarak yaşamak için bir edib-i bi müdaninin muhtaç olduğu şeyler: bir oda içinde beş on parça perişan kitap ve bir iki çotra şarap ve kadeh tokuşturacak, yalan dolandan nefret eden birkaç ahbap ve paşalarımız gibi kimselere muhtaç olmayacak kadar geçim aracı»dır.

Kâni, gerçek anlamda özgür bir aydının, her zaman için geçerli olan özgürlüğünü dile getirmiş. Kâni'nin dalkavukluktan, «eyyam reisliğinden» nefret ettiğini biliyoruz. Yeğen Mehmet Paşaya yazdığı mektup, idamına yol açmışsa da, sonradan kurtulmuş her nasılsa. Ama, yalvarmadan, el etek öpmeden. Bu türlü özgür olmanın, insanı saygıya, hayranlığa götüren bir yanı var. Ölüm döşeğinde: «Mezar taşıma Fatiha yazılmasın, ben Fatiha dilencisi değilim» diyecek kadar özgürlüğünü ölüm ötesinde bile sürdürmeye çalışan bir adama hayranlık duymamak elden gelir mi?

Kâni'den kırk elli yıl sonrasının özgürlük formülünü Keçecizade İzzet Molla veriyor bize. Onunki daha bir açık, daha bir kıvrak: «Meşhurdur ki, günah işlemekle cihan harab olmaz; onu (yani dünyayı) bilginlerin dalkavukluğu harabeder.» Ne var ki, İzzet Molla'nın kemeri, Kâni'ninki kadar sıkı değilmiş. Yakını olduğu Halet Efendi'nin öldürülmesinden sonra Keşan'a sürülünce, uzun boylu dayanamamış ve cihanı harabetmekten kaçınmamış. Büyük hırka, büyük lokma kaygısı ağır basmış olacak ki, kaleme sarılıp diller dökmüş. *Mihnet Keşan* adlı mesnevisinde, kendini sürgüne yollayan zamanın padişahı Mahmut II'ye öv-

güler döşenmiş. Ardından neler geldiği biliniyor: bir sürü pâye...

Bizde dalkavukluğun acı hikâyeleri var. Abdülhamit günlerinde yaşıyanların anlattıkları yürekler acısıdır. Fransız yazarı J. Schlumberger, bir cuma namazı dönüşünde, padişahın arabasının ardından koşan vezir vükelâ'nın hazin durumunu anlatır uzun uzadıya bir eserinde.

Lokmacılar, yaldızlı hırkacılar, her memlekette, her dönemde bulunabilir. Ama, bir vükelâ topluluğunun, J. Schlumberger gibi bir yabancı gözlemcinin anlattığı ölçüde, alçalışı, her yerde, her ülkede iğrenç olmaktan kurtulamaz. Fırsat olsaydı da, bu frenk yazarına, o dönemin özgür kafalı, yılgısız, mert devlet adamı Mithat Paşayı tanıtabilseydik. Padişahın paytonunun ardından koşuşan o iğrenç yaratıkların ötesinde, yurdun şerefli, özgür paşalarını, kelle koltukta, Abdülhamit'e kafa tutan, onu göreve çağıran özgürlük kahramanlarını tanıtabilseydik. Hele ona, «Vükelâyi devlet ve memurini hükümet icrayı vezaifinden emin olmalıdır ki dörtyüz seneden beri milletimizi denaate alıştırıp devleti düçar-ı tedenni eden müdahinilikten yakayı sıyıralım»[1] ve «binay-i devleti tâmire çalıştığımız sırada siz adetâ yık-

---

Devlet ve hükümet görevlileri, görevlerini yaparken güvence altında olmalıdırlar ki, dörtyüz yıldan beri milletimizi alçaklığa alıştırıp devletin gerilemesine yol açan dalkavukluktan yakamızı sıyıralım.

mak istiyorsunuz» diyebilen Mithat Paşayı örnek vermek isterdik özellikle.

Mithat Paşanın özgürlüğü yalnız bir *lokma* özgürlüğü değil elbette. Memleket davasının ateşi bağrını sarmış onun. Kendinden de, lokmasından da, kellesinden de özgür bir adammış. Yurdun acısına tatlısına katılan ve katılmayı görev bilen aydınların özgürlüğünü düşünürken, Mithat Paşayı ideal bir aşama olarak anmak gerek.

1952

CESARET DEDİĞİMİZ

Cesaret, sözlüklerde «Güç ya da tehlikeli bir işe girişmede kişinin kendinde bulduğu güven, yüreklilik, göz pekliği» diye tanımlanıyor. Bu tanımlamadan yola çıkarak, son altı yedi yılın, şu çok partili demokrasi denememizdeki gözüpeklikten, daha doğrusu gözü görmezlikten gelen ataklık, isterseniz, saldırganlık olaylarına bir göz atalım.

12 mart öncesi dönemde başlayan, o dönemi yaratan, yaratmakta bir araç olarak kullanılan, faşizme elverişli yönetimlerde gemi azıya alan bir *komando cesareti*, daha doğrusu saldırganlığı var ki, bugün çivili sopaları, ruhsatsız tabancaları, sustalı bıçaklarıyla, gözle görünür. elle tutulur, polisçe kayrılır, bazı iktidarlarca sırtı sıvazlanır bir varlık olarak toplumsal hayatımızı etkilemektedir.

Nerden geliyor bu komando cesareti? Daha doğrusu cesaret nerden gelir? Bir cesaret vardır, umutsuzluktan gelir. Umutsuzluk, yıkılmışlık, son bir atılımla, her şeyi altüst etmeye götürebilir insanı. Bel bağladığınız, dünya çöktü çöküyor diyelim. Herşeyinizi yitirmektesiniz. Yönetiminiz, yön-

temleriniz eskimiş, köhnemiştir. Ağalık, beylik, paşalık düzeninde, çalmalar çırpmaların sağladığı nimetlerin sonu gelmektedir, diyelim. Yeni bir dünya, yeni bir düzen sökün etmiştir, ufuktan, yakından. Belirtileri günden güne daha bir artmaktadır. Sömürü düzeninizin sonu gelmektedir. Halk uyanmaktadır. Hak hukuk istekleri sarmakta, sarsmaktadır dört bir yanınızı. Bir umutsuzluk bulutu çökmüştür tepenize. Soluk aldırmıyordur size. Bir cesaret gelir size, daha doğrusu bir cesaret aşılarlar size. Vur kır, yak yık, öldür gebert derler, birer piyon olarak kullanırlar sizi. Yıkıp yakarsınız. Kimin adına, kimin hesabına? Ağaların, beylerin, para babalarının hesabına. Yağmalarının sonu geldiğini, ayaklarının altında yerin sarsıldığını duyan, korkular yılgılar içinde çırpınan, umutsuzluğun ölüm soluğunu enselerinde duyanlar hesabına. Size, siz genç yaşlı, okumamış; okumuşsa da çarpık okumuş, aldatılmış kandırılmış, midesiyle sımsıkı bağlanmış insanlara, haydi yürü derler, kendilerinde olmayan, olamayan bir cesaret dürtüsüyle. Bir korkaklık, bir kalleşlik, bir hayınlık, bir yılgınlık cesaretidir onların size aşıladıkları. Ve siz saldırırsınız, siz gencecik insanlar, sizler gibi gencecik kardeşlerinize, ananızı babanızı, dostunuzu arkadaşınızı düşman belleyerek. Sizin cesaretinizin temelinde bir korkaklık yattığını nerden bilebileceksiniz! Yurt gerçeklerine serin kanla, bilinçle bakmasını, kurdu kuzuyu birbirinden dürüstçe ayırdetmesini öğrenmenize fırsat vermemişler, vermezler ki size!

Sizin saldırganlığınızın, o umutlarını yitirmiş,

hinoğlu hinlerin umutsuzluklarıyla beslendiğini nasıl anlatmalı size?

Bir başka cesaret de var ki, umuttan doğar. Güzel yarınlara, emeğin, alın terinin kutsallığına, tasada sevinçte, omuz omuza kardeşçe dostça insanca birbirine kenetli yaşamanın erdemine inanmışların cesaretidir bu. Bu cesaret vurucu kırıcı, yıkıcı öldürücü değildir. Kimi zaman, bir serin kanlı, bir ortakça direniştir, bir sessiz başkaldırmadır. Gandhi'nin pasif direnişinde olduğu gibi. Koca bir sömürgeci gücü, sessiz direnişiyle dize getiren bir cesarettir bu. Kimi zaman, sesli söylevli, mitingli boykotlu, aklın buyruğunda, bilimin izinde, sağduyunun yolunda, çıkarsız, art niyetsiz, silâhsız, sopasız bıçaksız bir direniş cesaretidir bu. Ama nereye kadar gidebilir bu barışçı, bu sessiz direniş cesareti, silâhlı sopalı bir gözü dönmüşler sürüsü karşısında? Yakın bir geçmişte, bu umut cesaretini, bir ara yozlaştırdılar, bir sürü satılık kışkırtıcılarla dostluğu, arkadaşlığı, ülkücülüğü, alttan alta, sinsice, espiyonca, rezilce kötüye kullanarak!

Türkiye, bir süre, umutsuzluktan gelen saldırganlıkla, umuttan doğan cesaret arasında, kanlı çarpışmalara sahne oldu. Görünürde umutsuzluğun saldırısı kazandı savaşı. Bu sahte zaferin sarhoşluğu içinde, yeni yeni olaylara prim veriliyor hâlâ, adına komando cesareti diyebileceğimiz bir yılgınlık cesareti ile.

Asıl cesaret, kişinin kendinde bulduğu güvene dayanır. Komando cesareti ise neye dayanıyor? Kişinin kendinde değil, arkasındaki dayının özel

çıkarına dönük dürtüsüne. Bir vur-kaç, bir saldır-kaç, bir sinsice kaçkaç oyunudur sürüyor, sırtlarını devlet güçlerine dayayan, onlardan yüz bulan, buldukça şımaran, aslında zavallı, kimsesiz gençlere oynatılan.

Bir ucuz cesaret, ceza görmeme güvencesinden gelen bir hayınca, bir akılsızca, bir robotça atılganlık ki bu, sormayın!

Bu mutsuzluk cesaretinin ardında, düşünce karşısına tabancayla, bıçakla çıkanların, dışa bağlı holdinglerle moldinglerin eli kulağındaki yeni düzenlerinden milyonluk diş kiraları alacaklarını umanların, halka yukarıdan, hattâ hattâ düşmanca bakan, bakabilen çirkin politikacıların, fırsat eldeyken son bir vurgun vurma hevesi, iştâhı yatıyor. Bu heves, bu iştah uğruna değil mi, bir düşman dünyası yaratarak, kardeşi kardeşe vurdurtan?

«İnsan ancak bir insan dünyası yaratarak insanlaşır» diyor H. Lefèbvre. Oysa komando cesaretinin ardındakilerin dünyası, insanı insanlaşmaktan uzaklaştıran, bir düşman dünyasıdır.

Voltaire, bir yazısında şöyle der: «Tanrıya ettiğim dua pek kısadır: Tanrım düşmanlarımı gülünç duruma düşür.»

Bizim şu komando atılganlığı ve düşmanlığı yaratanları gözümün önüne getiriyorum da, Voltaire'in duası sanki onlarda bulmuş etkinliğini diyesim geliyor. Öylesine gülünç durumdalar çünkü.

(17 Mayıs 1975)

ÇİRKİN TÜRKİYELİ

Şu Amerika var ya, hani şu, yıllar yılıdır, dünyayı ele geçirme yolunda, şu bu gelişmemiş ulusların içişlerine el atıp, dörtbir yanda kardeş kavgaları yaratıp, kendi savaş endüstrisini besleme amaciyle dünyayı kana bulamaktan çekinmeyen Amerika (yani, Amerikan politikası) var ya, işte o Amerika, ne diye anılıyor biliyor musunuz, kendi içinde, kendi bağrında yetişmiş, o duygusuz politikacılara inat, insanın insanı, güzelin güzeli, dört dörtlüğüne, on dörtlüğüne gözüpek insanlarının dilinde kaleminde, romanında hikâyesinde, filminde televizyonunda? *Çirkin Amerikalı* diye.

Kim bu *çirkin Amerikalı?* İşinde uğraşında, mutluluk peşinde, güzellik, iyilik, esenlik düşünde, yaşam savaşında, didinip çırpınan, çoluğu çocuğu, eşi dostuyla insan gibi yaşamaya çalışan, dünyanın her yanında adına halk dediğimiz insanlar mı? Hayır. *Çirkin Amerikalı*, kendi öz yurdunda, ırk ayrımını körükleyen, sosyal adalete cephe alan, özgürlükleri savunur görünüp kısıtlıyan, anaparacılar babaparacılar hesabına, gizli açık polis örgütleriyle, kendi içinde kendi dışında, sömürü düzenini besliyen bir avuç insandır.

Amerikan politikasının bu yöndeki acımasız, nalıncı keseri tutumunu, herkeslerden önce, yine Amerikalılar, doğruluk, güzellik, iyilik aşığı Amerikalılar açığa vuruyorlar, bu politikacıların, elebaşıları, kulları köleleri, fedaileri yardakçıları ile birlikte, topuna birden *Çirkin Amerikalı* yaftasını, korkusuz yılgısızca takarak.

Çirkin Amerikalı, bugün Amerika sınırlarını çoktan aşmış bulunan, sağı soluyla her çeşit rejimde görülen, görülebilen, insanlık düşmanı kimseler için, rahatlıkla kullanabileceğimiz bir sıfat niteliği kazanmıştır.

Çirkin Amerikalı olur da, çirkin Fransalı, çirkin İngiltereli, çirkin İranlı, çirkin Yunanlı, çirkin Türkiyeli olmaz mı? Olur. Hem de nasıl! Sırtını, içte olsun dışta olsun, sömürgen sermaye çevrelerine dayayıp iktidara gelen yöneticiler olur da, çirkinlikler olmaz mı?

Bırakalım öbür ülkeleri, kendi ülkemize dönelim. Türkiyemizde, adına *çirkin* diyebileceğimiz kimler var, ona bakalım.

Türkiyemiz, Avrupa'ya, Amerika'ya kıyasla gelişmemiş, yada az gelişmiş bir ülkedir. Bir tarım ülkesidir Türkiye, her şeyden önce. Ama tarım, bir avuç ağanın, toprak sahibi zorbanın, sırtını sermaye güçlerine dayamış, kredi mredi dalavereleriyle, para üstüne para koyan, koyabilen insanların tekelindedir. Yalanı varsa, yalan desinler, diyebilirlerse.

Böylesi bir ortamda, Türkiye'nin, Türkiye'mizin, köylüsü, işçisi, küçük esnafı, dulu yetimiyle çoğunluğu oluşturan Türkiye'mizde, seçim (biraz

meçim, daha çok geçim) yoluyla başa geçen, geçebilen iktidarların rotası ne olabilir, ne olmalıdır dersiniz? Bu çoğunluktan yana, bu çoğunluk yararına işler olması, değil mi? Bugüne kadar olmadı, olamadı.

Yedi aylık, tek yanlı bir iyi niyet yönetimi çabasında, söz namusuna sırt çeviren, çevirmekten kaçınmayan bir iktidar ortağıyle, ağır aksak yürütülen bir yönetim denemesinde, bu işçi köylü çoğunluğuna ne kazandırdık dersiniz, haşhaş ekimi dışında? Aşağı yukarı hiç bir şey! Oysa, bu ortaklık, Türkiye'nin, çağdaş uygarlık doğrultusunda esenliği için kurulmuştu. Ama, Türkiye'nin esenliği, ayrı ayrı anlamlar taşımaktaydı bu tutarsız ortaklıkta. Ecevit grubunca esenlik, büyük çoğunluğun, sömürülen, hiçe sayılan büyük çoğunluğun, sosyal adalet doğrultusunda, emeğin hakkını hakların en üstünü saymakla elde edilir, edilebilir bir nimetti. Çağdışı bir görüş ve tutkuyla ortaya atılan, faizi haram saydığı için ilerici bir nitelik taşıdığı inancını uyandıranlarsa, Meclis aritmetiğindeki o sağa da sola da, aynı rahatlık, aynı pervasızlıkla boca edilebilen ağırlıklarıyla, Türkiye'de, Atatürk Türkiye'sinde çoktan yasa dışı edilmiş, takunyalı, mestli takkeli, geriye gericiliğe açık bir ortam yaratmaya çalışıyorlardı. Uzun sürmedi bu yapma ortaklık. Süremezdi de.

Sosyal adalet yanlısı insanlarla işbirliği yapan, Türkiye'nin sömürü düzenine cephe almış görünen, cephe almakla böbür böbür böbürlenen o insanlar, şimdi nerede? Sömürü düzenini sürdürenlerin kucağında. Sarmaş dolaş. Kuzu sarması

halinde. Söz namusu, hani şu verdiği sözü, ölse geberse de, yok olup gitse de, *filûsu ahmere* muhtaç duruma düşse de, *evlâd-ı ayâli aç bi ilâç* kalsa da, dönülmeyen, dönülemeyen söz namusu nerede? Müslümanlık adına ortaya atılan, Müslümanlığın tek dayanağı olan söz namusuna sırt çevirebilen efendilerimiz, beylerimiz, paşalarımız nerede? Yerip yerip, yerin dibine soktukları sömürgenlerle işbirliğine girişmişler, insanlık adına övünülesi ne varsa, hepsine yüzde yüz seksen bir döneklikle, sırt çevirmişler.

Çirkin Türkiye'li deyince, bu insanlar geliyor akla, ilk önce. Yalnız bunlar mı, çirkin Türkiyeliler? Değil. Yabancı sermaye örgütleriyle işbirliği yapıp, Türkiye'nin toprak üstü, toprak altı kaynaklarını, *fisebilullâh*, bir güler yüz, bir hediyelik kravat, bir karton kaçak sigara, bir iki şişe viski; dahası, bin lira, on bin lira, binlerce, on binlerce, milyonlarca avanta karşılığı, gümrüklerde mümrüklerde, müsteşarlıklarda, genel müdürlüklerde satan, utanmadan, yüzleri kızarmadan, vicdanları sızlamadan satabilenlerdir çirkinin çirkini Türkiyeliler. Sade onlar mı? Daha niceleri var, saymakla bitmez.

Çirkin Amerikalı, daha çok, kendi topraklarından uzaklarda, sömürülmeye elverişli, henüz gözü açılmamış, açılmamasına özen gösterilen bölgelerde, bir sıcak çorbaya çoluğu çocuğuyla kaşık daldırmaktan başka mutluluğu olmayan yoksul, zavallı topluluklarda sürdürmeye çalışmaktadır egemenliğini, çalıp çırpmasını, voli'ler peşindeki zorbalığını.

Ama, Türkiye'de öyle mi *Çirkin Türkiyeli*, yalnız ve yalnız kendi topraklarında, okumasız yazmasız bırakılmış, bırakılmasına özen gösterilmiş milyonlarca köylünün işçinin sırtından, günlük nafakasından çalıp çırparak, arabası apartmanıyle lüksünü rahatını, esenliğini sürdürmeye çalışmaktadır.

Bu uğurda daha nice çabalar sarfediliyor Türkiyemizde. Türk insanını insanca, uygarca bir yaşama düzeyine kavuşturma yolunda, hayatlarını hiçe sayan bütün bir solcu gençliği karşısına; Devletin, o hepimizin malı olan, olması gereken Devletin kolluk güçlerinin koruyucu kanadı altında, aklı fikri Turan'larda, o yalancı hayal ülkelerinde, çağı geçmiş, içi geçmiş, eskimiş köhnemiş yıpranıp hiçe inmiş, sıfır olmuş değerlerde olan, taşlaşmış, beyinleri yıkanmış bir sürü güzelim genci, sopalar tabancalar, sustalı bıçaklarla çıkaranlar var ya (o perde arkası hinoğlu hinleri var ya), işte onlar da, *çirkin Türkiyeli*'lerdir. Hem de en açık, en kaçamaksız anlamıyla.

Türk insanı, kendi isteği dışında, kendi isteğine rağmen kurulan; *yüzen oylar*, satılık insanlarla oluşturulan, dört oyluk bir farkla kurulan sözüm ona milliyetçi cephelerle, kurt kuzu oyununa ne kadar dayanabilir, bilinmez.

Uzun süre dayanacağına inanıyorsanız, Türkiye'ye inanmıyorsunuz demektir.

O zaman da bütün çirkinlikler sizinle olsun demekten başka söylcyecek sözüm kalmaz benim.

YÖNETMEK VE YÜRÜTMEK ÜSTÜNE

Yönetmek gibi, yürütmek sözü de, politik hayatımıza yeni girdi sayılır. Şunun şurasında, yirmi otuz yıllık bir geçmişleri var bu sözcüklerin. *Yönetmek*, yönetim'den türetilmiştir, çekip çevirmek anlamına gelen yönetmek'ten. Bu sözcük, kendini kabul ettireli, *sıkı* sıfatından ayrılmaz olmuştur, birbirine yapışık ikiz kardeş gibi. Hele, tek parti döneminin, o sıkıştıkça başvurduğu, aman vermez, göz açtırmaz, soluk aldırmaz, söz dinlemez, hak tanımaz *örfi idâre*'li (eski deyimle idâre-i örfiye) yönetimlerinden, çok partili demokrasi yönetimlerine daha bir rahatlık, daha bir kolaylıkla geçmiş, yönetim sanatının adetâ kaçınılmaz, vazgeçilmez bir koşulu olmuştur. Öyle ki, yirmi yıllık demokrasi denememizde, yönetim *sıkı* olmaktan kurtulamamış, kurtulmaya da yanaşmamıştır. Türkiyemiz, düşünce özgürlüğü, söz özgürlüğü uğrunda, 1960'lardan önce ve sonra, nice genç yaşlı aydının, işçisi köylüsüyle birlikte, kanları canları pahasına verdiği, vermekte olduğu, ilericilik ve demokrasi savaşına rağmen henüz, silâhlı operasyon-

lar, balyozlu şallı tertipler, komandolu saldırılar, takkeli takunyalı sinsiliklerden uzak, baskısız yıldırısız, özgür bir demokrasi ortamına kavuşamamıştır. Neden? Çünkü, yönetmek, yani demokratça yönetmek sanatı, çarpık bir yorumla *yürütmek* sanatına dönüşmüştür. *Yürütmek*, sözlük anlamında uygulamak demektir. Yürütme gücü, eski deyimiyle *icra kuvveti*, güncel anlamını almadan önce, sözlüklerde, örneğin *fikir yürütme*, ileri sürme anlamı yanında, bir insanı işinden çıkarma anlamını da içeriyordu. Ayrıca, normal dil dışında, normalüstü bir düzeyde gelişip boy veren, istesek de istemesek de, normallik ve güncellik kazanan ARGO dilinde, *yürütmek*, Türkçenin lâstik gibi uzayıp kısalmaya elverişli yapısında, çalıp çırpmak, sızdırmak anlamını kazanmıştır.

Yürütme'nin bu son iki anlamının ışığında, yedi aylık bir iyi niyet dönemi dışındaki *yürütme* serüvenimize bakarsak, nice insanların işlerinden haksız olarak yürtüldüğünü, nice yerüstü yeraltı servetlerimizin üçbeş kuruşluk avantalar karşılığında yabancılara aktarılıp, ulusun zararına yürütüldüğünü görürüz.

Yönetmenin, argo anlamında yürütmeye dönüşmemesini nasıl önliyebiliriz? Daha açık anlamıyla, hükümetin; yani, yasama gücünün denetiminde, yasaları doğru dürüst, uslu akıllı, eş dost kayırmadan, tarafsızca, insanca insanlıkça uygulamasını nasıl sağlıyabiliriz? Bütün sorun burda işte.

Bu sorun, bundan 186 yıl öncesinde, Fransız Devrimi'nin önderlerinden Robespierre'in şu sö-

zünde dile gelmişti: «Toplumdaki kötülükler, hiçbir zaman halktan gelmez, hükümetten gelir.»

Demek, toplumdaki kötülüklerin baş sorumlusu hükümettir, yani yürütme gücünü ellerinde tutanlardır. Bir memlekette, büyük çoğunluk yoksulluk içindeyse, hiç kuşkunuz olmasın, bunun sorumlusu hükümet, yani yürütme gücüdür.

Yürütme gücünü ellerinde tutanlar, zengin bir azınlığın yararına çalıştılar mı, halkın iflâhı kesilmiş demektir.

Robespierre, Devrim içinde yoğrulmuş, Yasama meclislerinden yürütme gücüne kadar bütün kurulların girdisini çıktısını yakından görmüş olan Robespierre, yasa koyucusunun çözmeye çalışması gereken başlıca iki sorununu şöyle dile getiriyor: «Yurttaşların, her zaman yurttaşlık haklarına saygı göstermesini sağlamak için hükümete yetki vermek ve hükümetin de, bu hakları hiçbir zaman çiğnememesine çalışmak.»

Bana göre, hükümetin birinci görevi, yurttaşların yurttaşlık haklarına saygı göstermesini sağlamaktır. Ama hükümet bu görevi yerine getirirken, bu hakları çiğnememelidir. Oysa, demokrasinin bugüne kadarki deneylerinde, hükümet, hemen her zaman bu hakları çiğnemiştir. Çiğnemektedir de.

Robespierre şöyle devam ediyor: «Hükümet, genel istemi saydırmak amacıyle kurulmuştur. Ama, yöneten insanların bireysel istemleri vardır ve bu istemler egemen olmaya çalışır. Hükümet eden kimseler, ellerindeki kamu gücünü bu yolda kullanırlarsa, hükümet, özgürlüğün baş belâsı olur.

Bundan şu sonucu çıkarın: Her Anayasanın amacı, kuramsal ve bireysel özgürlüğü hükümete karşı korumak olmalıdır... Yasa koyucularının unuttukları şey budur işte: Hepsi hükümetin gücünü korumaya çalışmış, hiçbiri onu, kuruluşundaki amacına getirmeyi düşünmemiştir.»

Sorun bütün açıklığıyla çıkıyor ortaya: Yasalar, yurttaşlık haklarını koruma yolunda hükümetlere sonsuz yetki vermekte, ama, hükümetin bu konudaki eylemine sınır çizmemektedir.

İşte, Fransız Devriminden buyana, gelmiş geçmiş demokrasilerde, hükümetlere bireysel özgürlüğü koruma yolunda tanınan yetki yanında, bu yetkiyi kötüye kullanma bakımından sınır konmamış, konamamıştır.

Oysa, bizim Anayasamız, bütün bu sakıncaları göz önünde tutarak, hükümetlerin yasa dışı davranışlarına sınırlar koymuştur. Anayasa Mahkemeleri Yasama gücünün, Danıştay da yürütme gücünün yasa dışı eylemlerini durdurma yetkisine sahiptir. Ama bu yetki ne dereceye kadar etkilidir? Ne dereceye kadar etkili olabilir, olmalıdır, olması gerekir, bilen varsa söylesin. Çünkü, son günlerde, olup bitenler, Anayasa Mahkemesinin de, Danıştayın da hiçe sayıldığını, hiçe sayılmakta olduğunu göstermiştir.

Bu durumda demokrasiden söz etmek güçtür Hakka hukuka dayanması gereken, adına demokrasi dediğimiz bir rejimde, işbaşında bulunan hükümet, yasalara önem vermez, Anayasayı hiçe sayarsa, bu düzenin, yada düzensizliğin adına zorbalık denmez de ne denir?

186 yıl öncesinden Robespierre şöyle sesleniyor bizlere: «Yüksek devlet görevlisinin saygınlığı, yasalara duyduğu saygıdan çok, zorla ele geçirdiği güce bağlıdır. Yasaların gücü ise, onları saran askeri güçten çok, onların adalet ve genel istem ilkeleriyle olan uzlaşmasındadır.»

Evet, anarşi denen budur işte: Yasaları hiçe saymak, Danıştay kararlarını küçümsemek, yaptığım yaptık, ettiğim ettik, dediğim dedik diye, elindeki güce dayanıp, karşısında hiçbir direniş görmeden, sorumsuzca, vurdumduymazca, devleti *yürütmeye*, yürütüp yönetmeye çalışmak.

Demokrasilerin, demokrasi yönetimlerinin (hiç değilse bizde) alınyazısıdır bu: Oy çoğunluğu (ama ne oy çoğunluğu) ile işbaşına gelenlerin, halktan koparak, kendi özel çıkarları doğrultusunda, astığı astık kestiği kestik, Bölükbaşının deyimiyle «Rabbenâ, hep bana» kaygısında birleşerek, adetâ bir *cephe* (halka karşı bir cephe) bütünlüğü içinde, seçim ve geçim süresince, alazlanıp palazlanarak, kamunun nesi var nesi yok *yürütmeleri*, değişmez bir kural olmakta.

Şu çeyrek yüzyıllık demokrasi hayatınızda, yönetimin, her türlü anlamıyla *yürütüm*den ayrılmadığına, ona sıkı sıkıya ve *sıkıyla* bağlı olduğuna, yöneticilerin başı sıkıştıkça (ki hep sıkışmaktadır) *sıkıya* başvurduğuna tanıklık ettik, diyoruz da.

Yönetimin sıkısı (ki, Robespierre buna *yıldırı* diyor) ne zaman haklı olur? Özgürlük düşmanlarına karşı, özgürlüğü korumada.

Bugüne kadar, hangi sıkı yönetim, Türk halkının düşünce söz ve inanç özgürlüğünü korumaya çalışmıştır, sorarım size. Yönetimin yürütüme dönüştüğü her dönemde, *sıkılık* (yani yıldırı), Türk halkının esenliğine çalışanların karşısına çıkmıştır hep, yerli yabancı sermaye çevrelerinin güçlendirdiği balyozlarla.

Bugünün demokratik yönetimi, her zamanki gibi, *sıkı* bir yönetim niteliğine bürünmüştür, varlığını, yetkisini yetisini, *yürütme*'de arayan. Yalnız arayan değil, bulmaya çalışan. Ama, yürütenlerin yürütüleceği an yaklaşmaktadır.

Özgürlük doğrultusunda *sıkı* bir yönetimdir Türk halkının özlemi. Bunu da ancak, genel bir seçim karara bağlıyabilir.

SOLUN SOLA ETTİĞİN...

1942 - 1943'lerde olmalıydı. Günlerden bir öğle sonrasıydı. Ankara'nın Ulus Meydanı'nda gezinirken Ataç'a raslamıştım. Onunla tanışıklığımız, uzak ama saygılı bir merhabalaşmaktan öteye gitmemişti hiç. Bir defa yaşça büyüktü benden. Yalnız yaşça mı? Akılca da, bilgice de, kültürce de büyüktü, üstündü. Ona karşı çekingen, isterseniz ürkünç diyebileceğim bir saygı duyardım. Yanında yöresinde bulunmak ister, bulunmaya can atardım ama, sorularına, insanı o her an açık vermeye iteleyen tuzaklarla dolu «iblisçe» sorularına «hedef» olmamaya, daha doğrusu karşısında olmamaya var gücümle dikkat ederek.

O gün, nedense, o kıs kıs, o bıyık altı gülüşleriyle durmadan karşısındakini zor durumlara sokan, sokmaktan haz duyan, bir nükte uğrunda en sevdiği, ya da kendini en seven insanı bir çırpıda harcayan, harcamaktan çekinmeyen Ataç'tan eser yoktu. Bir sevecen, bir içten, bir sıcak insan kişiliğine, kendi gerçek kişiliğine bürünmüştü. Bir ara, koluma girdiğini farkettim. Ulus Meydanı'nın çevresindeki yapıların önünden, arkasından geçe-

rek, yürüdük bir süre gelişigüzel. Sağ - sol çatışmalarının uç verdiği, daha doğrusu su yüzüne çıktığı, hattâ azıtmaya yüz tuttuğu günlerdeydik. Namuslu, sola açık ama, bağnazlıktan, tek yanlılıktan kaçınan, özgür düşünceli aydınların durumu üstünde konuştuk. Daha doğrusu o konuştu, ben dinledim. Bir ara kolumu acıtırcasına sıkarak şöyle dedi bana: «Bugün Türkiye'nin başına hangi eğilimde insanlar geçerlerse geçsinler, bu bağnazlık böyle sürüp giderse, hiç kuşkunuz olmasın, ilk olarak sizin benim gibi aydınları ortadan kaldırmakla başlayacaklardır işe.»

O, yan tutmayan, özgür düşünceli bir aydın, bense sola gönül vermiş, ama «insancalık» saplantısında geveleyen bir kimse diye biliniyorduk. Ne var ki Ataç, sen ben ayrımı yapmaya yanaşmıyordu bu konuda. Haklıymış meğer. Olaylar onu haklı çıkardı nitekim, çıkarmakta da.

Ataç çok iyi biliyordu ki, başa geçen herhangi bir parti (ogüne kadar hep sağcı partiler geçmişti, uzun süre de geçecekti), ilkönce, kendi saflarında yer almayan, almaya yanaşmayan özgür düşünceli aydınları susturmaya çalışacaktır, başlangıçta yazıp çizme, sonra da yaşama olanaklarını ellerinden alarak. Başa geçecek sol partiler için de geçerliydi bu. İktidardakilerin sol eğilimli veya düpedüz solcu olmaları da değiştirmezdi durumu ona göre. Onların düşüncelerini, uzaktan yakından, bir ağaşı bir yukarı paylaşsalar da, kafalarını, yüreklerini, kalemlerini iyi niyetli, çıkarsız bir eleştirinin özgürlüğünde, karınca kaderince halk yararında kullansalar da para etmezdi. Bunun için iktidarda ol-

maya da gerek yoktu. 12 Mart öncesinin, aynı renk çizgisindeki ton farklarına göz yummayan, içine CİA güdümlü MİT ajanlarının karıştığı kışkırtmalı, kardeşi kardeşe düşman eden sol çevrelerin elektrikli havası neyin nesiydi? İktidardan çok uzaklarda, daha yeni yeni sesini - yasal yollardan - duyurmaya başlayan solun, ılımlı ama iyi niyetli ve de namuslu aydınları ile hesaplaşmasındaki kıyıcılık, bir bakıma Ataç'ın önsezisini doğrulamıyor muydu? Bu kıyıcılık değil mi, 12 Mart sonrasının balyozlu, toplu tüfekli, prangalı yönetimine sırtını dayayan sağ'ın azgın saldırısına, yüz karası kıyım çılgınlığına ortam hazırlayan? Löpçü, çıkarcı, sömürücü, kan emici sağ'a karşı, bir süre, renk tonlarındaki farkları bir yana bırakıp, sarsılmaz bir cephe halinde birleşmenin erdemini hiçe sayınakla neye ulaşabiliriz? Bugün Fransa'da, cumhurbaşkanlığına sahip çıkma yolunda, aşırısı, ılımlısı, komünisti sosyalistiyle bütün bir sol'un, iç kavgalarını, ideolojik çekişmelerini bir yana bırakıp birleşmelerinden olsun hiç mi ders almayacağız, almamalıyız? İkinci Dünya Savaşı'nda işgal altındaki Fransa'da, düşmana karşı kurulan yurt ölçüsündeki gizli diretme hareketi başarısını neye borçluydu dersiniz? Komünisti sosyalisti, sağı solu, dinlisi dinsizi, papazı layiği ile bütün yurtsever aydınların, bir süre ideolojik kavgalarını unutarak, düşmana karşı tek beden halinde birleşmelerine değil mi? Savaş bitip de, Fransa bağımsızlığına kavuşunca, hesaplaşmalar yeniden başladı. Bugün hâlâ da sürüp gidiyor bu hesaplaşmalar, sürüp gidecektir de.

Hesaplaşma, sol'un kaçınılmaz bir ereği, bir kaderidir, bunun su götürür yanı yok. Doğrulara, hesaplaşmadan, kafaları kafalara çalıp, düşünceleri düşüncelere çatmadan varılmaz elbet. Burası doğru. Ama bu çatışma, katı bir ideoloji düzeyinde, her türlü diyaloğu ortadan kaldıran bağnaz bir tutuma döküldü mü, işin içinden çıkılmaz sanıyorum. «İnsan büyüklüğünü, bir uca giderek değil, her iki uca dokunarak gösterir,» diyor Pascal. Türk solu; yani Türk insanını, her türlü sömürüden kurtarmak, ona emeğinin, alın terinin hakkını kurda kuşa kaptırmadan verme çabasında olan Türk solu, büyüklüğünü her iki uca dokunarak gösterebilir, göstermelidir de. Sol, kendi içinde, sosyalizmden komünizme, komünizmden anarşizme uzanan bir gelişim çizgisinde, özellikle yurt koşullarını hesaba katarak gidip gelirken, kendi dışındaki uca da dokunmamalı mı?

Türk solunun bütün gücü ve güçsüzlüğü, bir uçta kalıp direnmesindedir bence. Descartes'in deyimiyle, kendini yenecek yerde dünyayı yenmeye kalkmasındadır.

Türk solunun kendini kıyasıya yiyip tüketme eğilimine ve eylemine karşın, Türk sağı, birtakım sinsi çıkar hesapları içinde, her türlü çatışmadan uzakta, bütün pisliklerini örtbas edip, sarsılmaz bir birlik görünümü içinde kalmayı başarmaktadır. Bugüne kadar, sağ kanatta, koltuk kavgası dışında, düşünsel açıdan hiç bir çatışma görülmemiştir, görülmüyor da. Oysa sol kanat, hiç bir koltuk kavgası gütmeden, ideoloji bakımından ılımlı ılımsız davranışlar açısından, kendi içinde aman-

sız bir çekişmenin olumsuzluğunda tüketiyor kendini.

Sola gönül vermekle birlikte, her türlü katı ideoloji dışında kalmanın kefaretini uzun süre çekeceğe benziyor gibiyiz biz ılımlı, biz hümanist solcular.

(Mayıs 1974)

Ali'ye Mektuplar: VI

BÖLÜCÜLER

Aliciğim,

Gönderdiğin dergilere, gazetelere teşekkür ederim. Bazı yazılar üstüne ne düşündüğümü soruyorsun. Bir de, Nurullah Ataç'ın biri *Ulus*'ta, biri de *Türk Dili*'nde senin *İftira Babında* adlı denemeni hırpalıyan yazılarına karşılık vermeyecek misin, diye soruyorsun. Ne karşılık vereyim? N. Ataç o yazılarında, Maurras'ı, Barrès'i derinlemesine tanımadan onlar üstüne uluorta söz söylememi kınıyor. Doğrusunu istersen, kınamakta haklı. Bu iki yazarı pek fazla tanımıyorum. Her birinden bir iki kitap okumuşluğum var. O kadar. Onları «bilgide, sanatta ayırıcı, bölücü» diye gösterirken, biraz da André Gide'in yalancılığını, ya da doğruculuğunu yapmıştım. A. Gide bir yazısında, Barrès'in o dillerden düşmeyen *büyüklüğünün*, ününün biraz sahte olduğunu, düşüncelerinde bölücülüğe, bölgeciliğe kaçtığını ileri sürüyordu. Renkli üslubuyla, romantik havasıyla çağının gençliğini ırk mistiğine, geçmişle böbürlenmeye sürük-

leyen bu yazarın efsaneleşen dev bilgisinin aslında kof olduğunu yazıyor, bu savını da bir örnekle destekliyordu.

Hikâye uzun. Kısa keseyim. A. Gide, yanılmıyorsam, ilk eserini bir yayımcıya bırakmış. Birkaç gün sonra, sonucu öğrenmek için yayımcıya gittiği zaman, adam ona: «Eserinizi mösyö Barrès okudu. Çok beğendi. Sizi görmek istiyor.» demiş. Gide, bu *büyük* adamla buluşmadan önceki çoşkusunu anlata anlata bitiremiyor. Buluşma saatinde, Barrès'in kapısını çaldığı zaman, içi içine sığmıyormuş. Kendini bir salona almışlar. Burası, yazarın kitaplığıymış. Duvarlar boydan boya kitap raflarıyla kaplıymış. Genç Gide, kitap görünce dayanamazmış. Hemen eline almak, açıp yapraklarını çevirmek istermiş. Büyük bir istekle raflardan birine seğirtmiş. Gözüne ilişen kırmızı meşin kaplı, yaldızlı bir seri kitaptan bir tanesine uzanmış. Bunlar, Shelley'in eserlerinin tam kolleksiyonuymuş. Kitabı çekerçekmez, bütün seri birlikte raftan çıkıp yere yuvarlanmış. Gide eğilip bakınca, ne görsün: Üstleri kitap biçiminde birbirine bitişik, içi boş bir kocaman kutu değil miymiş? Barrès'in kitaplığı da, o zamanlar büyüklüğüyle ünlüymüş hani.

Barrès'in bölücülüğüne gelince, yine *ikinci elden* kanıtlar göstereceğim sana. Gide'in o sözünü ettiğim yazısı yanımda yok. Onun için bir başkasına başvuruyorum. H. Rauschnig'in *Çılgınlık Çağı* adlı eserinde Barrès ile ilgili birkaç sayfa buldum. Yazar, Sokrates'ten bu yana bütün aydınların (ve bu ara Barrès'in de beğendiği Renan'ın), insanı

özgür bir varlık, ahlâksal bir yaratık diye kabul ettiklerini söyledikten sonra, bu düşünceye karşı çıkan Barrès'ten birtakım cümleler aktarıyor. Birkaçını yazayım: «Ahlâk, insanın kendi ırkının koşullarından kurtulmaya çalışmamasıdır. Doğru, yararlıdır. Evrensel dedikleri bir hayaldir sadece. Asıl var olan bölgesel gerçeklerdir yalnız.»

Rauschnig, Barrès üstüne düşüncelerini şöyle bağlıyor: «Barrès, Hitler'den çok önce, gerçeğin nesnel olduğu düşüncesini sert bir öğretide geliştirmiştir. Gerçek bir efsanedir; var olan bölgesel gerçeklerdir ona göre.»

Barrès'in eserlerini bütünüyle okuyup, kendi düşüncemi de buraya katmak isterdim. Ama, buna ne vaktim elverir ne de gücüm. Yalnız iki kitabını yeni baştan okudum. Tumturaklı sözler, şişirilmşi hayaller, geçmişe karşı anormal özlemler içinde bunaldım. *Köksüzler*'den *Bénérice'in Bahçesi*'ne gelinceye kadar, Barrès bana, aşırı ölçüde bölgesel, geçmiş yüzyılların düşsel mutluluğu üzerine nefes tüketen ve nefes tükettiren bayat bir yazar olarak göründü. Her şeyi kendinde başlatıp kendinde bitiren bir dünya görüşü onunki: «Acılarımız gibi düşüncelerimiz de, bizi tamamlayacak olan şeylerin özlemiyle yoğrulu. Hepimizi aynı gereksinme, kendi öz benliğimizi korumak, sonra da, her şeyi kapsıyacak biçimde onu geliştirmek ihtiyacı harekete getiriyor.»

Charles Maurras'a gelince, (bu sefer adını doğru yazıyorum), onun savaşta Almanlardan yana olduğu için, ölünceye kadar hapse mahkûm olduğunu, geçen ay öldüğünü gazetelerde okumuşsun-

dur her halde. Maurras kiliseyi, kırallığı ve naziliği tutmuş bir yazardır. Bana kalırsa, o da bölgesel gerçeklere inanıyor. *L'Avenir de l'İntelligence* adlı eserini daha yeni okudum. Bölücülüğünü göstermek için başka esere bakmak bile gerekmez. Bu kitapta Maurras romantizme saldırıyor. Nedeni yabancı bir edebiyat türü olmasıymış. Üstelik, Rousseau ve Madame de Staël gibi, iki İsviçreli yabancı tarafından Fransa'ya sokulmuş. Romantizm, bu bakımdan «memleketin zevkine» aykırıymış. Maurras baştan başa bölgesel bir açıdan yola çıkıp, Gautier'leri, Hugo'ları, Balzac'ları «ırklarının ve geleneklerinin örneklerine yaklaşarak kendilerini düzeltmedikleri» için kınıyor. Ona göre Fransa, ortaçağın sonundan beri klâsik dünyanın merkezidir. N. Ataç «Yunandır Maurras» demekte haklı.

Maurras'a göre, ne varsa Yunanda var. Bu uyarlığı da Roma ile Paris sürdürmüştür. Bunu elde tutmak gerektir. «Öbür doğu ve batı ulusları» barbardırlar. Onlardan gelen her şey kötüdür, yani romantiktir.

İşte, Aliciğim, Nurullah Ataç'a karşılık vermek gerekirse, onun karşısına bu denli çelimsiz çıkmamak için yukarıda dediğim gibi çok okumam gerek. Okursam kim bilir, belki de düşüncem değişir.

İÇİNDEKİLER

Kavram Kargaşası	5
Düşünce Sağlığı	10
Çiftlik	16
Genel Af - Gene Lâf	23
Sol'un Kuyusu	29
Muhalefet	34
Politika Yazarları ve Ahlâk	39
Gençlik, Karaoğlan ve Savaş	44
Bu Cennet Bu Cehennem	51
Çoğala Çoğala Yaşamak	60
S. Eyuboğlu ve Bir Gözyaşı	66
Kanlı Zalim	72
Utanmaz Adam	78
Parlamento ve Ötesi	84
«Satılmaz Adam»lık ve Ötesi	89
Başın Ayağı	97
Soygun Denince	102
Babeuf Olayı	107
Ayrıcalık	137
Sağ'ın Gücü	141
Bilim - Din Çatışması	149
Bir Hırka - Bir Lokma	156
Cesaret Dediğimiz	160
Çirkin Türkiyeli	164
Yönetmek ve Yürütmek Üstüne	169
Solun Sola Ettiğin...	175
Bölücüler	180

BU CENNET BU CEHENNEM, Vedat Günyol'un 1974 - 1975 yıllarında, *Yeni Ufuklar*'da ve *Cumhuriyet*'te yazdığı yazılardan yaptığı bir seçmedir. Yazar, bu yazılarında, günün politik ve toplumsal olaylarını, uzaktan yakından, sağduyunun, aklın mantığın ışığı altında değerlendirmeye, haksıza haksız, haklıya haklı diyebilmenin özgürlüğü içinde dile getirmeye çalışmaktadır.

DEVLET İNSAN MI? adlı eserinin bir uzantısı olan bu eser, demokratik yaşam serüvenimizin acılı, acılı olduğu kadar gülünç, gülünç olduğu kadar da hazin yanlarını dile getirmektedir.

Son onbeş yılın, çirkin politika oyunları karşısında, sosyalizme gönül vermiş insanların tepkilerini, susturulan hınçlarını, bastırılan istemlerini bulacaksınız bu eserde, ileriye, yeniye, güzele yönelik coşkuyla.

Fiatı TL.